

MENINGER

Arkivenes rolle i samfunnet
Hva skjer med ny arkivlov?
Dokumentasjonens rolle i demokratiet

REDAKSJONELT

Arkivering som motstandskamp
Memorial - Russlands samvittighet
Nasjonens arkivdetektiv

ERFARINGSDELING

Spillbasert opplæring
Jobber vi på den beste måten?
Sikring av hybridarkiver

AKSES

TIDSSKRIFT FOR ARKIV + DOKUMENTASJONSFORVALTNING

NYTT TIDSSKRIFT | NYTT TIDSSKRIFT | NYTT TIDSSKRIFT | NYTT TIDSSKRIFT | NYTT TIDSSKRIFT

A

A

AKSESS

«ADGANG ELLER TILGANG -

“kommer fra latin accessus; perfektum partisipp av accedere;

‘gå, komme til; komme nær, nærme seg’.»

ASTA 7 - FOR ALLE ARKIVER

Ordne og registrere

Ordnings- og registreringsfunksjonaliteten fra Asta 5 har vi selvsagt videreført, bare enklere og raskere.

Import og Innsyn

Både arkiv- og fagsystemer kan importeres til samme Asta 7 base. Som arkivar arbeider du med aller arkivene på et sted.

Mediekonvertere

Vi har samarbeidet med PixEdit for å utvikle en sømløs prosess, enten du mener det heter å digitalisere, skanne eller mediekonvertere.

Papirarkiver

Selv om de skal mediekonverteres må de registreres og katalogisere, i Asta 7.

Arkivbaser

Utfordringen med arkivbasene er at de er så forskjellige. Asta 7 ordner dette med maler og tar imot både arkiv- og fagsystemer.

Hybridarkiver

Elektronisk journal og dokumentene på papir. Med Asta 7 er det fortsatt en utfordring, men ikke noe problem.

Stiftelsen Asta

Vi utvikler programvaren ASTA 7 og Arkivportalen. Stiftelsen er Norges fremste leverandør av arkivtjeneste for papirarkiver, digitalisering og elektroniske arkivbaser.

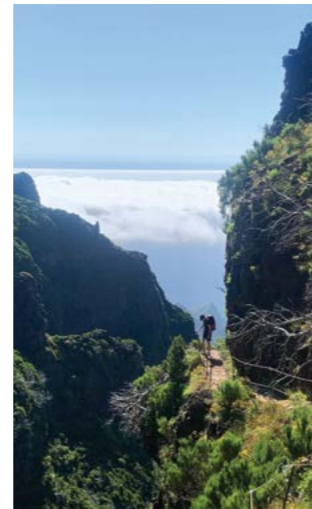

38

9

68

64

19

10

24

48

PORTABLE STEREO

WALKMAN

70

INNHold → NR.1.2022

- 7 LEDER *Heidi Meen* Vår superkraft
- 9 STATSRAÐEN *Anette Trettebergstuens* hilsen
- 10 UKRAINA *Lene Christensen* Arkivering som motstandskamp
- 16 KRONIKK *Inga Bolstad* Fra dyrt tidssluk til automatisk prosess
- 17 KRONIKK *Ranveig Låg Gausdal* Uenighet rundt arkivenes samfunnsrolle
- 19 MEMORIAL *Morten Jentoft* Memorial - Russlands samvittighet
- 23 INFORMASJONSPILOTENE
- 24 ERFARINGSDELING *Varanger museum/ Vestfoldarkivet* Tilgjengeleggjøring av kvenske arkiv
- 30 ARKIV & MENINGER
- 34 SOSIALE MEDIER *Heidi Meen* Da Arkivverket la seg flat
- 35 ARKIVAREN Tegneserie og mini-intervju
- 36 AKTUELT NAVN *Heidi Meen* Intervju med Janny Sjøholm
- 38 ESSAY *Einar Øverenget* Dokumentasjonens rolle i demokratiet
- 42 ERFARINGSDELING *Drammen byarkiv* Å spille seg til kunnskap i arbeidstiden
- 45 ERFARINGSDELING *Vestfoldarkivet* Satsing på næringslivsarkiver
- 48 ARKIV I KULTUREN *Martin Ellingsrud* Innsyn i Den mørke siden
- 52 ERFARINGSDELING *IKA Kongsberg* Sikring av hybridarkiver
- 54 FORDYPNING *Thomas Sødving* Filtypeidentifikasjon og validering
- 56 ARKIVBRUKEREN *Heidi Meen* Nasjonens arkivdetektiv
- 60 ERFARINGSDELING *IKA Hordaland* Jobber vi på den beste måten?
- 62 KRONIKK *Dan André Myrbakk-Velle* Hydroarkivenes utilgjengelighet
- 64 ERFARINGSDELING *Arkiv i Nordland* Skeiv i Nordland
- 67 SMÅSTOFF *The ArQuives* - skeivt arkiv i Canada
- 68 REISEBREV *Knut Kjosås* Arkivet ved fjellet
- 70 SPALTEN EKSESS *Magnus Helgerud* Sony Walkman
- 72 AKSESS LAKUNE Quiz og kryssord

ANETTE TRETTEBERGSTUEN

Kultur- og likestillingsminister
(Arbeiderpartiet)

ANN TOVE MANSHAUS

Kvenske aner, rådgiver Vestfoldarkivet

DAN ANDRÉ MYRBAKK-VELLE

Permisjon fra Norsk Industriarbeidermuseum (NIA)

EIMUND STRØM

Rådgiver, systemutvikling og e-depot
IKA Kongsberg

EINAR ØVERENGET

Professor i filosofi Høgskolen i Innlandet,
forfatter og foredragsholder

HEIDI MEEN

historiker, forfatter og redaktør av
AKSESS, for tiden frikjøpt fra stillingen
som rådgiver i Vestfoldarkivet.

IDA MERETHE JENSEN

Fagleder for formidling Arkiv
i Nordland

INGA BOLSTAD

Riksarkivar Arkivverket

INGER LENE NYTTINGNES

Arkivar og prosjektleder
Varanger museum IKS

JANNY SJÅHOLM

Rådgiver IKA Hordaland

KARIANNE SCHMIDT VINDENES

Avdelingsdirektør Vestfoldarkivet

KETIL JENSEN

Leder Arkiv i Nordland

KJETIL LANDROG

Redaksjonsmedlem AKSESS
og generalsekretær Arkivforbundet

KNUT KJOSÅS

Redaksjonsmedlem AKSESS
og fagleder IKA Hordaland

KRISTIN BRYHN ØLBERG

Spesialrådgiver, deponering og
prosjektledelse IKA Kongsberg

KRISTINE SYNNØVE BRORSON

Styreleder Informasjonspilotene.
Fagdirektør for dokumentasjonsforvaltning i offentlig sektor
i Sopra Steria

LENE CHRISTENSEN

Frilansjournalist og historiker som
elsker å reise – både rundt omkring i
verden og tilbake i tid.

MAGNUS HELGERUD

Idéhistoriker, frilansjournalist og forfatter.
Oppsøker de digitale avisarkivenes
tidsmaskin så ofte han kan.

MARTIN ELLINGSRUD

Arkivar Arbeiderbevegelsens arkiv og
bibliotek og timelærer OsloMet. Opptatt
av å bevare fortiden for å beskytte
fremtiden.

MONE SVEIA

Byarkivar i Drammen og fagleder
systemutvikling i Drammen kommune

MORTEN JENTOFT

NRK-journalist og forfatter. Mange
kjenner ham som NRKs utenriks-
korrespondent i Russland.

RANVEIG LÅG GAUSDAL

Byarkivar i Oslo og styreleder
i Arkivforbundet

THOMAS SØDRING

Førsteamanuensis i arkiv ved Institutt for
arkiv-, bibliotek- og informasjonsfag på
OsloMet.

AASTA KARLSEN

Rådgiver Arkiv i Nordland

FORSIDEFOTO

Fra Hammersborg fritidsklubb november 1955.
Foto: Engesland og Fjørtoft, Billedbladet NA,
Riksarkivet. Hentet fra Digitalarkivet.

FOTO: MARTE HARALDSEN

VÅR SUPERKRAFT

Hvis arkivsektoren var en superhelt – noe den jo egentlig er – ville hen antagelig ha hatt et hode med tre ansikter; ett vendt bakover mot fortiden, ett vendt mot fremtiden og ett med et årvåkent blikk for alt som skjer her og nå som må dokumenteres. Hen ville ha vært en eklektisk blanding av historisk og digital nerd – og ikke bare utseendemessig. Hen ville like kjapt kunne kode gotisk håndskrift og finne frem til de rette arkivstykkene i magasinene som å sørge for den korrekte kodingen i alkens systemer og for uttrekkene andre ikke skjønner et kvidder av. Hen ville også vite hvorfor – og ha som sitt livsoppdrag å spre dette budskapet til alle de uinnvidde der ute. (Og til alle som er innvidd i fiendens konspiratoriske virkelighetsbilder.)

Hen Arkivsektor (som antagelig ville ha vært superheltens for- og etternavn) ville ha bekjempet fiendenes skitne fake-news-triks med solide fakta og autentiske kilder, med langsiktighet, garantier og stabilitet. Og ellers jobbet utrettelig for å være synlig i alle kanaler – inkludert å jobbe aktivt opp mot politikere – for å spre sin magi mot desinformasjon og faktaresistens over befolkningen. Hen ville så klart være resistent mot støv, spise teknologi til frokost, middag og kvelds og simpelthen elske slektshistorie. Hen ville ganske sikkert også ha fått inn en rekke artikler og kommentarer i AKSESS, landets splitter nye og uavhengige tidsskrift for nettopp arkiv og dokumentasjonsforvaltning – og selvsagt sørget for å banke igjennom en ny arkivlov.

«Your Superpower is that you are Archivists», sa ukrainske Marina Trattner, jurist og uavhengig forsker, på Nordiska Arkivdagarna 2022 i Stockholm i september, og begrunnet dette med at arkivene bevarer demokratiet. AKSESS er tidsskriftet for deg som allerede vet at Trattner har rett, og som tenker at det gjelder å bevare og videreføre denne superkraften. Men vi håper også at du som ikke har tenkt nevneverdig over denne superkraften før, vil finne noe interessant i AKSESS. For akkurat som superheltens Arkivsektor har vi som mål å spre budskapet om hvorfor arkiv er like viktig som det er interessant.

Takk til alle som på ulike vis har bidratt på veien frem til første utgave. Vi som står bak, håper resultatet faller i smak – og at flere blir med og bidrar til å gjøre de kommende utgavene enda bedre.

God lesning!

Heidi Meen
REDAKTØR

AKSESS

Tidsskrift for arkiv og
dokumentasjonsforvaltning
aksess-tidsskrift.no

REDAKTØR

Heidi Meen
post@aksess-tidsskrift.no

REDAKSJONSRAÐ

Kjetil Landrog
Knut Kjosås
Silje Christin Fylkenes
Tarjei Leer Salvesen

DESIGN

Jeanette Karlsen
www.jeanettekarlsen.com

TRYKK

POLINOR
ISSN 2704-0240 (trykt utg.)
Opplag: 2 600

UTGIVER

ABM-media AS
c/o Universitetsbiblioteket OsloMet
postboks 4 St. Olavs plass
0130 Oslo

AKSESS gis ut i samarbeid med Arkivforbundet og tidligere Arkheion. Distribueres til landets kommuner og fylkeskommuner via de 20 kommunale arkivinstusjonene. Målet er å nå ut til hele sektoren og til interesserte deler av allmenheten. Etableringen har fått utviklingsmidler fra Arkivverket.

AKSESS er medlem av Norsk tidsskriftforening

ABONNEMENT OG LØSSALG

AKSESS bestilles via Tekstallmenningen:
www.tekstallmenningen.no/aksess

AKSESS følger Vær Varsom-plakaten og er redigert etter Redaktørplakaten.

ANNONSER

Ta kontakt med LK Media ved Anne-Lise Fængsrud:
Anne-lise@lkmedia.no, tlf: 996 48 546

BIDRA?

Meningsbidrag, forslag til artikler og andre innspill sendes til post@aksess-tidsskrift.no

aksess-tidsskrift.no

Gratulerer

Gratulerer til hele Arkiv-Norge med et nytt og uavhengig tidsskrift for dokumentasjonsforvaltning og arkiv – AKSESS!

Det er ikke snaut med vyer og ambisjoner som er tegnet opp for tidsskriftet. Det skal bidra til å belyse, binde sammen og utvikle arkivfeltet og synliggjøre arkiver for norsk offentlighet.

Ambisjoner liker vi – og når det gjelder arkiver, er det ingen grunn til å holde igjen!

Det kan ikke sies ofte nok hvilken betydning arkiver har for åpenhet, demokrati og rettssikkerhet og for å gi oss innsikt og kunnskap om vår historie og identitet.

Betydningen av å ha gode og autentiske arkiver er ikke noe folk flest i Norge tenker på i det daglige. Det gjør derfor inntrykk når vi nå opplever at arkiver både misbrukes ved å skrive om historien for å rettferdiggjøre krigshandlinger, og hegnes om med livet som innsats for å hindre at krigsherrer sletter et helt folks kollektive minne. Arkiv er viktig!

Jeg er derfor utrolig stolt av alle dere dokumentasjons- og arkivkyndige som arbeider med og engasjerer dere i det viktige samfunnsoppdraget som arkiv er! Kompetansen dere har, er helt sentral for å sikre hva som blir dokumentert av hendelser og beslutninger i nåtid, hvordan det løses, og hvorfor dokumentasjonen har verdi – også i framtida.

Det å forene arkivfaglige miljøer står høyt på tidsskriftets agenda, noe jeg støtter fullt ut. Som på mange andre samfunnsområder bidrar den raske teknologiske utviklingen til at tradisjonelle tilnæringer utfordres på de fleste fagfelt. Utviklingen skal vi ønske velkommen,

men den må gå hånd i hånd med faglighet.

Det å tenke helhet og samhandling på arkivfeltet er helt avgjørende for å kunne gi fellesskapet gode tjenester og løsninger for dokumentasjonsforvaltning og arkiv – på tvers av departementsområder og forvaltningsnivåer, på tvers av offentlig og privat sektor, på tvers av ABM-feltet.

I museumsmeldingen gis det et eksempel på hvordan nærmere samarbeid mellom arkivinstitusjoner og museum om bevaring og formidling av kulturarv kan skje i såkalte regionale historiesentre. Hvordan kan slike historiesentre innrettes? Er det andre typer av samarbeid og samhandling som kan bidra til å sette arkivene i en større kontekst og gi økt synlighet og verdi? Fortell oss om det!

Kunnskap og innsikt utvikles best i fellesskap. Og ny kunnskap og erfaringer om beste praksis må formidles til flest mulig. Det er heller ingen grunn til å ha arkiver hvis de ikke brukes. Potensielle brukere må få vite at arkivene finnes, hva slags opplysninger de gir, og hvordan opplysningene kan brukes og settes sammen for å gi innsikt.

Skal AKSESS bli et godt arkivtidsskrift, er det viktig at fagfolk engasjerer seg, bidrar, deler og formidler. Slik kan feltet åpnes opp for flere også.

Jeg oppfordrer derfor alle i Arkiv-Norge til å gripe muligheten til å nå ut med både tungt og lett fagstoff til både kjente og ukjente lesere i dette nye tidsskriftet.

Hilsen Anette Trettebergstuen,
KULTURMINISTER

FOTO: ILJA C. HENDEL/KULTURDEPARTEMENTET

ARKIVUTVIKLINGSMIDLER 2022 ØKT KAMP OM PROSJEKTMIDLENE

TEKST: REDAKSJONEN

Kulturdepartementet bevilget 12,3 millioner kroner til arkivutviklingsmidler i 2022. Tilskuddsrammen skulle gå til programområdene **Videreutvikling av privatarkivfeltet og Innovasjon i offentlig forvaltning**. Midlene forvaltes av Arkivverket.

Arkivverket mottok **67 søknader** på til sammen **32,6 millioner** kroner, mens de i fjor fikk inn 55 søknader på til sammen 27,7 millioner kroner. Årets søknader fordelte seg slik:

INNSATSOMRÅDE	ANTALL	BELØP
Organisering og utvikling av privatarkivbevaring nasjonalt og regionalt	33	14 606 675
Metodeutvikling – digital bevaring og tilgjengelig-gjøring av arkiv	20	9 801 905
Pilotering av nye metoder og verktøy rundt Innebygd arkivering	5	3 300 00
Sammenhengende tjenester rundt Digitalarkivet	9	4 908 515

Behandling av søknadene forventes å være ferdig i midten av desember.

Kilde: [Arkivverket.no](https://arkivverket.no)

FORLØPEREN ARKHEION

TEKST: REDAKSJONEN

25 ÅRS SAMARBEID!

AKSESS er i første omgang et samarbeid mellom ABM-media AS, Arkivforbundet og fagtidsskriftet Arkheion. Forløperen Arkheion oppsto våren 1997, da fire kommunale arkivinstitusjoner på Sør-Vestlandet gikk sammen om å lage et felles informasjonsblad istedenfor hvert sitt. Siden den gang har Arkheion gradvis blitt utvidet, og i 2021 var tidsskriftet blitt et nasjonalt dekkende fagblad for kommunal arkivsektor. Nå er tiden moden for en ytterligere utvidelse og profesjonalisering. Med AKSESS blir målgruppen og tematikken utvidet. Målet er å involvere og være relevant for langt flere.

Forløperen Arkheion kan leses på arkheion.no.

SLUTT FOR TIDSSKRIFTET ARKIV

TEKST: REDAKSJONEN

31. desember 2022 legges Tidsskriftet Arkiv ned.

Det digitale vitenskapelige tidsskriftet for arkivfeltet ble etablert i 2010, med Gudmund Valderhaug som initiativtaker og redaktør. De siste årene har Thomas Sodrning hatt rollen som redaktør.

– Det ble valgt å avvikle videre drift fordi tidsskriftet ikke har klart å oppnå en forsvarlig produksjon av vitenskapelige artikler, sier redaktør Thomas Sodrning, som jobber ved OsloMet. Han forteller også at det vil bli publisert en rapport og en fagfelleverdert artikkel før nedleggelsen er et faktum.

Tidsskriftet Arkiv har vært driftet av OsloMet for eieren ABM-media AS.

Publiserte artikler vil fortsatt være å lese på nettsiden: journals.oslomet.no/index.php/arkiv

JOBBER VIDERE:

For arkivdirektør Kateryna Bourdouvalis (t.v) og hennes ansatte i Khmelnytskyi har krig blitt en del av hverdagen.

FOTO:PRIVAT

Byen Khmelnytskyi er administrasjonssentrum i oblastet med samme navn.

ARKIVERING SOM MOTSTANDSKAMP

*Krigen i Ukraina er langt mer enn kamp om territorier.
Nå kjemper ukrainske arkivarer for å ta vare på landets rike kulturarv
– og sørge for at dokumentasjon om krigen blir bevart for ettertiden.*

TEKST: LENE CHRISTENSEN

– Vi kjemper for livene våre. Russland dreper folket vårt, barna våre. De ødelegger landet vårt og våre historiske dokumenter. Ordene kommer fra Kateryna Bourdouvalis, som er direktør for arkivet i byen Khmelnytskyi vest i Ukraina.

Halv seks om morgenen 24. februar ringte hun rundt til departementssjefene sine og ba dem pakke bager med nødvendige dokumenter, medisin, penger og klær. Russland hadde begynt å bombe Kyiv og flere andre byer, det var ingen tid å miste. Klokken 07.30 var alle sammen på jobb.

– Hovedoppgaven var å redde de mest verdifulle dokumentene og destruere hemmelige dokumenter, skriver Bourdouvalis til AKSESS.

KAMPEN OM HISTORIEN

Kjernen i Vladimir Putins og russisk krigspropaganda er å nekte for Ukrainas eksistensgrunnlag. Midt i denne kampen om historien står arkivinstitusjonene og andre kunnskapsforvaltere, som dermed blir angrepsmål i seg selv.

– Dette er en krig mot Ukraina som stat og mot ukrainere som en nasjon. Det er en krig mot vårt historiske minne, vår nasjonale verdighet og nasjonale identitet, sa den ukrainske arkivhistorikeren Maryna Paliienko under Nordisk arkivkonferanse i Stockholm tidligere i høst. Paliienko mener arkivene spiller en strategisk viktig rolle i denne krigen.

– De bevarer bevisene på århundrer av de gamle historiske tradisjonene til det ukrainske folket, sa Paliienko.

Dette var noe av det første Anne Aune ved det norske Arkivverket tenkte på da krigen brøt ut.

– Når man leser russisk historie, så ser man hvordan de begrunner sin ekspansjon med historiske dokumenter. Da tenkte jeg at ukrainerne måtte være ekstra påpasselige med å verne om arkivene sine, sier Aune, som er fagdirektør for Samfunnsdokumentasjon, Samordning og kunnskap.

Hun fortsetter:

– Arkiv er et redskap for makt og motkamp i samfunnet. Ordning, oppbevaring og kunnskap om arkiv ligger som en grunnstein i en nasjon, sier Aune.

VIKTIG FREDSPRIS

Hun forklarer at å ødelegge arkiv er en eldgammel krigsstrategi.

– Det å få kontroll over arkivene har historisk sett vært et viktig verktøy for å vinne en krig. Det har man gjort helt siden oldtiden, fordi man av ulike grunner ønsker å holde deler av historien skjult. Derfor er det så viktig for landet som blir angrepet, å ta vare på sin historie, sin dokumentasjon og sine arkiv. Aune trekker frem årets fredspris som en velfortjent anerkjennelse av slikt arbeid. Prisen gikk til en ukrainsk og en russisk menneskerettighetsorganisasjon, henholdsvis Center for Civil

“Hovedmålene er å straffe de skyldige, ødelegge prorussiske imperialistiske narrativ og fortelle sannheten om denne krigen. Og redde historien for fremtidige generasjoner.”

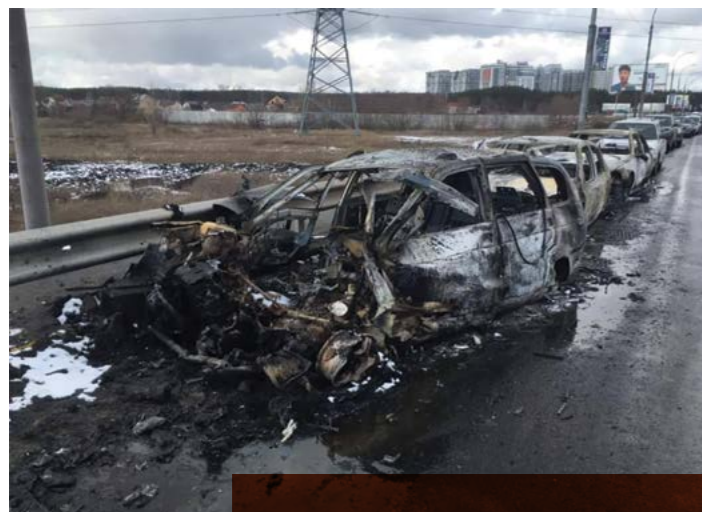
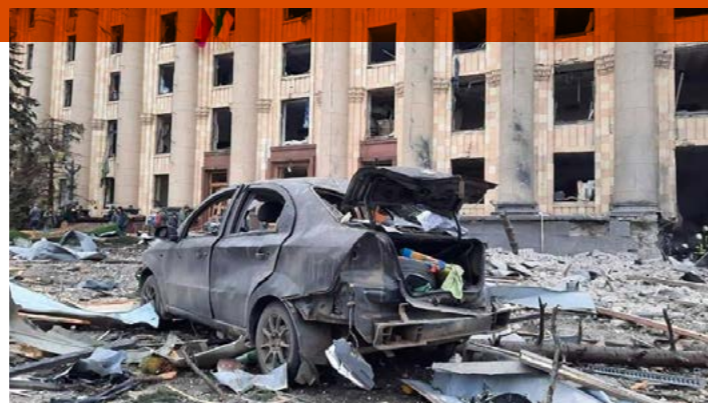
Maria Buchelnikova – prosjektleder for Ukraine War Archive

SAMLER KRIGSINFORMASJON:

Maria Buchelnikova råder folk til å snakke med ukrainere for å forstå den vanskelige konteksten rundt ukrainsk-russiske forhold.
– Lytt til ukrainske stemmer og hjelp dem til å bli hørt. Husk at vi aldri har valgt å være i denne krigen, men vi har valgt å kjempe for vår eksistens og stoppe folkemordet.

FOTO: ALYONA LOBANOVA

UKRAINE WAR ARCHIVE

I april 2022 ble det digitale arkivet UWA lansert av den ukrainske ikke-statlige organisasjonen Docudays. Arkivet samler inn video-, lydklipp og stillbilder fra krigen. Disse bildene er sendt inn av publikum.

Liberties og Memorial, samt den belarusiske og for tiden fengslede menneskerettighetsaktivisten Ales Bjaljatski.

Alle jobber med å dokumentere og avsløre brudd på menneskerettighetene under svært vanskelige forhold.

– Det har enormt stor betydning å se verdien av dokumentasjon midt i denne typen krig, sier Aune.

Anne Aune er imponert over alle yrkesgrupper som fortsetter arbeidet med å dokumentere midt i en hensynsløs og brutal krig.

– At de står på og går på jobb, det må du bare beundre. Det er helt sentralt at de sikrer sin egen historie for at vi i ettertid skal kunne vite hva som skjedde.

FINNER DIGITALE LØSNINGER

En viktig del av arbeidet er å digitalisere så mye materiale som mulig. På den måten sørger man for at kunnskapen lever videre, om de originale, fysiske dokumentene skulle bli ødelagt.

Et eksempel på dette er SUCHO, som er en forkortelse for Saving Ukrainian Cultural Heritage Online. Her samarbeider mer enn 1500 ukrainske og internasjonale frivillige om å arkivere informasjon digitalt – alt fra nettsider til digitale museumsbesøk.

Unesco-tall fra 17. oktober viser at over 200 kulturminner er ødelagt eller skadet som følge av krigen, inkludert minst 13 museer, 38 historiske bygg og 10 bibliotek.

Anne Aune ved Arkivverket understreker at innsamling av informasjon må skje fra flere hold for å sikre at man bevarer et mangfold av stemmer og perspektiver.

– Dessuten er det kjempeviktig å sikre integriteten og autentisiteten i det digitale materialet for å unngå manipulasjon, sier Aune.

ARKIVERER MULIGE KRIGSFORBRYTELSE

En av dem som bidrar til dette, er Ukraine War Archive (UWA), et digitalt arkiv som ble lansert av den ukrainske ikke-statlige organisasjonen Docudays i april i år. Prosjektet går i hovedsak ut på å samle inn video- og lydklipp fra krigen, men de tar også imot stillbilder.

– Siden begynnelsen av den fullskala russiske invasjonen har ukrainere sett og hørt tusenvis av video- og lydopptak som fanger opp krigen i forskjellige deler av landet vårt. Hvert eneste skudd

og talemelding er en del av en ny historie som ukrainere skaper sammen akkurat nå, skriver prosjektleder Maria Buchelnikova i en e-post til AKSESS.

Hittil har teamet, som er basert både i og utenfor Ukraina, loggført rundt 180 timer med lyd- og videomateriale. I tillegg gjenstår det å gå gjennom et stort antall innsamlede beskjeder fra åpne kanaler på meldingstjenesten Telegram – hele 225 000 ukrainske og 450 000 russiske.

Disse bevisene vil være avgjørende for arbeidet til Den internasjonale straffedomstolen og statsadvokatens kontor i Ukraina, journalistiske granskninger og rapporter, vitenskapelige artikler og fremtidige kunstprosjekter. Derfor må vi samle inn og bevare det skikkelige, forklarer Buchelnikova.

– Hovedmålene er å straffe de skyldige, ødelegge prorussiske imperialistiske narrativ og fortelle sannheten om denne krigen. Og redde historien for fremtidige generasjoner.

ALLE KAN BIDRA

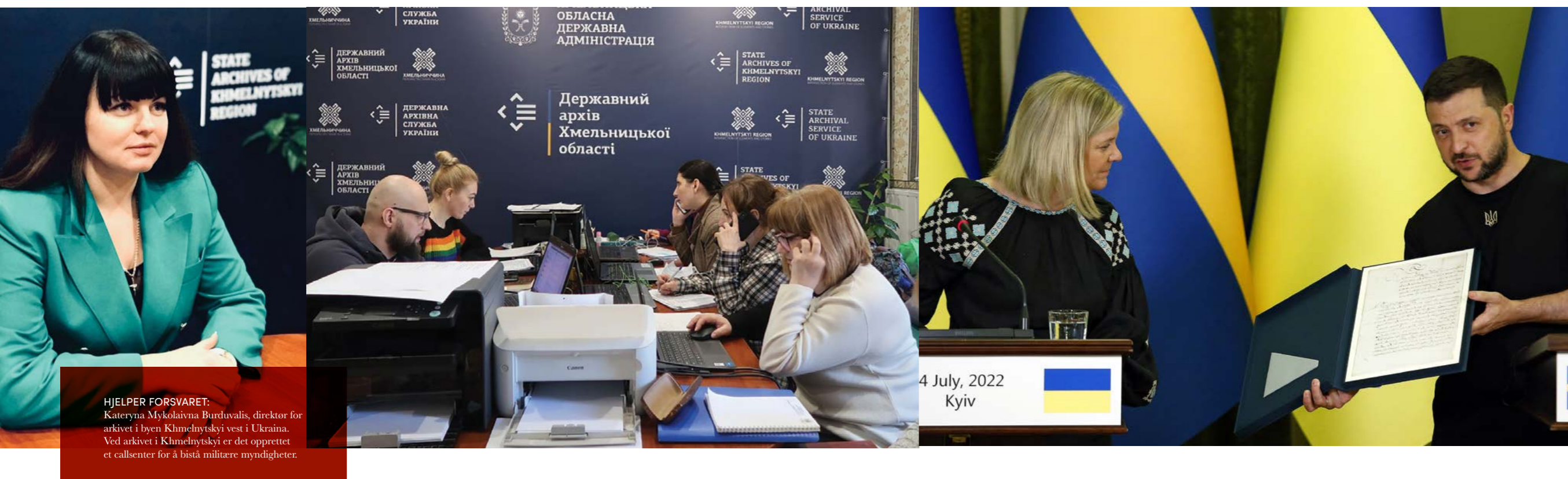
UWA samarbeider med en rekke menneskerettighetsorganisasjoner, medieprosjekter og kunst- og filmmiljøer, som også kan lagre materialet sitt i arkivet. Men i utgangspunktet kan hvem helst bidra.

– Du trenger bare å laste opp filene dine og spesifisere tilleggsinformasjon som navn, dato, plassering og så videre. Vi oppfordrer alle til å sende inn materiale som dokumenterer det vanlige livet under krigen, evakuering eller bomberom, sivil motstand mot aggresjon, krigsødeleggelser, vold og andre kriminelle handlinger fra den russiske hæren, skriver Buchelnikova.

– Intervjuer med øyenvitner er en del av krigsarkivet. Buchelnikova forklarer at de har utviklet sitt eget system for verifisering, tagging og beskrivelse av dataene. Når informasjonen kommer inn, er ett team ansvarlig for å systematisere og laste det opp til serveren. Deretter blir det analysert av et annet team, som kategoriserer og tagger innholdet.

– Når krigen tar slutt, antar jeg at vi åpner tilgang til arkivet, og at det vil fungere som et digitalt museum. Men akkurat nå er det vanskelig å forutsi, skriver Buchelnikova.

Mulige bevis for krigsforbrytelser blir klassifisert i tråd med Roma-vedtektene for Den internasjonale straffedomstolen. Det

HJELPER FORSVARET:

Kateryna Mykolaivna Burduvalis, direktør for arkivet i byen Khmelnytskyi vest i Ukraina. Ved arkivet i Khmelnytskyi er det opprettet et callsenter for å bistå militære myndigheter.

SYMBOLSK VIKTIG

I juli 2022 besøkte Sveriges daværende statsminister Magdalena Andersson Kyiv. Hun overrakte en kopi av det historiske dokumentet fra 1711 til Ukrainas president Volodymyr Zelenskyy.

FOTO: RUSLAN KANIUKA/ NTB

gjør at menneskerettighetsekspertene og advokater enkelt kan finne materialet de trenger til etterforskning.

SIKKERHETSHENSYN

Reservekopier av krigsarkivet er plassert utenfor Ukraina, og alt som sendes inn til arkivet, blir behandlet konfidensielt.

– Vi avslører aldri personlig informasjon som navn, adresser, telefonnumre og så videre. Og du vil aldri finne denne informasjonen i arkivet, hvert materiale har sitt ID-nummer, og det er det. Dessuten vil materiale med sensitiv informasjon i arkivet kun være tilgjengelig for menneskerettighetsekspertene og advokater, skriver Buchelnikova. Bare et begrenset antall personer i teamet har full tilgang til informasjonen som samles inn.

– Selv jeg har det ikke, fordi det ikke er avgjørende for arbeidet mitt, skriver Buchelnikova.

– Selvfølgelig er det alltid en risiko for hackerangrep, lekkasjer og serverskader. Men vi gjør vårt beste for å kontrollere det og holde prosjektet og bidragsyterne våre trygge.

ALLE BIDRAR TIL FORSVARET

I Khmelnytskyi fortsetter arbeidet ved byens arkiv. Regionen har i skrivende stund blitt skånet for direkte invasjon, men i oktober ble byens infrastruktur truffet av russiske raketter.

– Men elektrisiteten og vannforsyningene var raskt på plass

igjen, forteller arkivdirektør Kateryna Bourdouvalis.

– Khmelnytskyi er en av de tryggeste byene i Ukraina. Hele teamet jobber, vi er i live og trygge.

Nye arbeidsoppgaver har kommet til som følge av krigen. Arkivet driver blant annet et callsenter for å bistå militære myndigheter, og dette er betjent av arkivarer, frivillige og eksperter fra ulike departementer. Her tar de imot henvendelser som går på humanitær bistand, logistikk, flyktninger, internt fordrevne og sikkerhet.

Rett etter at krigen begynte, organiserte arkivarene matforsyninger som de sendte til fronten.

– Arkivarene i regionen hjelper forsvaret vårt på alle mulige måter de kan. Alle jobber for å vinne, skriver Bourdouvalis.

Grufulle nyheter fra andre deler av Ukraina og frykten for å bli angrepet har blitt en del av hverdagen. For Bourdouvalis og hennes ansatte er det desto viktigere å gå på jobb.

– Arkivarene i Ukraina kjemper videre.

www.sucho.org
ukrainewararchive.org/eng

UKRAINSK HISTORIE I SVENSKE ARKIVER

Det svenske riksarkivet har dokumenterer fra flere århundrer tilbake som omtaler Ukrainas selvstendighet.

TEKST: LENE CHRISTENSEN

I juli besøkte den daværende svenske statsministeren Magdalena Andersson den ukrainske hovedstaden Kyiv. Hun hadde med seg en helt spesiell gave til president Volodymyr Zelenskyy: en faksimile av et brev fra 1711 som historiker Jan Mispelare hadde funnet i Riksarkivets samlinger.

Brevet var fra kong Karl den tolvte til hans nye sendebud i Konstantinopel, Thomas Funck, og inneholdt instruksjoner om hva Funck skulle ta opp med sultanen. Et av punktene handlet om Ukrainas selvstendighet.

I podkasten Historisk Axess leser Jan Mispelare opp fra brevet: – Se til at det iverksettes, så hele Ukraina og den zaporoviske hæren fullkomment settes ut i dets urgamle frihet og posisjon av dets land.

Videre understreket den svenske kongen at Ukraina skulle være en uavhengig stat og aldri mer være underlagt den russiske tsaren. Originalen befinner seg i det svenske riksarkivet sammen med andre dokumenter som viser de tette relasjonene mellom Sverige og Ukraina opp gjennom århundrene. Blant dem er en kortversjon av Filip Orliks/ Pylyp Orlyks grunnlov fra 1710. Dette dokumentet etablerer en ukrainsk styreform med lovgivende, utøvende og dømmende maktfunksjoner. Lenge før krigen begynte, tok Mispelare grep for å sikre dette materialet.

– Det finnes en risiko for at man skal kunne ødelegge et slikt dokument for å skrive om historien, og det kan vi ikke risikere, sier Mispelare i podkasten.

FRA DYRT TIDSSLUK TIL AUTOMATISK PROSESS

Arkivene er en forutsetning for at folk skal kunne føre en demokratisk kontroll av makthaverne. Og arkiv er grunnlag for rettsikkerhet og dokumentasjon for fremtiden.

Men bare hvis vi faktisk arkiverer!

Vi som driver med arkiv, ønsker oss en debatt om de dårlige arkivsystemene og manglende dokumentasjon av beslutninger i forvaltningen. Arkivverket ser problemene når vi gjennomfører tilsyn. Vi leser om konsekvensene av dårlig arkivhold i media. Riksrevisjonen har pekt på det samme. Men likevel utelir systemdebatten. Når vi snakker om arkiv, handler det som regel om enkelthistorier, det handler om mennesker som rammes.

IKKE PRIORITERT

Vi har fått Menon Economics til å gjøre en økonomisk kartlegging av hva offentlig arkivering koster samfunnet. Ikke overraskende er tallenes tale klar: Dagens arkivering i offentlig sektor er både dyr og dårlig. Staten og kommunene bruker 12 milliarder kroner i året på arkiv.

Og likevel får vi ikke arkivert og dokumentert som vi skal. Nesten 70 prosent av respondentene i undersøkelsen svarer at de ikke arkiverer all informasjon som er arkivpliktig. De slurver, utsetter eller dropper det. Så kostnadene ville vært enda høyere dersom flere faktisk etterlevde arkivloven til punkt og prikke. Jeg tror mye av grunnen er at det er for tungvinte prosesser og rutiner. Tenk så mange frustrerte ansatte i det offentlige som baler med dette! I en presset hverdag må det prioriteres, og arkiv kommer langt ned på prioritetslisten. Kanskje skjer dette fordi konsekvensene av mangelfull arkivering ikke merkes før om mange år.

BRUKE FOR Å SPARE

Arkivering blir et tidssluk. Det koster oss både tid og penger. Og hva er det som koster? Først og fremst å flytte informasjon fra kontor- og saksbehandlingssystemer over til arkivsystemene. Og deretter å finne igjen informasjonen. Offentlig sektor bruker sykt mye tid på å gjenfinne ting. Arkivverket anslår at vi kunne spart inn fire til fem av disse 12 milliardene hvis vi hadde bedre systemer. Systemer som snakker med saksbehandlingsverktøy, og

som henter informasjon i alle de nye kanalene vi bruker når vi samhandler med hverandre.

TENKE NYTT

Vi må fornye IT-systemene i staten. De må bli mer brukervennlige og løse dokumentasjonsoppgaven. Vi trenger nye, smarte arkivsystemer – som gjør arkiveringen automatisk, uten at saksbehandlerne skal tenke på om akkurat den e-posten, denne Teams-samtalen eller den Slack-tråden bør spares på. Og vi må tenke helt nytt rundt disse problemstillingene. En slik snuoperasjon er allerede startet i det små. Arkivverket jobber for noe vi kaller Innebygd arkivering. Visjonen er at ingen offentlig ansatte skal måtte bruke tid på arkivering, det skal gå av seg selv. Da må fagsystemene være designet slik at de ivaretar behovene for arkivering, uten at data må overføres til egne arkivsystemer. Arkivering løses dermed som en integrert del av arbeidsprosessen og ikke som en separat oppgave som må gjøres i tillegg til kjerneoppgaver. Dette vil ikke være én teknisk løsning, det vil være et utall slike løsninger, og de vil variere på tvers av virksomheter og sektorer. Når vi får til dette, betyr det både økt effektivitet og bedre etterrettelighet. Her er det mye penger å spare, samtidig som forvaltningen får arkivert det de faktisk er pålagt å dokumentere.

SNAKK OM DET!

Jeg mener at vi trenger modige politikere som bevilger de pengene som trengs. Vi må bruke noen penger for senere å kunne spare penger. Vi trenger bedre samarbeid mellom offentlig og privat sektor. Og vi trenger oppmerksomhet rundt dette. Vi må snakke om konsekvensene av mangelfull arkivering, både i media og internt i organisasjonene. Og så må vi bli enige om at vi ikke kan jobbe med arkivering ved å sette strøm på papir, vi må tenke nytt rundt hele informasjonsflyten. Og så må vi blåse av oss støvet og koble oss på!

UENIGHET RUNDT ARKIVENES SAMFUNNSROLLE

I den senere tiden har vi vært vitne til en skarpere tone i diskusjonen om utviklingen av arkivsektoren. Historieforskere med HIFO i spissen anklager Arkivverket for å svikte sitt samfunnsoppdrag, for systematisk nedbygging av kompetanse og for å hindre tilgang til arkivene. Arkivverket på sin side oppfatter at de arbeider på spreng for nettopp for å styrke tilgangen, den digitale tilgangen, med det de mener det forutsetter av endringer i organisering, prioritering og ja, nettopp kompetanseutvikling.

Arkivverkets ledelse er tydelige på at behovet for utvikling og arbeid med digitalisering i sektoren er stort. Mitt inntrykk er at det også er bred tilslutning til dette generelt i kommunearkivsektoren, at vi ikke har vært flinke nok til å digitalisere våre egne tjenester og tilpasse oss en digital forvaltning. Men i det siste har det vært større uenighet og en skarpere tone også internt i arkivfeltet, med kritikk om uklare mål for utviklingsarbeidet og manglende involvering av sektoren utenfor Arkivverket.

«Arkiv er et eget praksisfelt, en vitenskap og en samfunnssektor, en sektor som skal ha og ta en rolle i samfunnet.»

Det er enighet om at sektoren må utvikle seg, men hva er det egentlig som skal utvikles og digitaliseres? Dette kan ikke handle om historie og historikere på den ene siden og digitalisering på den andre. Det må handle om arkiv og arkivkunnskap. Arkiv er et eget praksisfelt, en vitenskap og en samfunnssektor, en sektor som skal ha og ta en rolle i samfunnet.

DISKUSJON SAVNES

Jeg savner diskusjonen om hva denne rollen går ut på. Hva skal vi gjøre, og hvem skal vi være? Hvordan skaper vi verdi i samfunnet, og hvem er det vi skaper verdi for? Og er det slik at denne rollen er vesentlig endret i en digital tid, eller er oppdraget det samme, bare at vi må endre måten vi løser det på? Først når vi vet hva vår rolle skal være, kan vi vite hvordan vi skal arbeide med digitalisering og annen utvikling.

Arkivsektorens samfunnsoppdrag er ikke å være digital. Vårt oppdrag handler om arkiv. Digitalisere skal vi gjøre som et virkemiddel for å utføre vårt samfunnsoppdrag best mulig. Det sies ofte om digitalisering at en vesentlig suksessfaktor er at man klarer å bygge bro mellom det eksisterende og det nye. Man må la kjernevirksomheten tre tydelig frem og ha klart for seg hvilke verdier som ligger i den. Det handler altså om å beholde en respekt for det gamle, samtidig som man tar innover seg det nye.

Spørsmålet er om vi har klart den balansen godt nok? Diskusjonen mellom historieforskerne og Arkivverket tyder ikke på det.

FORVENTNINGER TIL ARKIVFELTET

Ifølge Store norske leksikon er «rolle» «summen av de normer og forventninger som knytter seg til en bestemt oppgave, stilling eller gruppe i samfunnet». Altså bør vi jakte på samfunnets normer og forventninger knyttet til arkivfeltet. For enkelhets skyld har jeg latt lov og politikk, nærmere bestemt arkivloven og stortingsmeldinger, være innfallsvinkelen. Med utgangspunkt i disse er våre kjerneoppgaver eller vår rolle i samfunnet å

- bidra til at det skapes dokumentasjon på en forsvarlig måte
- sørge for at det gjøres et utvalg for bevaring
- ta imot arkiver for bevaring og beskrive og forvalte dem
- gjøre dem tilgjengelige
- formidle dem til ulike brukergrupper

Funksjonene er de samme enten de skjer analogt eller digitalt. Selv om løsningene og metodene er forskjellige, er kjerneprosessene grunnleggende de samme. Det er dette vi skal digitalisere. For å utvikle og tilpasse disse funksjonene til et digitalt samfunn trenger vi utvilsomt en annen kompetanse enn den arkivsektoren tidligere har vært opptatt av. Men vi trenger også tradisjonell arkivkompetanse og respekt for arkiv som praksisfelt og vitenskap.

Arkivsektoren skal bidra til at dokumentasjon skapes på en forsvarlig måte. I dag preger innebygget arkivering og fellesløsninger fagsamtalen på dette området. Vi skal også sørge for å gjøre et utvalg av dokumentasjon for bevaring i arkivdepot til evig tid. Arkivinstitusjonene skal også ta imot og forvalte dokumentasjonen. Før satte vi den på hylla. Nå trenger vi digitale sikringsmagasin, og til dette holder Arkivverket på å utvikle Digitalarkivet. Det å gjøre arkivene tilgjengelige er en viktig rolle for sektoren. Når materialet blir digitalt og uavhengig av fysisk lokasjon, vil tilgangen til materialet øke. Men holder det å publisere på Digitalarkivet og håpe at brukerne finner ut av det selv? Jeg tror ikke det. Og hva om dokumentasjonen ikke finnes eller ikke er enkelt tilgjengelig? Hvor langt går vår forpliktelse til å hjelpe brukeren med å fremskaffe den dokumentasjonen hen trenger?

UMODEN PROFESJON

Vi er en relativt ung sektor og kanskje umoden som profesjon. Det er lenge siden arkiv har blitt behandlet politisk på nasjonalt nivå, lovverket er utdatert, og vi mangler en nasjonal sektorstrategi. I en slik situasjon gir ikke felles utviklingsmål seg selv, og det er desto viktigere å snakkes om hvor vi vil.

Nobels fredspris for 2022 går til Ales Bialiatski fra Belarus, russiske Memorial og ukrainske Center for Civil Liberties.

NOBELS FREDSPRIS 2022

TEKST: REDAKSONEN VED HEIDI MEEN

Prisvinnerne representerer sivilsamfunnet i sine hjemland. De har i mange år stått opp for retten til maktkritikk og grunnleggende rettigheter for borgerne. De har gjort en enestående innsats for å dokumentere krigsforbrytelser, brudd på menneskerettigheter og maktmisbruk. Til sammen viser de sivilsamfunnets betydning for fred og demokrati.

OPPGJØR MED FORTIDENS FORBRYTELSE

Memorial ble grunnlagt i 1987, og etter Sovjetunionens sammenbrudd utviklet Memorial seg til å bli den største menneskerettighetsorganisasjonen i Russland. I tillegg til å etablere et dokumentasjonssenter over Stalin-tidens ofre, samlet og systematiserte Memorial informasjon om politisk undertrykkelse og brudd på menneskerettigheter i Russland. Memorial bygger på en forståelse av at et oppgjør med fortidens forbrytelser er nødvendig for å forebygge nye.

YDMYK RIKSARKIVAR

– Som riksarkivar er jeg glad for å se at årets pris også handler om dokumentasjon og arkiv, sier Inga Bolstad.
– Det kan være sprengkraft i arkiver, de kan være redskaper for makt og motmakt. Memorial er en autoritativ kilde for informasjon om politiske fanger i russiske fengsler, og organisasjonen har stått i fremste rekke i kampen mot militarisme, og for menneskerettigheter og et rettsbasert styresett.
– Jeg er både ydmyk og full av respekt for det arbeidet de gjør med dokumentasjon og arkiv over politisk undertrykkelse og brudd på menneskerettighetene, avslutter Bolstad.

FORFATTER OG JOURNALIST
Morten Jentoft i Zubovka på Fiskerhalvøyen,
et av de stedene der det bodde norske kolonister.
FOTO: PRIVAT

MEMORIAL

DET MODERNE RUSSLANDS SAMVITTIGHET

Den russiske menneskerettighetsorganisasjonen Memorial får Nobels fredspris, samtidig som den forfølges og trues med utslettelse av Putins regime.

TEKST: MORTEN JENTOFT, JOURNALIST OG FORFATTER

Jeg husker ikke når jeg første gang hørte om Memorial, men tror det må ha vært på slutten av 1980-tallet. Da dukket de første meldingene fra Sovjetunionen opp om at noen var begynt å grave i noen av de mest dystre delene av landets moderne historie.

Og det var gravning det handlet om. Blant annet utenfor Minsk og det daværende Leningrad, der områder som i mange år lå bak store, tette tregjerder, viste seg å skjule massegraver fra terroren på slutten av 1930-tallet.

KOLA-NORDMENNENES HISTORIE

Dette var på samme tid som jeg begynte å jobbe med historien til Kola-nordmennene, de norske emigrantene som hadde dradd den andre veien, østover. De bosatte seg og delvis bygde opp små fiskevær på Kola-kysten, først og fremst på Fiskerhalvøyen, rett over Varangerfjorden fra Vardø i Norge. De var ikke så mange, et par hundre, kanskje. Men deres historie skulle bli svært dramatisk, og mer dramatisk enn jeg trodde da jeg begynte å grave i historien.

Jeg traff Bjarne Jørstad, en av de få gjenlevende norsksettete som snakket norsk, like over nyttår i 1990. Han fortalte at svært mange av hans sambygdingene i Tsypranolok, den norske «hoved-

staden» på Kola-halvøyen, var arrestert under den store terroren på 1930-tallet. Året etter møtte jeg Viktor Kruglov på statsadvokatkontoret i Murmansk, som kunne vise meg dokumenter som bekreftet det som Bjarne Jørstad hadde fortalt meg. Mange norsksettete var arrestert og vilkårlig dømt under Stalins terror på 1930-tallet. Den gangen var de nye russiske myndighetene, Sovjetunionen hadde opphørt å eksistere 25. desember 1991, med på arbeidet med å få fram det som hadde skjedd under det som nå ble kalt «Den store terroren».

Men denne historien hadde neppe kommet fram hvis det ikke hadde vært for Memorial og det arbeidet tusenvis av aktivister tilknyttet organisasjonen la ned, også i Murmansk-området i nord, der de norsksettete bodde.

OM OFRENE FOR TERROREN

Memorial ble stiftet i 1987 og ble formelt godkjent av sovjetiske myndigheter i 1989, med nobelprisvinner fra 1975 Andrej Sakharov som den første lederen.

Hovedoppgaven deres ligger i navnet. De skulle få fram minnet om ofre for terroren, personer som fram til grunnleggelsen av Memorial nesten var radert ut av offisiell sovjetisk historie. Det at mange var henrettet eller døde i fangeleirer, var kjent.

FISKERHALVØYA:

Bygda Tsypnavolok nordøst på Fiskerhalvøya, helt ytterst mot Barentshavet, er kjent som den største og viktigste bosetningen for kolanordmenn. I 1929 var det bosatt 114 nordmenn her. På 1930-tallet ble de fordrevet til Karelen og Arkhangelsk oblast, og mange ble henrettet eller døde av sult og nød. Ingen nordmenn vendte tilbake etter krigen.

(KILDE: WIKIPEDIA.)

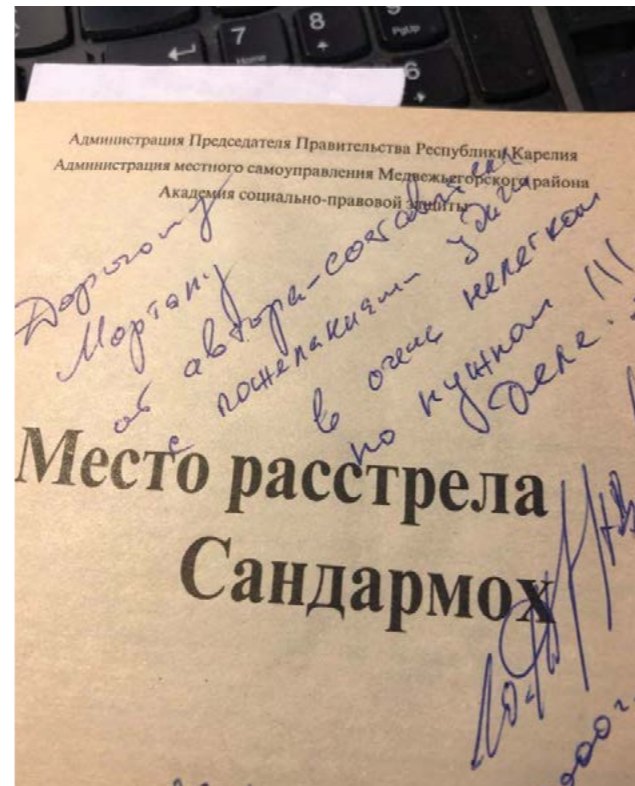
FOTO: SERGEY GRUZDEV / WIKIMEDIA.

1. ANDREJ SAKHAROV
En av grunnleggerne av Memorial

2. PERSONLIG HILSEN
En hilsen til Morten Jentoft fra Jurij Dmitrjev, i forbindelse med arbeidet i russiske arkiv

FOTO: PRIVAT

MORTEN JENTOFT
Er kjent som NRKs utenrikskorrespondent i Russland, og har blant annet skrevet boken «De som dro østover. Kola-nordmennenes historie», (Gyldendal, 2005).

“Mange norskøttede var arrestert og vilkårlig dømt under Stalins terror på 1930-tallet.”

Men hvem var de, og hva hadde skjedd med dem?

I Kurapaty utenfor hovedstaden Minsk i den daværende sovjetrepublikken Hviterussland fant man i 1988 en stor massegrav. Med Memorial som pådriver skjedde så det samme utenfor mange byer over hele det tidligere Sovjetunionen. Men ikke uten motstand.

IDENTIFISERING OG MINNESTEDER

Utenfor den russiske hovedstaden Moskva skulle det gå mange år før henrettelsessteder og gravplasser som Butova og Kommunarka kunne identifiseres og etter hvert gjøres om til minnesteder for titusener av døde.

Etter at jeg fikk ut de første opplysningene fra statsadvokaten i Murmansk, forstod jeg at jeg kanskje måtte se til byen som nå hadde fått tilbake sitt gamle navn St. Petersburg, for å få vite mer om skjebnen til de norskøttede. Og det var takket være aktivister fra Memorial i St. Petersburg at det var mulig å systematisere terroren i det daværende Leningrad, som også fram til 1938 omfattet Murmansk-området.

I 1995 utga Memorial i St. Petersburg *Leningradskij martirolog* 1 og 2, to tykke bøker med tusener av navn på personer som var dømt under terroren. Her kunne man lese hva slags yrke de hadde, nasjonaliteten deres og når de var arrestert. Her stod også dato for henrettelsen og for stedet der de trolig var gravlagt. Fra disse bøkene var det mulig å finne ut at Herman Aronsen,

Gustav Aronsen, Karl Olsen, Ragnvald Olsen, Aksel Thorsen, Arne Thorsen og Emil Martinsen alle var stilt for retten og dømt i september 1937. Alle bortsett fra Aksel Thorsen ble dømt til døden og skutt 21. september. De ble alle gravlagt i en massegrav ved landsbyen Levasjovo litt nord for Leningrad. Gjennom Memorials arbeid har det også vært mulig å identifisere dem som dømte, og i noen tilfeller også dem som skjøt Herman Aronsen og de andre nordmennene den gangen. Leonid Zakovskij ledet troikaen på tre personer som avsa dødsdommer på løpende bånd, helt fram til skjebnen også innhentet ham. Zakovskij ble selv arrestert 28. april 1938 og skutt dagen etter, ifølge Memorial.

MEMORIAL I KARELEN

Min nærmeste kontakt med Memorial har jeg likevel hatt i Karelen. Jeg møtte Ivan Tsjukhin en gang på midten av 1990-tallet, sammen med hans daværende medarbeider Jurij Dmitrjev. Tsjukhin var med på å grunnlegge Memorial i Karelen og var sentral i arbeidet med å kartlegge hvordan terroren hadde slått ut i denne delen av Sovjetunionen.

Det skulle bli et omfattende arbeid, der rystende deler av sovjetisk historie ble rullet opp. Det dreiet seg i første omgang om det som skjedde rundt byggingen av Kvitsjokanalene. Dette prestisjeprosjektet ble gjennomført på rekordtid, takket være en omfattende bruk av fanger som arbeidskraft. En av dem var

MARKERING I MOSKVA: På Lubjankaplassen i Moskva står Solovetskijsteinen til minne om terroren under Stalin. Disse bildene tatt 30. oktober 2017, under markeringen for ofrene for terroren. Bygningen bak Jentoft er nå hovedkvarteret til FSD (Federal Security Service). FOTO: PRIVAT.

Henrik Berger fra den norske kolonien i Tsjynavolok. Ivan Tsjukhin døde i en bilulykke i 1997, samme år som Jurij Dmitrjev fant den store massegraven fra 1930-tallet, i Sandarmorkh ved nordenden av Onegasjøen. Jurij Dmitrjev hjalp meg til å finne fram til to henrettede nordmenn, Emil Jørstad og Klas Sjøstrøm. De ble begge skutt seinhøstes 1937.

Anklagene var voldsomme. Antisovjetisk virksomhet og spionasje etter paragraf 58 i den sovjetiske straffeloven. Emil Jørstad ble skutt 28. november 1937. Klas Sjøstrøm noen dager seinere, 3. desember. Da jeg snakket med Jurij Dmitrjev i 2000, var det tre år siden han hadde avdekket Sandarmorkh. Det var dit Emil Jørstad ble fraktet og så skutt og puttet i en massegrav. Der ble han og 9000 andre, blant dem mange prester og munkere som hadde sittet på fangeøyen Solovetskij ute i Kvitsjøen, liggende i nesten 60 år, uten at deres nærmeste visste det.

Dette er et av de mørkeste kapitlene i sovjetisk og russisk historie, som det fremdeles er vanskelig å snakke om.

MINNESTED OG MOTSTAND

«Menneske, ikke drep hverandre», står det på en stor stein ved inngangen til det som nå er en minnekirkegård i Sandarmorkh. Jurij Dmitrjev og Memorial skal ha en stor del av æren for at den er blitt et sted der de pårørende kan gå for å minnes sine nærmeste. Blant dem som har besøkt stedet, er Lilly og Olga Jørstad, datter og datterdatter til Emil Jørstad.

Derfor er det et paradoks at mannen som avdekket dette mørke kapitlet i russisk historie, er plassert i et av de samme

fanglene som de som ble arrestert og seinere henrettet i på 1930-tallet. Jurij Dmitrjev soner nå en dom på 13 år for å ha forsøkt å misbruke sin fosterdatter seksuelt, en dom mange ser på som politisk og et forsøk på å stoppe arbeidet til en mann som avdekker overgrep fra de hemmelige tjenestene i Russland.

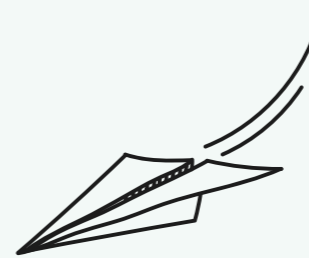
Det var krefter i Karelen som helt fra starten mente det var feil å grave i historien på den måten som Jurij Dmitrjev gjorde. Dmitrjev mente det var riktig å gå helt til bunns i det som skjedde på 1930-tallet. Bare på den måten var det mulig å komme videre og bygge et nytt og sterkt Russland, på samme måte som tyskerne har brukt mye tid på å ta et oppgjør med sin nazifortid.

STOR BETYDNING

Den jobben Memorial har gjort, har altså hatt stor betydning for mange mennesker – og for oss som har forsøkt å systematisere denne delen av historien, som altså også er en del av norsk historie.

Hva som kommer til å skje med arkivene Memorial har samlet, både i Moskva og andre deler av Russland, er nå uklart. Mange opplysninger er digitalisert og overført til utlandet, men neppe alt.

I den betente politiske situasjonen som nå er oppstått etter det russiske angrepet på Ukraina, er det også mange som frykter for at viktig historisk dokumentasjon kan bli gjort utilgjengelig, i alle fall midlertidig.

TEKST: KRISTINE BRORSON, LEDER FOR NETTVERK AV INFORMASJONSPILOTER

INFORMASJONSPILOTENE

HVA ER EN INFORMASJONSPILOT?

Nettverk av informasjonspiloter ble grunnlagt i 2019 av en gjeng som gjerne ville dele erfaringer og lære av andre som er opptatt av at informasjon er en ressurs for virksomhetene. Vi ønsker å lage et nettverk av alle som synes I-en i IT er noe av det mest spennende som finnes. Ettersom informasjonsmengden i og utenfor en virksomhet vokser og vokser år for år, ser vi for oss at dette informasjonskaoset er et univers der vi navigerer med ulike teknikker.

Derfor kaller vi oss piloter.

Informasjonspiloter har ofte navn som dokumentasjonsforvalter, IT-ansatt, data scientist, prosjektleder, personvernombud, dokumentkontroller, konsulent, sikkerhetsleder, arkivar, forsker, leverandør av informasjonssystem, bibliotekar. Vi tenker at vi har noe felles uavhengig av våre fagområder.

PILOTNETTVERK

Det har vært viktig for oss å fokusere på at vi er et nettverk. Vi vil gjerne at alle bidrar med sin erfaring, og vi vil gjerne at man knytter bånd til andre informasjonspiloter, slik at man ikke føler man flyr alene. Ettersom vi ønsker aktiv deltakelse, har vi valgt å ikke strømme møtene våre. I stedet har vi valgt å ha morgenmøter som fysiske seminar i Oslo hvor fagpersoner deler sin erfaring og vi snakker over en kaffekopp. Vi har også digitale kollokvier som vi kaller Informasjonspilotene diskuterer, hvor vi møtes en knapp time på Teams og diskuterer et aktuelt team i mindre grupper etter en kort innledning. Og vi har halvårlege rene sosiale treff hvor man kan ta et glass, eller som vi kaller det – fly, med andre informasjonspiloter rett etter jobb.

SPENNENDE ARTIKLER

Da nettverket allerede raskt etter oppstarten havnet på hjemmekontor og vi ikke kunne ha morgenmøter, satset vi istedenfor å bygge opp vår hjemmeside med små og store artikler om tema vi brenner for.

Redaksjonen har vært flink til å finne informasjonspiloter som vil dele kunnskap og erfaring – også her har det vært viktig å bygge et bredt nettverk. Derfor er vi veldig stolte over samlingen med innlegg som man finner på hjemmesiden vår, og som vokser kvartal for kvartal: informasjonspilotene.no/innlegg

FLY VIDERE MED OSS

I denne spalten ønsker vi å dele de temaene vi til enhver tid er opptatt av. I 2022 har vi hatt særlig fokus på digitalt avfall og sammenhengen mellom informasjonsforvaltning og bærekraft, hvordan vi kan måle og forbedre informasjonsforvaltning, og hva maskinlæring og kunstig intelligens har å si for dataforvaltning og arkiv. Men vi brenner for mye annet også og gleder oss til 2023.

Hvis dere er interessert i å følge oss utenfor spalten her i AKSESS, kan dere finne oss som Informasjonspilotene på Facebook, LinkedIn, Instagram og melde dere på e-postlisten vår fra hjemmesiden

www.informasjonspilotene.no.

DOKUMENTERER LEVD LIV
Materialet dokumenterer på ulike vis spor av levd liv, kultur, verdiar og tradisjonar kvenske/norskfinske innvandrarar tok med seg til Varanger. Fotografiet viser kvinne i Tuomainengården 1977. Foto: Matti Saanio/Vadsø museum-Ruija kvenmuseum.

KVENER I DAG
Kvener eller norskfinnar har hatt status som nasjonal minoritet i Noreg sidan 1998. I 2005 vart kvensk nasjonalt minoritetsspråk. Antal kvener i Noreg i dag er usikkert, fordi dette baserer seg på sjølvidentifisering. Tal oppgjeve av norske styresmakter, kvenske organisasjonar og forskarar strekker seg frå 10 000–70 000. Ei undersøking på slutten av 1980-talet viste at 18 000 personar i Finnmark definerte seg som kvenske eller finskætta.

TRADISJONELE KOMBINASJONSHUS:
Varangerhus bygd i 1891 på Smelror i Vardø kommune. Kombinasjonshus med bustadhus og fjøs knytt saman med ein indre midtgang. Varangerhuset har prega landskapet i Varanger og er ei verdifull kulturarv for kvener/norskfinnar og øvrig befolkning i Varanger.

FOTO: Inger Lene Nytingnes, 2022

VARANGERARKIVER

Tilgjengeleggjering av kvenske arkiv

Varanger museum har motteke prosjektmidlar frå Arkivverket for å gjere arkivmateriale knytt til kvensk/norskfinsk historie og kultur tilgjengeleg under ein felles emneknagg på Digitalarkivet.no.

TEKST: INGER-LENE NYTTINGNES OG ANN TOVE MANSHAUS

Prosjektet tek sikte på å danne ei nettbasert samling av det fysiske spreidde materialet. Ved å gjere materialet digitalt tilgjengeleg ønskjer vi blant anna å gjere det relevant for notidas kvener som søkjer informasjon om eiga historie og eigen kultur. Målet er at sju hyllemeter arkivmateriale knytt til kvensk historie og kultur skal vere ordna, registrert og publisert på Digitalarkivet ved prosjektslutt.

KVENER I AUST-FINNMARK

Kvener er finsktalande folk som innvandra og migrerte i hovudsak frå Finland, Sverige og Russland til Finnmark og Nord-Troms. Varangerfjorden sine rike fiskeressursar var ei viktig årsak til at folk kom til Aust-Finnmark, i hovudsak frå 1830-talet og fram til den andre verdskrigen. På 1860-talet hadde Vadsø eit fleirtal av kvenske innbyggjarar.

Frå kring 1850 og fram til den andre verdskrigen vart kvenene hardt råka av fornorskingspolitikken, som tok sikte på å viske ut kvensk og samisk språk og kultur til fordel for «det norske», mellom anna som ledd i sikkerheitspolitikken overfor Russland. I tillegg var det aukande nasjonalistiske strøymingar

der fellesskap i språk og kultur skulle definere nasjonalstaten. Etter 1870 sette også sosialdarwinismen sitt preg på vitskapeleg tenking, samfunnsdebatt og politikk. Kvensk/finsk vart forbode som kyrkjespråk og som undervisningsspråk i skulen frå 1880. I 1936 kom det også forbod mot å bruke kvensk og samisk som hjelpespråk i undervisninga. I 1902 kom jordbrukslova som forbaud andre enn norskalande å kjøpe jordeigedom.

I Varanger står det kvenske sterkt også i dag og har sett sitt tydelege preg på samfunnet. Dette kjem til syne i matskikkar, byggeskikk, utsmykking, songtradisjonar og kulturelle aktivitetar og er ein naturleg, integrert del av kulturen i Varanger.

KVENSK/NORSKFINSK HISTORIE OG KULTUR

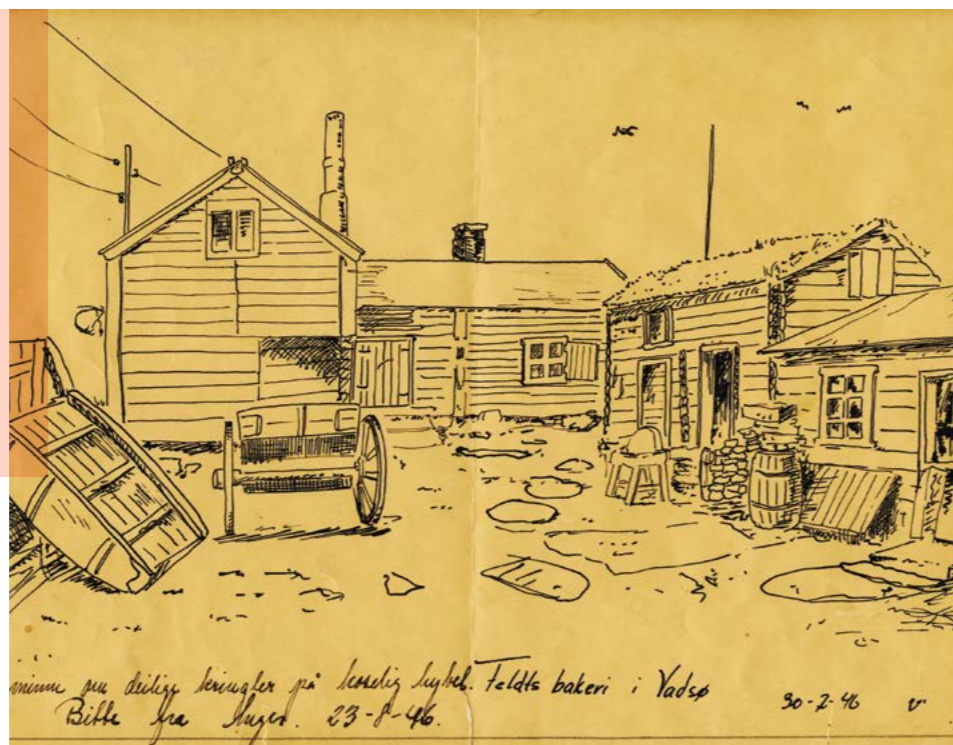
Vadsø museum – Ruija kvenmuseum er nasjonalt ansvarsmuseum for kvensk historie og kultur, og konservator Tøve Kristiansen er fagleg rådgjevar i prosjektet Varangerarkiver: kvensk/norskfinsk historie og kultur. Avdelingane Vadsø museum – Ruija kvenmuseum, Vardø museum og Grenselandmuseet i Kirkenes utgjer Varanger museum IKS, som oppbevarer kring 320 hyllemeter arkivmateriale. Det er hovudsakeleg arkivsamlinga i Vadsø, på

MUSEUMSANLEGG

Teikning av Tuomainengårdens bakgard (1946). I dag er er Tuomainengården eit av Vadsø museum-Ruija kvenmuseum sine museumsanlegg

DEN INNHOLDSRIKE KVENKLADDEN

Protokollen etter Brodtkorb handel i Vardø (1894-1898), dokumenterer handel med kvener busett på Kolahalvøya i Russland og viser namn på dei som har kome sjøvegen til Vardø for å handle varer, kva type varer dette bestod av, og økonomiske oppgjjer.

minne om dei som kom på landveg til Vardø for å handle varer, kva type varer dette bestod av, og økonomiske oppgjjer.
Bitte fra Auger. 23-8-46. 30-2-46

VADSØ

Frans Aldrik Mækelæ og Anta Jankila ved Mækelæsbu i Ytrebyen i Vadsø, ca. 1925.
FOTO: Samuli Paulaharjo/Vadsø museum-Ruija kvenmuseum

ERFARINGAR FRÅ PROSJEKTET OM KVENSKE ARKIV VISER AT EIT STØRRE TVERRFAGLEG SAMARBEID KAN GJE EIT BETRE RESULTAT

35 hyllemeter, som er gjenstand for prosjektet, men materiale frå Vardø og Kirkenes er også omfatta.

Materialet dokumenterer på ulike vis spor av levd liv, kultur, verdiar og tradisjonar kvenske/norskfinske innvandrarakar tok med seg til Varanger, og som har fått leve vidare gjennom generasjonar og gjennom dokumenta. Kvart arkiv består av eit fåtal, og gjerne berre eitt, dokument. Tematisk er materialet svært variert; kokebøker, dokumentasjon knytt til finsk reingjerdebygging, private brev både innanfor og over landegrensene, fotoalbum, byggingteikningar, eigedomsdokumentasjon og lydband med finske læstadianske salmar. Innhaldet er det avgjerande når vi vurderer kva som skal inngå i prosjektet, ikkje etnisiteten til arkivskaparen.

FRÅ KVENKLADD

TIL KONFISKERT RUSSISK SAKPROSA

“Kvænkladd” (1894–98), ein protokoll etter Brodtkorb handel i Vardø, dokumenterer handelen verksemda dreiv med kvener busett på Kolahalvøya i Russland. Protokollen viser namn på dei som har kome sjøvegen til Vardø for å handle varer, kva type varer dette bestod av, og økonomiske oppgjjer.

Protokollen har truleg ikkje vore opna etter brannen i 1898. Vi har valt å opne protokollen, med yste varsamheit, og avfotografere den. Etter avfotograferinga vart den sperra for fysisk bruk og den digitaliserte utgåva vart publisert på Digitalarkivet.

Etter publisering på Digitalarkivet er delar av kvænkladden trykt i ei russisk sakprosa bok skriven av den finsk-russiske forfattaren Agnessa Haykara i 2020. I boka rettar ho søkjelys mot Stalin sine overgrep mot kvener i tiåra etter den russiske revolusjonen. Boka vart konfiskert av FSB, ei russisk føderal tryggingsteneste, og etter å ha blitt tiltalt for ekstremisme måtte Haykara flykte til Finland i frykt for si sikkerheit. Ei norsk omsetjing ved Orkana Forlag er på trappene.

Forfattaren sin situasjon understrekar kor viktig det er at arkivbevarande institusjonar kan garantere for det autentiske originalmaterialet, og at arkiv knytt til kvensk historie har høg relevans for notida.

TUOMAINENGÅRDEN – MUSEUM OG ARKIV

Den kvenske Tuomainengården (bygd i 1851 av Johan Petter Vinikka) ligg i Ytrebyen i Vadsø og er eit av Vadsø museum-Ruija kvenmuseum sine museumsanlegg. I 1918 blei huset kjøpt av Karoline og Karl Tuomainen, som dreiv med fiske og småbruk

og hadde sauer, kyr, okse og hest. Garden var i familiens eige til 1980-talet, då den blei testamentert til Vadsø kommune. Det var òg drive badstu og bakeri på garden. Den gamle bakarommen er rekonstruert og blir brukt i museumsdrifta.

I tidlegare tider kom nabolaget for å bruke omnen mot betaling. Betalinga kunne vere ved, for brensel var dyrebart i det trefattige Vadsø. Brøda folk hadde med, blei sett til heving på treplater oppunder taket i bakeriet. I tillegg bakte dei mellom anna kuumavesileibä (varmvassbrød), jalkiarinaleibä (eldstadsbrød), puolivahva (kvenkake) og kalakukko (fiskebrød). Til jul blei det bakt mange kilo kveitebrød.

Arkivmateriale som belyser aktiviteten ved gården, er spreidd og har fleire arkivskaparar. Av di det ofte er enkeltokument og dei ikkje er registrert etter dagens standard, «forsvinn» materiale i den store mengda. Det fysiske materialet skal ha sin integritet bevart og skal handterast etter arkivfaglege prinsipp. Samtidig vil desse enkeltokumenta i vårt prosjekt kunne kome fram i lyset, registrerast, samlast digitalt og kunne bidra til å belyse historia om garden og kvensk historie og kultur i nye kontekstar.

GUNSTIG SAMARBEID PÅ TVERS

Erfaringar frå prosjektet om kvenske arkiv viser at eit større tverrfagleg samarbeid kan gje eit betre resultat. Når arkivmaterialet er mangelfullt, som i dette tilfellet, kan eit dokumentasjonsprosjekt, med innsamling av minne, som intervju, film og foto, gje eit viktig supplement til arkivet. Eit samarbeid mellom arkivinstitusjonar, museum og sosialantropologar vil gje nødvendig kunnskap om metodebruk og arbeid med metadata i prosjektet. Arkivinstitusjonar har system for digital bevaring, musea har kompetanse på innsamling av minne, og sosialantropologar har kulturforståing og metodikk for observasjon og innhenting av data.

For at arkivmateriale skal bli tilgjengeleg for alle, må det brukast nødvendige ressursar på å løyse utfordringar med språk og metadata. Eit samarbeid om å publisere metadata og arkivbeskrivingar på både norsk og kvensk er nødvendig for å betre tilgjengelegheita.

Eit tverrfagleg samarbeid bør forankrast regionalt og nasjonalt. Finnmark er eit føregangsfylke i å samle ressursar og kompetanse for å nå målet om heilskapleg samfunnsdokumentasjon i arkivnettverket «Finnmarksarkivene». Nye samarbeidspartnarar på tvers av geografi og fagområde vil styrke dette arbeidet.

NÅR ARKIVMATERIALET ER MANGELFULLT, SOM I DETTE TILFELLET, KAN EIT DOKUMENTASJONSPROSJEKT, MED INNSAMLING AV MINNE, SOM INTERVJU, FILM OG FOTO, GJE EIT VIKTIG SUPPLEMENT TIL ARKIVET.

FRÅ FAGSEMINAR OM DEMOKRATI, KULTUR OG KUNNSKAP

Artikkelen tek utgangspunkt i eit foredrag halde på Forskerforbundet ved museer og kulturminnevern (FMK) sitt årlege fagseminar 15.-16. september 2022. Tema for seminaret var «Demokrati, kultur og kunnskap; innfallsvinkler til forvaltning, forskning og formidling av kvensk og samisk kultur». Oppdraget var å formidle prosjektet om kvenske arkiv, og korleis arkiv fremjar demokrati.

SAMARBEID

Ann Tove Manshaus (Vestfoldarkivet) og Inger Lene Nyttिंगnes (Varanger museum). Inger Lene er prosjektleder for Varangerarkiver. Ann Tove har selv kvenske aner, og representerte i denne sammenheng Arkivarforeningen.

FOTO: Susan Melby.

HVA SKAL VI BEVARE FOR ETTERTIDEN?

I dag samhandler vi og bruker teknologi på nye måter, i både privat og offentlig sektor. Det skapes enorme mengder data, informasjon og dokumentasjon – og det er nesten umulig å vite hva som vil ha verdi i fremtiden.

Derfor oppnevnte Riksarkivaren i mars i år et utvalg for bevaring av digitalt skapt dokumentasjon. Utvalget skal foreslå en overordnet tilnærming som Arkivverket kan bruke i årene fremover til å velge ut hvilken dokumentasjon som skal bevares fra offentlig og privat sektor. Bevaringen skal skje i offentlig arkivdepot. Arbeidet skal munne ut i en rapport.

Utvalget skal ifølge mandatet ta stilling til følgende spørsmål:

- Hvilken samfunnsdokumentasjon i privat og offentlig sektor mener utvalget det er viktigst å bevare for all tid?
- Hensiktsmessige kriterier for bevarings- og kassasjonsvurdering
- Fremgangsmåte og metodikk for bevaringsvurdering
- Er tilnærming til bevaringsverdige arkiv bærekraftig?

Utvalget er satt sammen av eksterne krefter med ulike kompetanser. Professor Maria Astrup Hjort, fra Institutt for offentlig rett ved Universitetet i Oslo (UiO), skal lede utvalget. Med seg har hun Synne Solbakken, Hilde Reinertsen, Håkon Jendal, Shahzad Rana, Herbjørn Andresen, Lars Holden, Laila Bokhari.

KILDE: arkivverket.no/nyheter/hva-bevares-vi-for-ettertiden

STATSBUDSJETT 2023 STILLSTAND PÅ ARKIVFRONTEN

I statsbudsjett for 2023 er det ingen satsinger på arkiv, bortsett fra en liten økning til Skeivt arkiv.

Regionalt historisk senter på Hamar, som flere trodde ville kunne komme på statsbudsjettet, har uteblitt. Og det ser ikke ut til å være noen satsing på utviklingsmidler. Det ligger heller ingen økt satsing på Digitalarkivet, digitaliseringen i Mo i Rana eller andre fellesløsninger for arkivsektoren. Bare midlene til Arbeiderbevegelsens arkiv, Stiftelsen Asta, Norsk Arkivråd og Arkivforbundet prisjusteres.

Det var ikke direkte overraskende at 2023 ville bli et år med stillstand, for det har blitt varslet et strammere budsjett. Men det er symptomatisk at arkivfeltet over tid har fått mindre enn andre sektorer, og at de positive signalene som har vært rundt arkiv fra politisk ledelse, ikke har blitt fulgt opp. Arkivforbundet frykter at høye strømpriser vil føre til ansettelsesstopp og færre folk til utvikling og drift av de digitale fellesløsningene.

TEKST: KJETIL LANDROG, GENERALSEKRETÆR I ARKIVFORBUNDET

SKANN MEG

DigitalArkiv

25.-26. JANUAR 2023

Geomatikk IKT inviterer til konferanse!
Årets tema: *En digital fremtid for dine data*

Hvor
Britannia Hotel
Trondheim

Når
25.-26. januar
2023

Påmelding
Geomatikk-ikt.no/
DigitalArkiv

SPØRSMÅL TIL STATSRAÅDEN:

I september stilte stortingsrepresentant Kathy Lie (SV) følgende skriftlige spørsmål til kultur- og likestillingsministeren: «Det er nå snart tre år siden Arkivlovutvalget overleverte utredningen 'Fra kalveskinn til datasjø – Ny lov om samfunnsdokumentasjon og arkiver', og ny arkivlov er sendt på høring. Hva er videre framdriftsplan for ny arkivlov, og hva er status for planene om å etablere en nasjonal sektorstrategi slik Arkivforbundet og Arkivverket etterspør?»

STATSRÅDENS SVAR:

Spørsmålet ble besvart av Anette Trettebergstuens 16. september på følgende måte:

«Høringsfristen for ny arkivlov utløp i januar i år. Departementet jobber nå med en lovproposisjon. Arbeidet med ny arkivlov er et omfattende arbeid med til dels krevende problemstillinger som må avklares før et lovforslag kan presenteres for Stortinget.

Jeg er ikke enig i at gjeldende arkivlov er svært utdatert og til hinder for utvikling og digitalisering i forvaltningen, slik representanten framholder i sin begrunnelse for spørsmålet. Både dagens lov og lovforslaget som ble sendt på høring, har en prinsipiell og overordnet innretning, nettopp for å ikke være til hinder for utvikling. I påvente av ny arkivlov har Arkivverket, i samarbeid med Digitaliseringsdirektoratet, etablert en regulatorisk sandkasse for arkiv, data og offentlighet. Målet med sandkassa er å utforske det juridiske handlingsrommet og tilrettelegge for innovasjon og teknologiutvikling. I sandkassa får virksomheter råd og veiledning fra Arkivverket for å kunne finne gode tekniske løsninger innenfor gjeldende regelverk. Prosjektet har vist at

dagens regelverk i all hovedsak ikke er til hindring for å utvikle nye typer saks- og arkivsystemer og andre digitale løsninger. Når det er sagt, mener jeg at det likevel er viktig å få på plass et nytt og oppdatert regelverk. Jeg har som mål at Stortinget skal få oversendt en lovproposisjon til behandling våren 2024.

Spørsmålet om en nasjonal strategi for arkivutvikling har over tid vært en del av dialogen som departementet har hatt med ulike aktører i arkivfeltet. Dette er også spilt inn av flere instanser i forbindelse med høringen av forslaget til ny arkivlov. Arkivverket har i oppgave å iverksette nasjonal politikk på arkivfeltet og bidra til utvikling og styrking av arkivsektoren. Som del av dette arbeidet, er det naturlig at Arkivverket vurderer nærmere behov og utfordringer. Jeg vil i første omgang derfor be Arkivverket om å se på innspillene fra sektoren. Fra departementets side må vi imidlertid nå prioritere arbeidet med å ferdigstille forslaget til ny arkivlov.»

DEBATTINLEGG

ANJA VESTVOLD, styreleder i Norsk Arkivråd

KJÆRE KULTUR- OG LIKESTILLINGSMINISTER

Anette Trettebergstuen

Jeg er skuffet! Du er den tredje ministeren jeg har håpet skulle forstå at en ny arkivlov er en hastesak. I stedet må jeg konstatere at din manglende kompetanse om hva arkiv er, utgjør en trussel mot våre demokratiske rettigheter.

I krisetider som nå er det lett å argumentere for at man ikke har kapasitet til å følge opp behov for modernisering og endring i et lovverk som ved første øyekast ikke ser ut til å kunne ha betydning for verken offentlig pengebruk, grønt skifte eller tryggheten i samfunnet. Derfor er det kanskje ikke så rart at du uten å blunke kan ha mål om at en lovproposisjon for

ny arkivlov skal komme våren 2024, fem år etter at Arkivlovutvalget leverte sin rapport, NOU 2019:9 «Fra kalveskinn til datasjø».

Det som provoserer meg, er at du forteller Stortinget at du ikke synes arkivloven «er svært utdatert». Du bekrefter dermed mangelen på forståelse i Kultur- og likestillingsdepartementet for at arkivloven regulerer digital forvaltning i tillegg til historiske arkiv. Dermed mangler også en grunnleggende innsikt i hva som må reguleres, og i sammenhengen mellom forvaltning av offentlige arkiv og offentlig pengebruk, grønt skifte og tilliten i samfunnet.

Offentlige arkiv består av dokumentasjon som er grunnlag for og resultat av at virksomheter daglig løser sine oppgaver og samfunnsoppdrag. Det er informasjon som skal skrives, deles og samhandles om for at forvaltningen skal arbeide effektivt, i samsvar med saksbehandlingsregler og samfunnets forventning til gjennomsiktighet. Arkivloven er i sin nåværende form innrettet mot å verne historiske arkiv. Forslaget til statsbudsjett, som ble lagt frem 6. oktober, er også preget av dette. Digitalisering er i ditt departements øyne skanning av papirarkiv. Jeg sier ikke at det ikke er viktig, men tas det ikke tak i grunnleggende utfordringer nå, går det digitalt skapte tapt. Jeg mener derfor at prioriteringen er feil.

Dagens arkivlov er ikke opptatt av å ivareta dokumentasjonens verdi for en effektiv forvaltning. Definisjonen av arkiv som «dokument som vert til som lekk i ei verksemd» er svært omfattende og uten en avgrensning. I en rapport utarbeidet av Menon Economics for Arkivverket i 2020 skriver de at «full etterlevelse av arkivloven med forskrifter vil derfor beløpe seg til mer enn anslaget på 7,7 milliarder kroner per år». Et lite beløp sammenlignet med hele statsbudsjettet, men for den enkelte virksomhet representerer dette en ineffektiv tidsbruk som merkes.

En så omfattende definisjon av arkiv legger også opp til at store mengder data skal lagres i lang tid. Her i landet har vi lenge hatt gleden av lave energikostnader og vært ubevisste CO₂-avtrykket store datalagre har. Etter hvert som dette har endret seg, har man også blitt mer bevisst på viktigheten av å bevare data kun så lenge det har verdi. Arkivloven er utdatert fordi den er ensidig opptatt av å verne arkiv for langtidsbevaring, men i liten grad regulerer sletting av de dataene som ikke har denne verdien.

Begivenheter både nært på oss i Europa og lenger unna minner oss om at vi ikke kan ta den tilliten og tryggheten vi har, for gitt. Vi må stadig ta aktive valg og utføre handlinger som ivaretar tilliten og tryggheten. To av de grunnleggende demokratiske rettighetene

som bygger opp om tillit i samfunnet vårt, er retten til informasjon og rettssikkerhetsprinsippet. Disse demokratiske rettighetene er lovfestet i annet lovverk, men arkivloven regulerer at informasjon skal finnes og være tilgjengelig. Riksrevisjonens rapporter fra 2017 og 2021 om arkivering og åpenhet i offentlig sektor slår fast at arkivering er mangelfull selv etter at flere tiltak er iverksatt. Jeg blir opprørt når ditt svar til dette er å gjøre mer av det samme og ikke å sørge for at nytt lovverk kommer på plass fort.

De mest alvorlige eksemplene på at dagens lov er utdatert, er likevel manglende regulering av en saksbehandlings- og dokumentasjonshverdag som bruker samhandlingsløsninger, sektorovergripende systemer, skylagring, beslutningsstøttesystemer og automatisert saksbehandling. I en rettsstat er det grunnleggende at enhver kan få informasjon om grunnlaget for et enkeltvedtak som treffer en. Dette betyr at en oppdatert lov bør stille krav om at digitalisert saksbehandling dokumenterer både regelanvendelsen og datagrunnlaget. Nåværende § 9b forbyr at arkiv føres ut av landet. Dette er fortolket til at skylagring utenfor landet er en ulovlig utførsel. En oppdatert lov bør ta innover seg at dette er teknologi som brukes, og heller regulere bruken slik at sikkerhet og råderett over arkivene ivaretas.

Det totale fraværet av slik regulering også i Kulturdepartementets forslag fra 2021 viser en manglende forståelse for hvordan arkiv er grunnlaget for rettssikkerhet og viktig selv om det ikke er kulturhistorisk verdifullt.

Heldigvis sier du til Stortinget at «Arbeidet med ny arkivlov er et omfattende arbeid med til dels krevende problemstillinger som må avklares før et lovforslag kan presenteres for Stortinget». Da vekker du et lite håp hos meg. Jeg velger å høre dette som et snev av anerkjennelse av at arkivlovens dager er talte. Det er bare så synd at du ikke kan ta det på alvor og innse at du har dårlig tid med å få på plass denne loven.

Beste hilsen Anja Vestvold

DEBATTINNLEGG

RUNE KJØRLAUG verksemdsarkitekt, var medlem av Arkivlovutvalget bak NOU 2019:9

MOT DIGITAL ARKIVDEMENS KVAR BLIR DET AV DEBATTEN?

Norsk Arkivråd har pusta liv i det som burde vera ein mykje meir aktiv og synleg debatt rundt demokrati, openheit og ansvarleggjering i den moderne digitalt transformerte norske offentlege sektoren. Men det er få spor av at Kultur- og likestillingsdepartementet tar innover seg ansvaret dei har for dette når dei ein gong eig arkivlova.

Trettebergstuen har rett i at det i prinsippet ikkje er noko feil med intensjonen i dagens arkivlov. Utfordringa er at operasjonaliseringa av lova i forskrifter og tekniske standardar ligg som ei klam tvangstrøye over forvaltninga i form av lokalt installerte sak/arkiv-løysingar kjøpt for å dekke krava i forskriftene. Det er ei gjengs oppfatning at har ein ei slik løysing, så har ein arkiv.

Sanninga er nok meir at dette er løysingar som knapt blir brukt, som kanskje fungerer for dei som tenker digitaliserte papir/brev-prosessor, og som er eit mareritt med ein gong det kjem ei skybasert fagløyning som det skal integrerast mot.

Sandkassen til Arkivverket kom med den positive bølga med endringsoptimisme i etterkant av NOU 2019:9 «Fra kalveskinn til datasjø». Suksessen er eit bevis på at dette tankegodset om digitalisering her var rett, men ikkje eit argument for at dagens regelverk er godt nok. Endringsoptimismen forsvann meir eller mindre over natta med den overraskande omveltninga som departementet kom med i sitt forslag seint i 2021.

Eg vil utfordre Trettebergstuen til å ta ein kikk i sak/arkiv-systemet til departementet og forklare oss, basert på det som er der, kva som er gjort i prosessen med arkivlova sidan NOU-en kom i 2019. Det er dette grunnlaget vi ynskjer at historikaren skal basere seg på når han om 50 år studerer dagens arkiv for å forklare kvifor stoda er slik den er. Ei slik øving hadde gitt oss eit godt grunnlag for å diskutere kvaliteten på dei arkiva som blir skapt digitalt i dag.

Dette hastar! Gapet mellom det vi tar vare på, og det vi burde ha tatt vare på, veks i takt med digitaliseringa av forvaltninga. Paradokset er at med desse endringane kjem eit unikt handlingsrom til å skape god og presis dokumentasjon av høg verdi til ein heilt annan kostnad av det vi driv med i dag. Men då må vi komme oss ut av sandkassen, fikse regelverket og gå over i den verkelege verda.

Min korte versjon er at NOU-en signaliserte at det brenn på dass. Departementet sitt svar var først å helle bensin på bålet. No tar dei fram godluftsprayan for at det skal bli litt meir behageleg medan dei utgreier vidare. I mellomtida digitaliserer vi forvaltninga vidare i lykkeleg digital arkivdemens.

MERK: Det er ikkje kvar dag eg er såpass klar i talen, men i sagaen om ny arkivlov har eg sakna "sense of urgency".

KOMMENTAR *fra Arkivforbundet*

VIKTIG MED POLITISK STØTTE

Arkivforbundet mener at dagens lov er laget for en analog tid – det er det analoge som er regulert. En del aspekter ved dokumentasjon i den digitale forvaltningen er dermed uregulert, eller bestemmelsene i dagens arkivlov er uklare i møte med digital dokumentasjonsforvaltning. Det oppstår usikre tolkninger med tilhørende risiko.

Det er riktig at det i stor grad er arkivforskriften som trenger å omarbeides for ikke å være til hinder for utvikling og digitalisering i forvaltningen. Men dette arbeidet er avhengig av arbeidet med arkivloven, og fremdriften hemmes av manglende fremdrift med lovarbeidet.

Arkivverket har nå varslet at den forskriftsfestede og svært omfattende NOARK-standarden ikke skal videreutvikles. Mens man avventer lovarbeidet, gjøres det ingen endringer i gjeldende forskrift. Det medfører at samtlige offentlige organer fortsatt må anskaffe løsninger basert på en NOARK-standard som arkivmyndighet og utviklingsansvarlig i sektoren ser på som utdatert. Disse løsningene påfører det offentlige store årlige kostnader i forbindelse med anskaffelser, integrasjoner etc. og gir tekniske løsninger som hindrer effektive digitale prosesser og god dokumentasjonsforvaltning i det offentlige.

Arkivforbundet mener at Arkivverkets regulatoriske sandkasse har vist seg å være et viktig virkemiddel for å få til innovasjon for lagring og gjenfinning av data i forvaltningen. Arkivverket finansierer denne viktige satsingen over eget budsjett, noe som gjør at omfang og fremdrift er mye tregere enn det kunne vært. Men sandkassen er ikke en løsning på problemet med utdaterte standarder. Regelverket binder fortsatt forvaltningen til anskaffelse av utdaterte løsninger som hindrer hensiktsmessige og effektive prosesser, uavhengig av hvor mye spennende man finner på i sandkassen. Konsekvensen er lovbrudd med mangelfull arkivering og journalføring med redusert innsyn og offentlighet.

Det er positivt at Arkivverket får i oppdrag å sette i gang forarbeider for en nasjonal strategi for arkivutvikling. Fra vårt ståsted er det viktig at det blir gitt en politisk støtte til dette, med mål om at det utarbeides en nasjonal arkivstrategi med en politisk forankring fra statsrådens side. Vi håper dette initiativet vil få en politisk prioritering som sikrer slik forankring.

→ VIL DU DELTA I DEBATTEN?
Send innlegg til post@aksess-tidsskrift.no

KRONIKK:
Maks 5000 tegn inkludert mellomrom.
Legg ved portrettfoto.

HOVEDINNLEGG:
2500 tegn inkludert mellomrom.
Legg ved portrettfoto.

KORT INNLEGG: 400– 1500 tegn.

DET ER LURT Å LE!

Som man sier på klisjépråket; en god latter forlenger livet, og som arkivsektor er det vår plikt å sørge for at de (latterne) blir dokumentert og tilgjengeliggjort. Husk derfor å tipse AKSESS om uhyttelig deling av faghumor: POST@AKSESS-TIDSSKRIFT.NO

Er du fremme i skoene?
Vil du være med på reisen?
Er du en proaktiv pådriver?
Tenker du utenfor boksen?
Og ikke minst; tar du deg selv lite høytidelig?
Da er arkivsektoren noe for deg!

DA ARKIVVERKET LA SEG FLATE

Sannsynligheten er stor for at du fikk med deg Arkivverkets post på sosiale medier 20. oktober, der de bokstavelig og billedlig talt la seg flate.

TEKST: REDAKSONEN VED HEIDI MEEN

«Vi har nådd ut til over 83 000 på Facebook og til over 150 000 på LinkedIn. Vanligvis når vi kanskje ut til maks 3000–4000 på LinkedIn», forteller Ingvild Aarøe Tønnesen fra Kommunikasjon og formidling i Arkivverket fire dager etter at innlegget ble delt.

Hva ble gjort galt?

Bakgrunnen var Eva Grindes kommentar i Dagens Næringsliv tidligere samme dag. Under overskriften «Bullshit-boomerangen som måtte komme» påpekte hun at det virket som Arkivverket hadde hatt klisjékonkurranse i annonseavdelingen da de annonserte etter ny virksomhetsarkitekt. Teksten «burde være nok til å ta arbeidslysten fra noen og enhver», skrev Grinde.

Heldigvis for Arkivverket kan deres svar på tiltale ha hatt motsatt effekt. Posten viste et bilde av fem personer som ligger rett ut på gulvet i et arkivmagasin, så flate som mulig og med ansiktene vendt ned i gulvet. I teksten innrømmet Arkivverket at Grinde hadde helt rett: «Som hun skriver, har vi nemlig etterlyst en som er 'fremme i skoene', som 'vil være med på reisen', en som er en 'proaktiv pådriver' og 'tenker utenfor boksen'.» De skrev også at det er fort gjort å ta hardt i når kampen om IT-folk er så hard som den er.

Hva ble gjort riktig?

Posten høstet umiddelbart likes, latter, hjerter, kommentarer og en lang rekke delinger, og i et oppfølgende innlegg på LinkedIn

reflekterte **Anne-Grethe Danielsen**, seniorrådgiver i Arkivverket, over hvorfor akkurat dette innlegget fikk så stor reach (som det heter på fagspråket):

“Hvorfor funkete denne posten?

Jeg tror det handler om flere ting:

Vi var kjapt på ballen. Vi prøvde ikke å (bort)forklare.

Vi hadde ikke – og har veldig sjelden – lange utsjekkingsrunder på tekst og bilde, der mange skal vurdere og ta forbehold.

Ledelsen stoler på kommunikasjonsstabens faglige vurderinger.

Dermed kan vi holde tone og tråd – teksten ryr ikke fra hverandre

pga. justeringer. Vi var fysisk på jobben ... dermed ble det bra

teamwork. Vi er gode når vi kaster ball fort rundt bordet. Dette

ville aldri skjedd på en dag med hjemmekontor (men vi liker det

også). Vi har det også veldig artig mens vi holder på! Det krever

en viss dose trygghet å slenge ut ville ideer. (Vi sitter i landskap,

det gjør at vi kjenner hverandre bedre enn om vi satt bak hver

vår dør.) Some-ansvarlig holder seg ved tastaturet, og svarer ut

det folk spør eller kommenterer på. HR er raise – man kunne

jo sett for seg at de mente vi skulle sitte stille i båten. (Tommelen

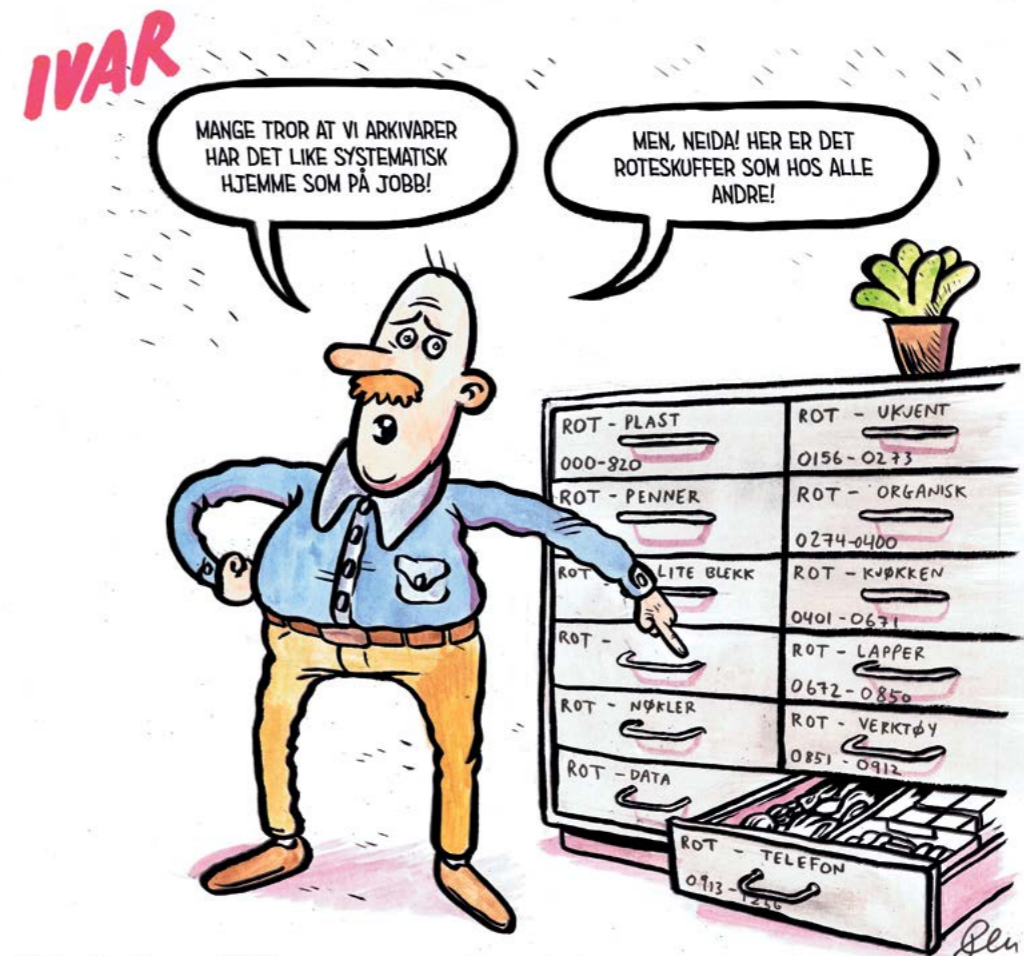
opp, kolleger!)

Men kanskje koker det ned til at det er lite humor på LinkedIn,

og ikke så mye fag-humor på Face heller?

Det var en sjukt artig dag på jobben – nå er vi spente på hvor

langt denne posten flyr viralt.”

© Flu Hartberg 2022

Flu Hartberg (f. 1979) er illustratør og tegneserieskaper fra Oslo. Han står bak en rekke tegneserie- og barnebokutgivelser, og mange vil huske stripen «Fagprat» fra Dagbladet (2007–2020).

Han gjør også illustrasjonsoppdrag, animasjon og film og holder kurs og foredrag. Denne høsten er han aktuell med tegneserieromanen «Jammerdalen» fra No Comprendo Press.

www.fluhartberg.com

MINI-INTERVJU MED FLU

Fortell oss litt om Ivar. Hvordan dukket han opp, og hva vet du foreløpig om ham?

Ivar dukket opp i det samme jeg tenkte på ordet arkIVAR, og da dukket også karakteren opp i mitt indre. For en som fikk Ig i orden og oppførsel på ungdomsskolen, vil alltid ryddige arkivarer være noe eksotisk. Jeg tenker at Ivar har stålkontroll på hyller og arkiv, men kanskje ikke alltid på det personlige plan. Vi får se!

Og så er jeg spent på om han har klart å henge med i tiden og det digitale skiftet.

Hva er ditt eget forhold til arkiv?

Mitt eget arkivsystem er under enhver kritikk. Jeg kunne virkelig trengt profesjonell hjelp til å arkivere både mine analoge og mine digitale filer. Jeg tegner alt på godt gammeldags papir og har det sortert etter type jobb, men når noen f.eks. har lyst til å kjøpe en original vitsetegning av meg, må jeg lete gjennom tusenvis av striper for å finne den rette. Her kunne jeg trengt metadata! Digitalt har jeg litt bedre system, og gudskjelov er det som regel mulig å søke seg fram til riktig tegning. Så fremt jeg ikke har gitt den et helt absurd navn.

Janny Sjøholm

UNG ARKIVAR

Janny Sjøholm (25) er en av seks nyutdannede arkivarer som er valgt ut til International Council on Archives (ICA) sitt New Professionals Programme for 2022. Hun er første representant fra Norden siden oppstarten av dette programmet. Til daglig er hun rådgiver og prosjektleder hos Interkommunalt arkiv i Hordaland. Denne stillingen har hun hatt siden oktober 2020.

NYE PROFESJONELLE PÅ PODIET

Her ser vi representantene fra Active New Professionals 2022 på ICA-konferansen i Roma. Fra venstre: Oscar Zamora Flores (USA), Janny Sjøholm (Norge), Gina Chacon Vargas (Costa Rica), Lerato Tshabalala (Sør-Afrika), Laura Yturbe Mori (Peru) og Susannah Tindall (Australia). FOTO: Nicola Laurent.

INTERNASJONAL SAMLING I ROMA

I september 2022 møttes deltakerne fra Active New Professionals både 2021 og 2022 på ICAs konferanse «Archives: Bridging the Gap» i Roma. FOTO: Nicola Laurent.

FOTO: ICA

NAVN: Janny Sjøholm
ALDER: 25
STILLING: Rådgiver ved IKA Hordaland
AKTUELT: Deltaker ICA New Professionals Programme 2022

TEKST: HEIDI MEEN

Hvordan havnet du i New Professionals-programmet?

Jeg har alltid vært interessert i internasjonalt samarbeid og har fulgt med på ICA sine aktiviteter over lengre tid. Årlig søker de blant annet etter kandidater til vervet som en av seks «Active New Professionals». I fjor sommer søkte jeg og var heldig nok til å bli utvalgt blant søkere fra hele verden til en plass i programmet.

Formålet med programmet er å oppfordre fremtidige ledere innen arkiv- og dokumentasjonsforvaltning til å bli aktive medlemmer av ICA og engasjere fagfolk som vil bidra til internasjonalt engasjement. Programmet er åpent for studenter og nyansatte med inntil fem års erfaring fra yrket.

Hva tror du er grunnen til at nettopp du ble valgt?

Jeg tror jeg hadde en kombinasjon av kompetanse som passet bra i gruppen. De ønsker en variert bakgrunn blant medlemmene. Jeg er for eksempel den eneste med bakgrunn fra arkivdepot og med ledererfaring.

Hva innebærer det i praksis å være del av dette programmet?

Mye av vervet dreier seg om å utvikle et felles prosjekt som skal komme New Professionals over hele verden til gode. Prosjektene presenteres på ICA sin konferanse samme år. Vi har for eksempel gjennomført en undersøkelse av hvem New Professionals er, hvilke oppgaver de har, og hvordan de kan få mer støtte i starten av sine karrierer.

En annen og viktig del av programmet er at vi får tildelt en mentor med lang erfaring innen arkiv og dokumentasjonsforvaltning. Målet er at mentoren skal kunne gi råd om faglige og karriereorienterte problemstillinger for å styrke vår faglige forståelse og utvikling.

I tillegg skal vi representere andre New Professionals opp mot ICA og tale deres sak. Ellers driver vi en del med sosiale medier, der jeg blant annet er ansvarlig for nyhetsbrevet som vi sender ut.

Hvilken rolle hadde du på ICAs konferanse «Archives: Bridging the Gap» i Roma i september?

Sammen med gruppen min presenterte vi resultatet av undersøkelsen vår som så på forholdene for New Professionals innen arkiv og dokumentasjonsforvaltning. I tillegg bidro jeg også på en workshop om mentorordninger sammen med blant annet mentoren min. Jeg sto også på stand for ICA og tok imot innspill og spørsmål fra konferansedeltakerne.

Hva tar du med deg videre?

Konferansen i Roma har uten tvil vært den største opplevelsen. Der fikk jeg muligheten til å presentere for et internasjonalt publikum, samtidig som jeg endelig fikk møte alle jeg har jobbet tett med over lengre tid.

Hva har du lært av møtet med kolleger fra andre land?

Det viktigste jeg vil ta med meg fra å møte kollegaer fra andre land, er uten tvil nye perspektiver. Jeg har blitt introdusert for flere nye perspektiver og problemstillinger som jeg ikke ville vært borti uten dette vervet. Jeg var for eksempel på en presentasjon i Roma der de pratet om digitaliseringsstrategier for marginaliserte grupper og kom inn på tilbakeføring av arkiv til lokalbefolkningen. Diskusjonene rundt arkivs betydning for mennesker har vært utrolig lærerike og interessante.

Masteroppgaven din, som ble levert ved Universitetet i Bergen våren 2020, ble støttet med masterstipend fra Skeivt arkiv.

Hva handlet den om?

Masteroppgaven min omhandlet skeiv politikk. Jeg undersøkte stortingspartienes håndtering av «skeive» politiske saker fra 1970-årene frem til 2016. Fokuset mitt var på hva partiene sa de ønsket å gjennomføre i sine partiprogramer, og hvordan de behandlet saker i Stortinget.

Fortell om din vei inn i arkivsektoren. Hvordan ble du arkivar?

Min første arkivjobb fikk jeg ved Hordaland fylkesarkiv da jeg var 19 år. Der jobbet jeg deltid med ordning av papirarkiv gjennom studietiden. Før det hadde jeg allerede hatt sommerjobb på museum med samlingsforvaltning og tenkte at arkiv virket interessant. Det viste seg å stemme, og jeg har jobbet med arkiv siden da. Jeg var også på utveksling til New Zealand våren 2018 som del av bachelorgraden min og hadde en praktikantstilling ved Heritage New Zealand. De jobber med å ivareta dokumentasjon knyttet til den fysiske kulturarven i landet.

Hva jobber du med til daglig?

Jeg er rådgiver og prosjektleder ved IKA Hordaland. I det daglige leder jeg gruppen som ordner eierkommunene sine papirarkiver. I tillegg er jeg kontaktperson for noen av eierkommunene og bistår dem i spørsmål om innsyn, arkivdanning, uttrekk og resten som faller innenfor arkivloververket.

DEMOS, KRATOS OG ARCHEION
ARKIV SOM FORUTSETNING FOR DEMOKRATI

I denne tittelen er det to sentrale ord, arkiv og demokrati, og begge stammer fra gresk. Ordet 'demokrati' er satt sammen av demos, som betyr folk, og kratos, som betyr makt. Når vi setter dem sammen til et ord, blir det til folkemakt eller folkestyre, og det betegner en politisk styreform som allment oppfattes som den mest legitime formen for politisk styring, selv om den absolutt kan ha sine utfordringer.

Det andre sentrale ordet i overskriften er 'arkiv' og det har sin opprinnelse i det greske ordet archeion, som viser til bygningen hvor styresmaktene oppbevarte sine dokumenter. Men et arkiv er selvsagt mer enn selve bygningen, det sentrale er jo selve innholdet – og det består av dokumenter som er blitt til som et ledd av en bedrifts eller, ikke minst, et offentlig organs virksomhet. Disse arkivene spiller en viktig rolle for å få til et fungerende demokrati.

Offentlige organer har et arkivansvar som innebærer «en plikt til å sikre arkivmaterialet mot å gå tapt og til å bevare arkivenes bevisverdi, autenticitet og konfidensialitet. Arkivene skal være tilgjengelige, ikke bare for organet selv, men også for tilsynsorganer, kontroll fra de folkevalgte og innsyn fra offentlighet» (kilde: Arkivverket.no).

Men hvorfor skal vi ha en styreform som krever et arkiv? Det bringer oss tilbake til spørsmålet som var selve utgangspunktet for de gamle greske filosofene: Hva er det gode samfunn? En av dem, Aristoteles, svarte: Det gode samfunn er et sted der mennesker kan leve gode liv. Men hva er et godt liv? Det er ifølge Aristoteles å leve i samsvar med den menneskelige natur. Men hva innebærer det? Hva er det som kjennetegner mennesket – og som gjør at vi skiller oss fra alt annet levende?

Vi mennesker har mye til felles med alt annet organisk liv, med planter og dyr. I likhet med planter kan vi oppta næring og forplante oss, og i likhet med dyr kan vi sanse, bevege oss og føle behov – men ulikt både planter og dyr har vi rasjonelle evner som setter oss i stand til å vurdere hvorvidt vi bør gjøre det ene eller det andre.

I tradisjonen fra Aristoteles fremheves at særegent for mennesket er at vi er i stand til å overprøve ønsker, lyster og behov – vi kan velge å ikke følge våre handlingsimpulser. Vi kan velge å gjøre noe annet. Det er denne evnen som best beskriver hva frihet dreier seg om.

I moderne språkdrakt omtales evnen til å styre seg selv ved hjelp av begrepet «autonomi». Begrepet begynner å befestes på 1600-tallet og betegner mennesket som et selvstyrende eller selvregulerende vesen. Et menneske kan handle ut fra egne valg uten å være styrt av indre eller ytre krefter som det ikke selv har kontroll over. Vi er utstyrt med rasjonelle evner som gjør at vi har myndighet over egne handlinger, vi kan ta valg og overprøve egne handlingsimpulser. Vi kan etablere oss som våre egne autoriteter.

Hvis mennesker skal kunne leve gode liv, må de kunne virkeliggjøre denne evnen til å overta styringen av seg selv. Med andre ord, et godt samfunn er et sted der mennesker gis anledning til å etablere seg som sin egen autoritet. Men siden veldig mange av de situasjonene som aktualiserer vår autonomi, også berører andre mennesker – i den forstand at vi skal gjøre noe for andre, ivareta noe for andre, håndtere noe som har verdi for andre, sette oss i posisjon til å kunne skade noe som har betydning for andre, og også ha makt over andre – eller i hvert fall overta makt fra andre – betyr det at vi er avhengig av tillitsgivere for å kunne leve gode liv.

Dette gjelder ikke minst i demokratiet. På den ene siden springer tanken om folkemakt nettopp ut av det menneskesynet Aristoteles beskriver – mennesker må få styre seg selv for å leve gode liv – men hvis tanken om demokrati skal omsettes til et gjennomførbart politisk styresett, vil det kreve et velfungerende arkiv. Grunnen er som følger: Selv i Norge, som ikke er en spesielt folkerik nasjon, så er det ikke gjennomførbart med et politisk system der alle deltar direkte i beslutningene som tas. Med andre ord, et direkte demokrati er ikke mulig. I Norge – så vel som i alle demokratiske land – har man derfor et indirekte demokrati der alle borgere ved jevne mellomrom stemmer på sine representanter, som deretter styrer på vegne av sine velgere. Et slik representativt system svarer ikke bare på et problem ved demokratiet som styresett, men det bringer også med seg en demokratisk problemstilling: I hvilken grad er det folket styrer seg selv?

Det representative systemet er i praksis et tillitsbasert system. Vi velger våre folkevalgte og gir dem makt til å ta viktige beslutninger uten å være i stand til kontinuerlig å overvåke hva disse foretar seg, vi stoler simpelthen på at de setter hensynet til borgerne foran hensynet til seg selv. Vi er tillitsgivere – og de er tillitsmottagere.

Selv om det å vise tillit ikke er en forpliktelse og heller ikke alltid er klokt, er det også svært vanskelig, om ikke umulig, å leve et liv uten å skulle ha tillit til noen eller noe. På samme måte har det også vist seg vanskelig å gjennomføre et demokrati i praksis uten at et stort flertall, gjennom valg, gir fra seg makt og har tillit til at de valgte representantene ivaretar deres interesser.

Men makt er et nullsumspill. Når noen får mer makt, får andre mindre, og det at noen får mindre makt, er i seg selv et demokratisk problem. De frasier seg nettopp muligheten til å kontrollere de som utøver makt, og ukontrollert eller ukontrollerbar makt er farlig – makt vil alltid søke mer makt, og den vil også beskytte seg selv. Som den britiske historikeren John Dalberg-Acton uttrykte: Makt korrumpere, absolutt makt korrumpere absolutt.

Av den grunn har man typisk et maktfordelingsprinsipp i et demokrati, og det prinsippet handler om å etablere et skille mellom tre forskjellige statsmakter: den lovgivende, den utøvende og den dømmende. Den første statsmakten består av de folkevalgte, og deres oppgave er å vedta lover – men de skal verken styre eller dømme. Den andre statsmakten er regjeringen, og den skal styre i samsvar med de lovene Stortinget har vedtatt, men de skal ikke vedta lover. Den tredje statsmakten er domstolen, og dens oppgave er å dømme i henhold til lovene som er vedtatt, men de skal verken styre eller vedta lover. Slik sett skal de forskjellige statsmaktene avgrense hverandres makt. Om man gir alle former for statsmakt til en person eller en gruppe, har man i praksis forlatt demokratiet og tatt veien over i et autoritært eller totalitært styresett, der de som har makt, ikke er kontrollert av noen annen makt.

Men selv med et maktfordelingsprinsipp har man en utfordring, og den handler om transparens, om borgernes mulighet til å få greie på hvordan disse tre statsmaktene utøver sin makt, og det gjør det nødvendig med den såkalte fjerde statsmakt, som er media. Om makt også skal kunne kontrolleres av borgerne, må det være mulig med innsyn, og medias oppgave er å skape den åpenhet og transparens som skal til for at borgerne får innsyn. Et demokrati kan lett ødelegges innenfra om det ikke er god etterprøvnbarhet knyttet til grunnlag for vedtak som blir fattet. Men for å skape den åpenhet er media fullstendig avhengig av et arkiv der den type informasjon er dokumentert.

Slik sett er arkivet en bærebjelke i et demokrati. Om den fjerde statsmakt skal skape den åpenhet som er nødvendig, må informasjonen være tilgjengelig. Selv om kontrollorganer, mediene eller den enkelte borger ikke deltar direkte i utøvelsen av politisk makt, så vil arkivet være et sted der politiske vedtak og politiske prosesser kan etterses og gås etter i sømmene. Arkivet sikrer simpelthen et visst minimum av direkte deltagelse i et representativt, indirekte demokrati: Arkivet gir mulighet til å forstå, kontrollere og plassere ansvar. Det ligger der også som en påminnelse om at makten aldri helt kan beskytte seg selv, og den påminnelsen er en forutsetning for at det representative systemet ikke utarter til noe som i praksis truer et demokrati.

Det er spesielt en ting vi er opptatt av når det gjelder utøvelse av politisk makt, og det er rettferdighet. Mennesker med politisk makt er fortsatt mennesker på godt og ondt og vil kunne havne i situasjoner der de fristes til å ta hensyn som innebærer at de ikke behandler like tilfeller likt, men i stedet belønner og straffer på grunnlag av personlige interesser, sympatier og antipatier. Dette vil være i strid med den tanken om rettferdighet som ble formulert av Aristoteles for snart 2400 år siden i form av det som omtales som det formale likhetsprinsipp. Det kan oppsummeres på følgende måte: Like tilfeller bør behandles likt. Hvis to tilfeller skal behandles forskjellig, bør det være mulig å peke på en moralsk relevant forskjell mellom dem.

Likhetsprinsippet et hevdvunnet etisk prinsipp. Men å hevde at like tilfeller skal behandles likt, betyr altså ikke, som det går frem av Aristoteles, at alle skal behandles likt. Det er like tilfeller som skal behandles likt – forskjellsbehandling kan noen ganger være helt rettferdig, og likebehandling kan andre ganger være veldig urettferdig. Formal likhet kan derfor innebære å forskjellsbehandle, men om den forskjellsbehandlingen skal være rettferdig, må man identifisere en relevant forskjell.

Det er vanlig å betrakte det formale likhetsprinsippet også som en rasjonalitetsregel: Det å behandle situasjoner ulikt uten at det foreligger relevante forskjeller, innebærer at man behandler dem ulikt uten tilstrekkelige grunner, og det er en inkonsekvens som er irrasjonell. Det er vanskelig å tenke seg at man ikke må kunne godta det som en betingelse for i det hele tatt å kunne utøve dømmekraft og praktisk skjønn. Det formale likhetsprinsippet er på mange måter like viktig for praktisk tenkning som selvmotigelsesprinsippet er for teoretisk tenkning.

Dette prinsippet er også avgjørende for etablering av tillit. Om vi skal kunne anta at en person med politisk makt ikke har til hensikt å skade fellesskapets interesser, er det avgjørende å kunne forvente seg at han eller hun handler i samsvar med dette likhetsprinsippet. Usaklig forskjellsbehandling har en ødeleggende virkning på fellesskapet.

Vi kan alltid håpe på at makten tar innover seg dette prinsippet, og en måte den kan gjøre det på, er å anvende et annet grunnleggende etisk prinsipp, nemlig det som omtales som offentlighetsprinsippet. Offentlighetsprinsippet er et tankeeksperiment. Når vi tar våre beslutninger, gjør vi klokt i å stille oss følgende tilleggsspørsmål: Er jeg bekvem om det jeg nå gjør, blir allment kjent? Urettferdighet trives dårlig i offentlighetens søkelys. Men et arkiv er en ytterligere påminnelse om dette prinsippet. Det ligger nettopp offentlig tilgjengelig med informasjon om grunnlag for beslutninger og prosesser. Det er også vanskelig å tenke seg en kritisk offentlighet uten tilgang til informasjon, uten mulighet til å sjekke kilder og uten mulighet til å få tilgang til informasjon som makten ønsker å beskytte.

Selve tilstedeværelsen av et arkiv er et uvurderlig aktivum for et demokrati, ikke minst fordi det som kjennetegner fremveksten av antidemokratiske, autoritære og totalitære regimer, er forsøket på å redigere, omskrive eller slette historien for å beskytte makten mot borgernes innsyn.

Men det er også en annen grunn til at arkivene vil være under et økende press. Det skyldes at samfunnet i økende grad er et informasjonssamfunn, og at kampen om å eie og styre informasjonen derfor er tiltagende. Når sosiale medier nå har etablert seg som den nye infrastrukturen for debatt og informasjonsutveksling, gir det en eventyrlig mulighet for eierne av disse mediene til å kontrollere narrativer på en måte som gir så vel økonomisk som politisk uttelling. Om den tendensen på sikt ikke skal undergrave demokratiet, vil det være absolutt nødvendig at det finnes tilgang på informasjon som ikke styres av de samme sosiale mediene. Det må simpelthen eksistere et solid system som ivaretar dokumentasjon, og som har det som sin kjerneverdi og -oppgave.

Å spille seg til kunnskap i arbeidstiden

SPILLBASERT OPPLÆRING I SAK-/ARKIVSYSTEM

Som et svar på et behov for opplæring av den nye storkommunens ledere og saksbehandlere i et nytt sak-/arkivsystem, i kombinasjon med pandemiens utfordringer, har nye Drammen kommune utviklet et spillbasert opplæringstilbud i bruk av Public 360.

TEKST: MONE SVEIA, BYARKIVAR

Prosjektet er gjennomført samarbeid med leverandøren Attensis. Nye Drammen kommune ble etablert 1.1.2020, og i forkant av dette ble det anskaffet et nytt sak-/arkivsystem. De tre kommunene som skulle slås sammen, startet med det nye systemet nøyaktig et år før sammenslåingen, noe som ga oss ett år til å bli godt kjent med nye rutiner og nye arbeidsformer for kommunesammenslåingen.

Populært, men ressurskrevende halvdagskurs I forkant av innføringen av det nye systemet jobbet byarkivet mye med hvordan vi skulle gjennomføre opplæringen i det nye systemet. Intervjuer med ulike ressurspersoner sa at klasseromsundervisning var det foretrukne alternativet.

Med dette som bakgrunn ble det satt opp halvdagskurs rettet mot ledere og saksbehandlere. Antall deltakere var 10–15 personer, og i en periode ble det kjørt nærmere ti kurs pr. uke. Dette stilte store krav både til tilgang på instruktørressurser og til fysisk egnede lokaler. Likevel, klasseromsundervisningen var et populært tilbud, og i all hovedsak var det svært mange som deltok på hvert kurs.

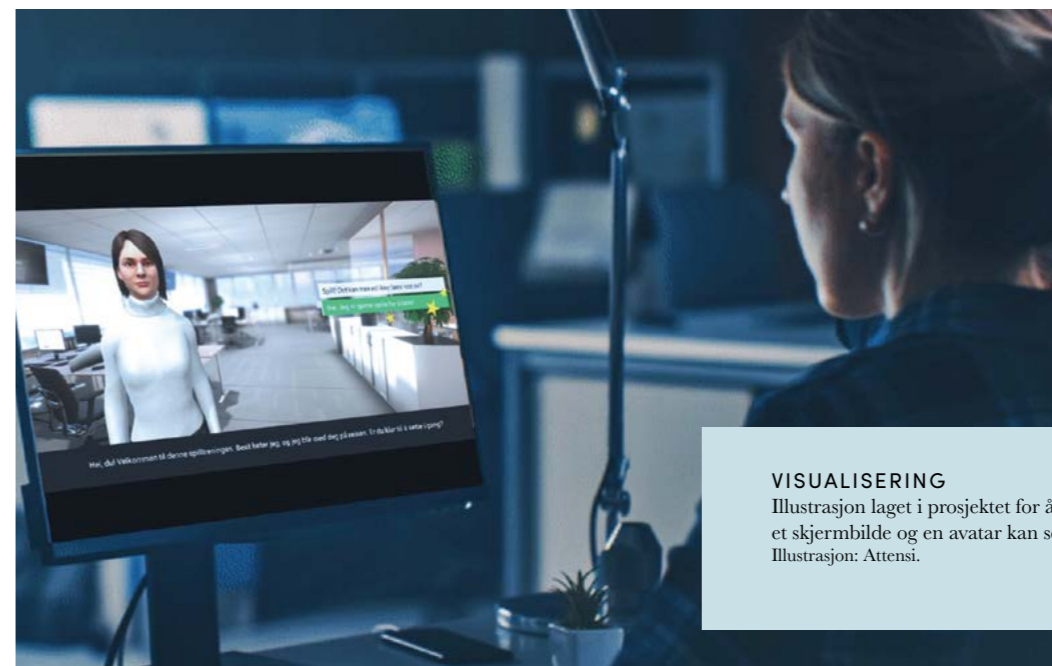
PANDEMIEN FØRTE TIL NYTENKNING

Ved oppstarten av den nye kommunen var grunnlaget

på plass for bruk av sak-/arkivsystemet Public 360, men så ble Norge truffet av pandemien. Hvordan skulle opplæringen nå ivaretas? Alle i arkivsektoren vet hvor viktig dokumentfangst er. Uten dokumentfangst blir det lite å bevare for fremtiden, for ikke å snakke om tilrettelegging for åpenhet og innsyn i den kommunale forvaltningen.

Å invitere inn til fysisk klasseromsundervisning var uaktuelt. Fordi det var jobbet så mye med opplæringskonseptet inn mot innføringen av nytt system, kunne imidlertid opplæringen raskt flyttes fra det fysiske klasserommet og over til Teams. Allerede i april 2020 kunne Drammen byarkiv tilby de første opplæringsøktene via Teams. I vår egen organisasjon ble det lagt merke til hvor tilpasningsdyktige arkivtjenesten var.

Etter noen måneder fikk Byarkivet spørsmål om vi var interessert i å kjøre en pilot på spillbasert læring og simuleringstrening for Public 360. I en kommune der verdien er nær, inkluderende og nytenkende, var det bare å si ja takk. Mye av grunnarbeidet var allerede på plass etter erfaringene vi hadde gjort med klasseromsundervisning og opplæring på Teams. Det var derfor bare å begynne å produsere spillmoduler i leverandøren Attensis' spillplattform.

VISUALISERING

Illustrasjon laget i prosjektet for å vise hvordan et skjermbilde og en avatar kan se ut.
Illustrasjon: Attensi.

UTVIKLING AV PILOT

Før oppstarten av piloten var det viktig å få på plass følgende for hver av spillmodulene:

- En realistisk og gjenkjennbar historie for bruk av funksjonalitet (kontekst)
- En stegvis oppskrift for navigering, altså hvilke klikk som måtte gjennomføres for å utføre funksjonen
- Forslag til småspill som kunne settes inn i etterkant av hver modul, slik at spilleren får repetert det hen nettopp har gjennomgått i et mini-spill

Drammen byarkiv stilte med to ressurser på deltid inn i prosjektet i tillegg til at Kompetansesenteret i kommunen stilte med prosjektleder. I perioden april til oktober 2021 jobbet prosjektgruppen med å ta frem og ferdigstille alle spillmodulene.

Pilotprosjektet viste oss hvordan det også er mulig å gjennomføre prosjekter fra A til Å kun via digitale flater. Fra kommunen og leverandøren av spillplattformen startet med de første, innledende samtalene, og frem til pilotbrukerne ble invitert inn, var det, på grunn av pandemien, ingen fysiske møter mellom

kunde og leverandør. Heller ikke alle de interne ressursene fikk truffet hverandre i løpet av prosjektperioden.

BIDRA TIL Å SIKRE DOKUMENTFANGST

Tilbake til dokumentfangst. De fleste som jobber med arkiv, kjenner på utfordringer knyttet til å få tak i dokumentene som skal arkiveres. Mange vil nok hevde at terskelen er litt for høy når det kommer til å ta i bruk de tradisjonelle sak-/arkivsystemene. Slik situasjonen er i dag, må saksbehandlerne selv i all hovedsak ta aktivt stilling til hva som skal arkiveres eller ikke.

Hvis systemene oppleves som vanskelige å bruke og det er usikkerhet rundt hvilke knapper som skal trykkes på, gir systemene saksbehandlerne lav mestringsfølelse. Dette kan påvirke dokumentfangsten fordi brukerne finner alternative løsninger. I Drammen kommune mener vi at spillbasert læring kan bote på dette ved å gi saksbehandlerne en større grad av trygghet i bruken av systemet.

Da piloten ble lansert, inviterte prosjektgruppen til en digital kickoff som skulle ufarliggjøre spillbegrepet. Det var tydelig at enkelte ansatte nok

“(...) hensikten med spillet var at deltakerne skulle oppleve en større grad av trygghet når de brukte systemet, ikke at de skulle bli racere i Public 360.”

tenkte at spilling eller gaming var langt unna hva de identifiserte seg med og følte at de mestret, og derfor ble det understreket at hensikten med spillet var at deltakerne skulle oppleve en større grad av trygghet når de brukte systemet, ikke at de skulle bli racere i Public 360.

PILOTSPILLERE OG RAPPORT

Pilotgruppen som fikk teste ut Public 360-spillet, hadde deltakere fra alle sektorer i kommunen. Det var alt fra ansatte fra Anskaffelser til Kommuneadvokaten og Vann og avløp. Fra prosjektets side var det et bevisst valg å sette sammen en pilotgruppe på tvers av de ulike kommunale sektorene. Totalt fikk ca. 200 ansatte tilbud om å delta. Etter å ha spilt gjennom alle spillmoduler skulle spilleren ha lært det samme som på et tradisjonelt grunnkurs i sak-/arkivsystemet.

Drammen kommune benytter Workplace som intranett, og her ble det laget en egen gruppe for spillbasert læring og simuleringstrening. I denne gruppen ble det jevnlig lagt ut statistikk på hvor mange som hadde spilt, informasjon om kompetanseheving, påminnelser osv. I tillegg kunne pilotbrukerne ta kontakt om de hadde spørsmål.

Etter drøye fire måneder med pilotering hadde prosjektgruppen fått samlet inn nok data til å skrive en evalueringsrapport.

Pilotprosjektets viktigste funn:

«Hvor ofte jobber du i Public 360?»

- 71 % av respondentene svarer 0–2 ganger i uken
- 18 % av respondentene svarer 2–3 ganger i uken
- Resten bruker det oftere.

«Jeg er positiv til spillbasert læring som ny metode for å lære om Public 360»

- 100 % av respondentene svarer ja

«Hvilke erfaringer har du med spillbasert opplæring?»

- 85 % har ingen erfaring
- 15 % har noe eller bred erfaring

I tillegg viser de innsamlede dataene at omtrent 90 % av respondentene foretrekker denne måten å trene på.

Spillplattformen legger til rette for at opplæringsansvarlige får konkrete tilbakemeldinger på hvilke spillmoduler som går raskt å komme igjennom, og hvilke som krever mer av spillerne. Dette kan være nyttig i det videre arbeidet med opplæringsmateriellet.

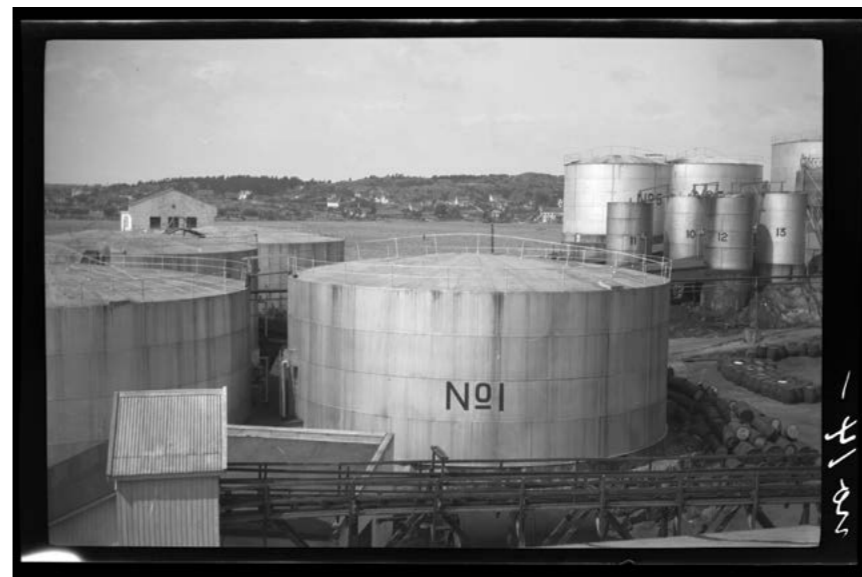
Det er også en styrke at det er mulig å måle kompetanseheving ved å se på poengscore ved første gjennomspilling opp mot poengscore ved beste gjennomspilling. For pilotdeltakerne på Public 360-spillet ble det målt en kompetanseheving på over 40 %.

ENGASJERENDE OG SPISSET OPPLÆRINGSFORM

Oppsummert ser vi flere fordeler ved bruk av spillbasert læring og simuleringstrening. Spesielt spillernes autonomi og frihet til selv å velge når og hvor og hvor mye de skal gjennomføre, er viktig å trekke frem. Et annet moment er engasjementet denne formen for opplæring skaper.

Spillplattformen legger til rette for at kommunens opplæringsressurser kan spise sin innsats mot områder der det er hensiktsmessig med en annen form for opplæring. For eksempel er det mulig å tilby workshops med temaer som gjennomspillingsstatistikken viser er utfordrende. Det blir med andre ord enklere å sette inn ressursene på det som gir mest verdi for sluttbrukerne – og dermed også for Drammen kommune.

Pilotprosjektet viste oss hvordan det også er mulig å gjennomføre prosjekter fra A til Å kun via digitale flater.

INDUSTRIHISTORIE

I 1932 startet Vera fabrikk AS opp i lokalene til et nedlagt oljeraffineri (hvalolje). Formålet var å presse vegetabilsk oljeråstoffer, deriblant linolje som Jotun på andre siden av fjorden trengte som råstoff til sin malingsproduksjon.

Foto: Arvid Schou Trogstad, år ukjent.
Hvalfangstmuseets fotosamling,
Vestfoldmuseenes FotoWeb

Satsing på næringslivsarkiver

FOR EN MER NYANSERT SAMFUNNSDOKUMENTASJON

Store næringsvirksomheter er og har vært selve bærebjelken i mange lokalsamfunns økonomiske, kulturelle og sosiale liv. Arkivene deres har derfor stor samfunnsmessig verdi. Likevel er det ingen selvfølge at de blir bevart for ettertiden.

TEKST: KARIANNE SCHMIDT VINDENES

Mens bevaring av arkiver fra det offentlige er lovregulert, blir arkiver etter privat virksomhet i mindre grad systematisk tatt vare på, og mange privatarkiver har gått tapt opp igjennom historien – og gjør det sikkert også i dag. Dette betyr at en viktig brikke vil mangle i det store puslespillet vår samtid vil være for fremtidens forskere og historieinteresserte. Av den grunn er det viktig å jobbe for at den dokumentasjonen som slike virksomheter skaper, blir tatt vare på.

EKSISTERENDE VIRKSOMHETER

En bestandsanalyse gjort av Vestfoldarkivet viser at industribedrifter etablert i nyere tid er dårlig dokumentert i arkivene. Det som kjennetegner disse bevaringsformene etter industrien, er at de aller fleste er skapt av bedrifter som har eksistert over lang tid. Av 28 industribedrifter med arkiver på fem hyllemeter og oppover ble 21 virksomheter etablert før 1920. 22 av dem er nå avvirket. Like viktig som å sikre arkivene etter den eldre industrihistorien er det å sørge for at vi får dokumentert dagens næringsliv. Som vi vet; det

som skjedde i går, er historie i dag.

Derfor retter vi nå søkelyset mot eksisterende virksomheter i fylket. Ved å inngå et samarbeid om bevaring av arkiver i bedrifter som eksisterer, får vi en garanti for at arkivmateriale ikke kastes eller av andre årsaker mister sin kvalitet som kilde.

Vestfoldarkivet ble opprettet som Fylkesarkivet i Vestfold i 1997, og arbeidet med privatarkiver startet umiddelbart. Flere av de private virksomhetene som leverte arkiver i den tidlige fasen, var fortsatt aktive, men Vestfoldarkivet har som mange andre arkiv-institusjoner vært i den situasjonen at avlevering først blir et tema når virksomheten går konkurs, blir kjøpt opp eller legges ned. I disse situasjonene er det ofte snakk om en redningsaksjon for arkivene. Vi har lite eller ingen tid til å planlegge, vi får ikke gjort en bevaringsvurdering, vi har ikke god oversikt over arkivet. Arkivet blir pakket ned uten en god plan, det er ingen som kan betale for ordening og tilgjengeliggjøring. Det vi har sett, er at disse arkivene ofte ligger lenge før de kan tilgjengeliggjøres, fordi det

«Ved å inngå et samarbeid om bevaring av arkiver i bedrifter som eksisterer, får vi en garanti for at arkivmateriale ikke kastes eller av andre årsaker mister sin kvalitet som kilde.»

JOTRON

I 2020 inngikk Vestfoldarkivet et samarbeid med Jotron AS om å sikre virksomhetens arkiver for ettertiden.

Foto: Heidi Meen.

ETTERSURT MATERIALE

Arkiver etter næringslivet er etterspurt på Vestfoldarkivets lesesal og brukes i ulike sammenhenger. Noe av det som brukes mye er tegningsarkivet etter Framnæs mekaniske verksted i Sandefjord. Foto: Georg Aamodt

SAMARBEID MED NHO: Gode samarbeidspartnere er avgjørende for prosjektet og NHO Vestfold og Telemark støtter arbeidet og regiondirektøren deltar i prosjektets referansegruppe. Etableringen av næringslivsarkivet for Vestfold og Telemark ble feiret 10. juni 2022. Her ser vi prosjektleder Ann Tove Manshaus fra Vestfoldarkivet og regiondirektør Kristin Saga fra NHO Vestfold og Telemark.

Foto: Georg Aamodt

«NORGESUTBYGGER'N»

Arkivet etter Larviksbedriften Alfred Andersen mek. Verksted (1893–2015) er på rundt 450 hyllemeter og er resultatet av over hundre års virksomhet. Bedriften bidro aktivt til industriell fornyelse i Norge på 1900-tallet. Arkivet befinner seg nå i Vestfoldarkivets magasin i Sandefjord. Foto: Heidi Meen.

mangler finansiering, og fordi ordningsjobbene er svært krevende.

Ved å arbeide etter en ny metodikk er målet bedre kvalitet på arkivene, at vi bruker ressursene på en mer bærekraftig måte, og at arkivene raskt blir ordnet og tilgjengeliggjort.

PROSJEKT FOR BEVARING

Vestfoldarkivet har fått utviklingsmidler fra Arkivverket til et treårig prosjekt som skal jobbe for bevaring av næringslivsarkiver i regionen.

Prosjektet «Bærekraftig bevaring av næringslivsarkiver i Vestfold og Telemark» går over perioden 2021–2023 og er et samarbeid med Telemarksarkivet og bevaringsinstitusjoner i Telemark. I tillegg er Vestfold og Telemark fylkeskommune og NHO Vestfold og Telemark tett på prosjektet. Arbeidet retter seg mot eksisterende bedrifter med papirbaserte og/eller digitalt skapte arkiver.

Bærekraftig bevaring innebærer å bruke de ressursene vi har i regionen, på en bedre måte, samt å jobbe for gode, varige fellesløsninger som gir økt verdiskaping og samarbeid. Vi mener at dette er nøkkelen til suksess. Målet er en varig løsning som tar hensyn til nåtidens og fremtidens ressurser og plass-behov.

Første skritt i arbeidet var en ny bevaringsstrategi for Vestfold og Telemark. Bevaringsstrategien, utarbeidet av Vestfoldarkivet i samarbeid med Telemarksarkivet, definerer næringer og samfunnsområder av regional betydning og gjør oss i stand til å prioritere og utnytte ressursene best mulig. Arkiver som er omtalt både i den regionale strategien og i Arkivverkets nasjonale bevaringsstrategi, er prioritert.

SAMARBEID MED NÆRINGSLIVET

Prosjektet bygger på erfaringene fra sektorarkivene Norsk olje- og gassarkiv og Norsk bergindustriarkiv og tar utgangspunkt i disse arkivenes finansierings-

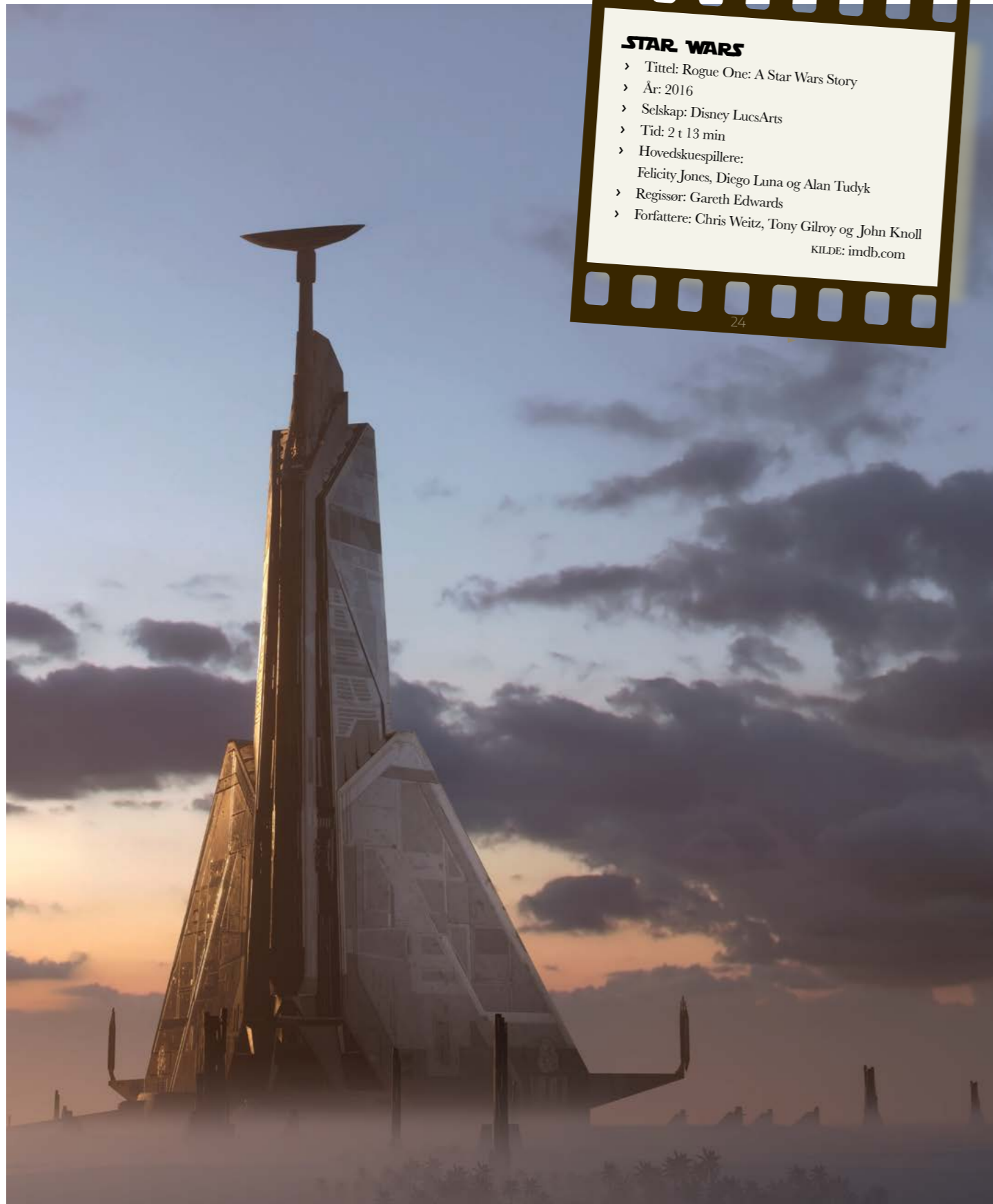
modell, som forutsetter et spleiselag mellom arkivinstitusjonen og bedriften. Mens bedriften bidrar økonomisk med engangsinvesteringer til ordning, uttrekk og tilgjengeliggjøring, står arkivinstitusjonen for magasinplass og forvaltning og drift av arkivet etter avlevering.

I prosessen ber vi om møter med ulike bedrifter. Deretter følger tilbud om kartlegging av arkivene, og om det er ønskelig, tjenester som ordning av bedriftens arkiver, avlevering med mer. Alt gjøres gjennom dialog og skriftlige avtaler.

JOTRON SOM PILOTBEDRIFT

Bevaring av arkivet etter Jotron AS har vært en pilot i prosjektet. Bedriften har levert høyteknologiske sikkerhets- og kommunikasjonssystemer til skipstrafikk og luftfart over hele verden i over 50 år. Arkivet, som også dokumenterer innovasjon og forskning, er vesentlig for å forstå de prosessene som har ledet frem til disse leveransene. Administrerende direktør Merete Stavik Berdal er godt fornøyd med samarbeidet. Før overføringen til Vestfoldarkivet ble materiale som ikke lenger var i daglig bruk, satt bort på ulike steder i bedriftens lokaler. I slike situasjoner kan dokumentasjon bli borte på veien, og man kan lett miste oversikten over hva man har, og hvor det står.

Når arkivet avleveres til en arkivinstitusjon, blir dokumentasjonen sikret i overskuelig fremtid, bedriften sparer plass og tid, og eventuell sensitiv dokumentasjon oppbevares forsvarlig. Bedriften får ofte også bedre oversikt over egen dokumentasjon.

MEKTIG ARKIVBYGG Citadel Tower, der arkivet finner seg, er lokalisert på planeten Scarif. Tilgangen er strengt kontrollert av en hel armada av stjerneskip, slik at ingen skal komme verken inn eller ut av det synlige landemerket.

BILDE: PETRI LEVÄLAHTI

“Tilgangen er strengt kontrollert, ikke av arkivarer, men av en hel armada av stjerneskip.”

INNSYN I DEN MØRKE SIDEN

– ARKIV I ET TOTALITÆRT REGIME

I Star Wars-filmen Rogue One (2016) spiller arkivet en sentral rolle. Arkivet uttrykker i stor grad det regimet det tjener; det autoritære eller totalitære imperiet. På noen områder viser filmen også «hvordan ikke bygge et arkiv».

TEKST: MARTIN ELLINGSRUD

I filmen Rouge One vil en liten gruppe opprørere finne de hemmelige planene til imperiets supervåpen Dødsstjernen, en romstasjon kapabel til å sprengre hele planeter. Opprørerne vet at Dødsstjernen har en fatal designfeil som hovedpersonens far fikk bygget inn i romstasjonen, en feil Imperiet ikke vet om.

Dette sender den lille gruppen på en arkivjakt for å finne plantegningene som skal gjøre Opprørsalliansen i stand til å utnytte feilen. Imperiet, autoritært som det er, er lysår fra å praktisere offentlig innsyn i arkivet. (Det hadde trolig også vært en lite spennende dramaturgi: «Opprører finner planer via innsynsfore-spørsel. Det tok bare to uker å behandle søknaden.»)

SANNHETEN MED STOR S

Mens arkivarer på film ofte blir fremstilt som introverte og ubetydelige karakterer som ikke gjør så mye ut av seg, har selve arkivet ofte en mer positiv rolle, for her kan sannheten med stor S skjule seg. Dette siste er

tilfellet i Rouge One.

Arkivet er lokalisert på planeten Scarif, og et planetdekkende kraftskjold med bare en åpning fungerer som selve porten til (arkiv)planeten. Tilgangen er strengt kontrollert, ikke av arkivarer, men av en hel armada av stjerneskip. Mens brukeren i virkelige arkivinstusjoner må registrere seg, oppgi sitt ærend og underskrive en taushetserklæring – alt for å beskytte materialet – kreves det i filmen riktig sikkerhetskode for å slippe til. Uten dette blir man ikke bare avvist, men også etter alt å dømme tatt inn til avhør av det galaktiske imperiets sikkerhetsagenter. Porten til arkivet er ikke åpen som i et demokrati, men lukket og låst.

KLAUSULERT TIL EVIG TID

Mens virkelighetens arkivbrukere kan få hjelp og faktisk har rett på innsyn i offentlig arkivmateriale, er det i det galaktiske imperiet, som er et diktatur, et sikkerhetsregime for å skjule hemmeligheter. Arkivmaterialet på Scarif ligner slik sett på Forsvarets

“Kunnskapen eller informasjonen skal holdes skjult, slik at imperiet kan utøve makt over sin befolkning. Gjennom frykt skal imperiet bygges.”

sikkerhetsgraderte materiale. Men i stjernediktaturet tar man det enda noen hakk. Her er all offentlighet ulovlig, punktum.

Kunnskapen eller informasjonen skal holdes skjult, slik at imperiet kan utøve makt over sin befolkning. Gjennom frykt skal imperiet bygges.

Dette er en parallell til STASI-arkivet. «Alle» visste at DDR-regimets overvåkingstjeneste samlet informasjon om borgerne, men ingen, med unntak av noen få i STASI, visste sikkert hva arkivmappene inneholdt av informasjon. Eventuelt kan Kinas massive overvåkning tjene som et mer moderne eksempel.

Dødsstjernen skal gi frykt, og plantegningene må holdes skjult. Klausulert til evig tid; av hensyn til galaksens sikkerhet (sett fra maktens synsvinkel). Uten hemmelighold kan makten mistes. Hemmelighetene kan utnyttes i det godes tjeneste. Vidundervåpenet kan bli eksponert og ødelagt.

LITE ARKIVVENNLIG KLIMA

En arkivkyndig seer kan stusse over at arkivet er lokalisert på den tropiske planeten Scarif. Med det varme og fuktige klimaet skulle en tro at planeten hadde egnet seg bedre for luksusbadehoteller enn for arkivbygninger. Arkiv, også digitale, skal helst oppbevares kaldt, så isplaneten Hoth ville ha vært bedre egnet. Men imperiet vil kanskje vise sine uendelige ressurser ved å sløse med dem? Et så varmt klima vil måtte kreve mye kjøling for arkivene. Om ikke annet er det trolig god tilgang på vannkraft på Scarif.

ARKIVBYGG SOM OSER MAKT

Også selve arkivbygningen kan sies å være et rart valg.

Å velge et høyt tårn som arkivbygning gjør arkivet til et enkelt mål. Krittisk dokumentasjon burde oppbevares et litt mer anonymt sted, skriver John Tilbury i en bloggpost som tar for seg nettopp dette bygget.

På den annen side representerer jo også et tårn som strekker seg mot skyene og stjernene, makt. Et slags monument over Det galaktiske imperiets ambisjon; total kontroll over galaksen.

Bygningen kan også være et tegn på hybris. Imperiet er sikre på at ingen kommer inn eller ut av dette svært synlige landemerket uten deres viten. Selv om arkivdokumentene må voktes og kontrolleres, trenger ikke selve arkivbygningen å være skjult. Sikkerheten rundt planeten og tårnet gjør det åpenbart at her finnes det viktig informasjon.

Dette blir igjen en parallell til STASI-arkivet, det var en dårlig skjult hemmelighet hvor det var, men hvilke detaljopplysninger som befant seg i arkivmappene, var mindre klart.

Selve bygningen, passelig navngitt Citadel Tower, er en festning som gjennom sin arkitektur inngyter respekt – på linje med kirker og templer som ble brukt til å vokte skatter og arkiver før i tiden, den gang prestene i stor grad hadde monopol på tilgang og de som slapp inn, ble overvåket for å beskytte materialet.

INEFFEKTIV HØYTEKNOLOGI

Til å være et høyteknologisk imperium vil en arkivkyndig seer likevel se teknologi fra vårt nåtids-samfunn: en gigantisk taperobot som strekker seg oppover tårnet. For den som ikke vet det, en taperobot er en mekanisme for å lagre og administrere

lagringsenheter (tapekassetter) og hente og sette disse på plass igjen, for eksempel via en robotarm. Litt skuffende, kanskje, for det er en viss ineffektivitet i tilgangen til materialet. Først skal en av filmkarakterene bruke en robotarm for å få ut en fysisk lagringsenhet. Det er lite digitalt ved dette. Kanskje må den fysiske dimensjonen være til stede for ekstra dramatik.

Enheden kan jo når som helst bli tatt over av de onde stormtroppene uten at planene forlater planeten. Den litt mer virtuelle dimensjonen kommer til syne der planene blir digitalt overført til opprørerne via en antenne.

Innredningen i arkivet blir hindringer som må overvinnes. Utgangen er sperret av soldater. Karakterene må slenge seg i taperoboten for å komme ut, men anlegget blir også veien (stigen) ut til friheten.

SPRENGNING SOM KASSASJON

Men selv om opprørerne kommer seg ut av tårnets indre, er de ikke trygge. En offiser bestemmer seg for å bruke Dødsstjernen for å sprengre hele arkivet, som en slags kassasjon (ødeleggelse av arkiv), slik at planene ikke kommer til opprørsalliansen.

Imperiet praktiserer tydeligvis utstrakte kassasjonsfullmakter til offiserer, for dokumentasjon til flere andre forskingsprosjekter går i luften i samme slengen. Eller kanskje offiseren senere må stå til rette for sin keiser, som vil vite hvorfor arkivet gikk i luften.

En kan også lure på om imperiet har fulgt

LOCKSS-prinsippet; «lots of copies keep stuff safe», som innebærer å ha flere backup-filer på flere steder, så ikke alt avhenger av én fil. I så fall bør backupene i dette tilfellet være lagret i galakser «far far away». Avstand teller i den digitale verden også, så ikke alt ryker hvis noe skjer.

TRØBLETE INNSYNSØNSKE

Rogue One er på mange måter en lang film om et trøblete innsynsønske. Den representerer trekk ved arkiv plassert under totalitære eller autoritære regimers kontroll, der arkivmaterialet er strengt bevoktet og arkitekturen skal gi en ærefryktfølelse. Og ikke minst, et udemokratisk regime kan fort ville kvitte seg med arkiv hvis nødvendig, noe som blant annet var tilfellet da frontlinjene på slutten av andre verdenskrig krøp nærmere Berlin.

Men filmen viser også at arkiv kan ha en frigjørende kraft; opprørsalliansen vil bruke arkivmaterialet for å igangsette imperiets fall og erstatte det med en ny republikk. I Star Wars sier man «may the Force be with you». I den virkelige verden må arkivet være med folket, altså under folkestyrets kontroll, for å sikre etterrettelighet i demokratiets tjeneste.

May the Archives be with us!

SIKRING AV HYBRIDARKIVER

Et hybridarkiv er et arkiv som består av både papirarkiv og elektronisk arkiv. Dette er dokumentasjon skapt i en teknologisk brytningstid som skjøt fart på 1990-tallet. I dag er disse elektroniske arkivene vanskelig tilgjengelige. Dokumentasjonen kan gå tapt.

TEKST: KRISTIN BRYHN ØLBERG OG EIMUND STRØM

Tilgangen er viktig både for demokratiet og for det enkelte individ. Nettopp derfor satser IKA Kongsberg på prosjekter som skal gi tilgang, sikre dokumentasjon og gi mulighet for å få komplette arkiv.

PROSJEKT 1992

Prosjekt 1992 skal mediekonvertere papirarkiv og samkjøre dem med uttrekk fra elektroniske arkiv ved hjelp av et spesialutviklet innsynssystem. 1992 var året både kommuneloven og arkivloven trådte i kraft.

PROSJEKT 1992 SKAL MEDIEKONVERTERE PAPIRARKIV OG SAMKJØRE DEM MED UTTREKK FRA ELEKTRONISKE ARKIV VED HJELP AV ET SPESIALUTVIKLET INNSYNSYSTEM.

Dette var en tid med rask teknologisk utvikling. Kontorstøttesystemer hadde i økende grad blitt sentrale arbeidsverktøy for mange og medførte behov for en annen arkivfaglig tilnærming til papirarkiv. Med bakgrunn i ny praksis som oppsto med føring av elektroniske journaler og saksbehandling på papir, i tillegg til diverse «fellesområder», ble manglende standardisering et problem. Det ble en brytningstid for arkiv; en overgangperiode fra en eldre standard og frem til en ny digital standard. Det var i denne perioden hybridarkivene oppsto. Arkivloven ble vedtatt på bakgrunn av papirbasert arkivdanning og journalføringsprinsipper. Det var først etter 1999 at elektronisk journalføring ble bestemt gjennom arkivforskriften.

Med kommuneloven fikk kommunene større frihet til egen administrativ organisering. Den interne organiseringen, desentralisert arkivtjeneste med iblant uklare ansvarsforhold og ulike lokale løsninger, ga variasjoner i arkivdanningen. Flere små virksomheter

skulle klare seg alene, uten større arkivfaglig kompetanse. Arkiveringsansvar ble lagt på saksbehandlere, som medførte at dokumenter ble lagret flere steder. Større geografiske avstander og at saksbehandlerne ofte hadde papirbaserte «skygearkiver» i sine cellekontorer, kompliserte dette enda mer.

Saker behandlet i kommunene på 1990-tallet kan ha både papirdokumenter og elektroniske dokumenter. Det å samkjøre disse arkivene er hovedmålet for prosjektet. For å kunne sikre hybridarkiv må vi samarbeide på tvers av de tradisjonelle faglige skillene. Derfor er

utvikling av systemet IKA Innsyn sentralt for prosjekt 1992.

INNSYN I ARKIVUTTREKK

Systemet IKA Innsyn har vært brukt ved IKA Kongsberg siden 2020 og brukes av kommuner og fylkeskommuner for å gi innsyn i avsluttede systemer. IKA Kongsberg mottar elektroniske uttrekk fra saks-/arkivsystemer og fagsystemer. Dette er den dokumentasjonen som en kommune sitter igjen med etter at et system er avsluttet og avlevert. Elektroniske uttrekk er en samlefil med informasjon fra systemet og dets dokumenter. Elektroniske arkiv kan være ufullstendige. Et av de tidligere prefererte uttrekksformatene tar for eksempel ikke med saker som ikke er avsluttet. Disse sakene vil bare finnes i papirarkivene.

Andre elektroniske arkiv er samlinger av filer av ulike formater; dokumenter, lydfiler, video eller foto. Filene er ofte usorterte og har ikke annen informasjon enn det som ligger i filnavnet. Ved mottak er

IKA INNSYN

ET SYSTEM SOM FORENKLER INNSYN I UTTREKK AV AVSLUTTEDE SYSTEMER

Innsynsystemet har støtte for å lage skreddersømmer til spesifikke systemer. Slik blir informasjonen enkel å forstå, og søkene blir enklere å utføre for en bruker. IKA Innsyn vil utvikles til å samkjøre hybridarkiv.

derfor tilleggsinformasjon viktig å dokumentere og må bli lagt til i filene/filsettene. Til dette bruker IKA Kongsberg et egenutviklet system for innsyn i arkivuttrekk som kan lage elektroniske arkiv av elektroniske filer.

AUTOMATISERING SOM MÅL

Ved å sammenlikne informasjonen i elektroniske uttrekk med det deponerte papirarkivet kan vi finne likheter. Dette kan vi bruke som identifikatorer på forskjellige dokumenter eller informasjon knyttet til en sak.

Skannet papirarkiv kan lagres i et elektronisk arkiv med metadata i IKA Innsyn. Da vil sammenstilling av informasjonen i uttrekk og arkiv være klar for automatisering. Elektroniske sammenlikninger som bildegjenkjenning, typeidentifisering, OCR tekstsammenlikninger osv. vil kunne bidra til å utvide identifiseringen. Etter å ha jobbet med informasjonen og kvalitetssikret identifiseringen kan man bevege seg videre til bruk av Artificial Intelligence (AI). Til dette må man utvikle AI-modeller; store datasett med dokumenter og beskrivelse av ønsket status for et dokument etter en AI-prosessering. Når modellene er på plass, kan man begynne jobben med å trene en AI. En AI implementert i IKA sitt system kan bli et hjelpeverktøy for å få 1992 til å gjøre en del jobber automatisk.

For å få et komplett system trenger vi å se på hva som trengs av informasjon for en saksbehandler som skal gjøre innsyn. Det er viktig at en innsynforespørsel blir korrekt. En saksbehandler trenger å vite hvilke prosesser som er gjennomført automatisk, og hvilke som må gjøres manuelt for å få innsyn i et hybridarkiv.

DAGENS STATUS

Vi har valgt et deponert saks-/arkivsystem der vi har elektronisk uttrekk med mulighet for innsyn og tilhørende papirarkiv ordnet etter K-koder. Vi arbeider nå videre med å identifisere noen saker der vi kan finne anvendbare identifikatorer for å samkjøre arkivene som forberedelser til et pilotprosjekt.

PROSJEKT 1992

MEDIEKONVERTERING OG SAMKJØRING AV HYBRIDARKIV

Forstudiet ble avsluttet høsten 2021, og forprosjektet startet våren 2022. Gjennomføringen av et hovedprosjekt vil være en pilot der et saks-/arkivsystem som består av papirarkiv og elektronisk arkiv, mediekonverteres og samkjøres til et arkiv. Prosjektet fikk Arkivverkets arkivutviklingsmidler for 2021.

THOMAS SØDRING er førsteamanuensis i arkiv ved Institutt for arkiv-, bibliotek- og informasjonsfag på OsloMet. Han er medlem av forskningsgruppen METAINFO og forsker og utvikler innen elektronisk dokumentasjonsforvaltning. Han er opptatt av spørsmål knyttet til både dannning og bevaring.

FILTYPEIDENTIFIKASJON & VALIDERING

Dokumenter som inneholder viktig data og informasjon, er blant virksomheters viktigste eiendeler. I tillegg er det viktig å identifisere formatene dokumentene er lagret i.

Hvorfor er det slik?

Filformatet vil ofte bestemme filenes egenskaper, inkludert hvilke metadata som er støttet, hvordan innholdet er strukturert ved lagring, og hvordan relevant programvare kan nyttiggjøre seg av innholdet. Å identifisere hvilket format filer tilhører, er en grunnleggende ferdighet som er en del av arkivtjenestens ansvar, og som ligger i skjæringspunktet mellom IT og dokumentasjonsforvaltning.

FILTYPEIDENTIFIKASJON

Det er lett å tenke at filendelsen (.docx) identifiserer filformatet, og det er mulig å tenke at en «mimeType»-beskrivelse, som «application/vnd.openxmlformats-officedocument.wordprocessingml.document» er dekkende. Men dette er ikke nok for å identifisere unikt hvilket format en fil forholder seg til. Internasjonalt sett har arkivmiljøet for lengst sett behovet for bedre identifikasjon av filformater med utgangspunkt i behovet for å identifisere gjeldende programvare. Det er derfor blitt utviklet metodikker og verktøy for å håndtere problemstillingen. For eksempel er det blitt laget et anerkjent offentlig register av ulike filformater med unike identifikatorer for forskjellig implementasjoner av et filformat. Dette filformatregisteret heter PRONOM (Public Record Office and Nöm) og inneholder viktig tilleggsinformasjon om filformater.

ULIKE KODER, ULIK IMPLEMENTERING

Tekstdokumenter med filendelsen .docx kan være implementert på tre forskjellige måter, og hver måte har sin egen pronomkode. Disse er «fmt/473», «fmt/412» og «fmt/494». Dersom

dokumentlageret inneholder Word-dokumenter (.docx) som er identifisert med pronomkoden «fmt/494», vil det være viktig å sjekke at innholdet kan leses ved uttrekk, for «fmt/494» brukes for Word-dokumenter som er kryptert.

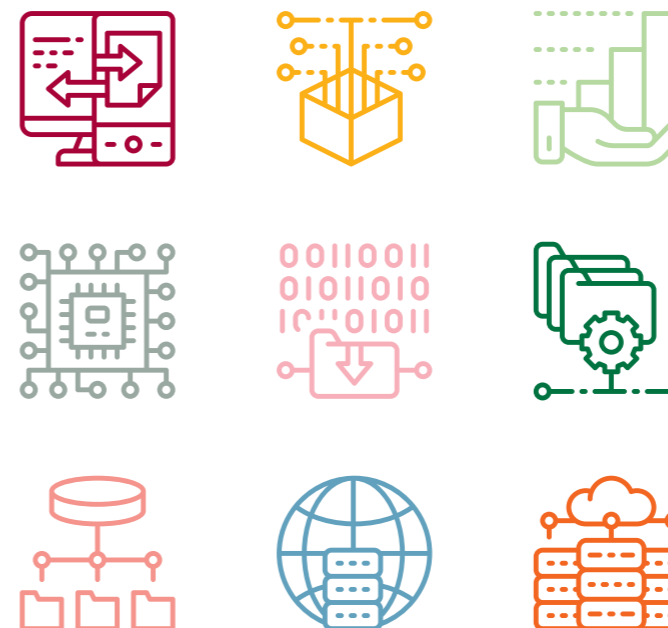
Andre eksempler som gjelder viktige dokumentformater for offentlig forvaltning, inkluderer formatene .doc og .pdf, som har henholdsvis 19 og 39 forskjellige innføringer i PRONOM-registeret. En pdf-fil er med andre ord ikke bare en pdf-fil.

Det er uklart hvor mye PRONOM er i aktiv bruk i Norge i dag, men pronomkoder fant veien inn i Noark-standarden i 2020. Kodene kan brukes i «format»-attributtet i arkivneten dokumentobjekt, men dette virker ikke å være utbredt blant Noark-leverandørene. Også det kommunale arkivmiljøet har tatt i bruk pronomkoder i noen av sine prosjekter, for eksempel i Konvertator-prosjektet.

VERKTØY FOR IDENTIFISERING

Det er ingen enkel oppgave å identifisere formatet til en bestemt fil. Derfor har The National Archives, Nasjonalarkivet i Storbritannia, stått bak utviklingen av et verktøy som kan gjøre denne jobben. Verktøyet heter DROID (Digital Record Object Identification) og er blitt utgitt som fri programvare.

DROID kan identifisere format-metadata for en enkeltfil eller flere filer og kan enkelt integreres i en automatisert prosess under dokumentfangst. Et annet fritt programverktøy som kan gjøre en slik jobb, heter FIDO (Format Identification for Digital Objects) og er basert på et annet utviklingspråk, men DROID ser ut til å bli mer utviklet.

FIGUR 1
PDF-VERIFISERING: Programmet veraPDF brukes for å verifisere om en PDF/A-fil overholder de nødvendige reglene i formatbeskrivelsen, og til å verifisere et PDF/A-dokument i henhold til de forskjellige versjonene av PDF/A-standarden. Skjermbildet viser en fil som feiler på en PDF/A-sjekk.

FIGUR 2
IDENTIFIKASJON: Programmet DROID kan identifisere format-metadata for en enkeltfil eller flere filer og kan enkelt integreres i en automatisert prosess under dokumentfangst. Skjermbildet viser identifisering av egenskapene til et utvalg filer.

FILTYPEVALIDERING

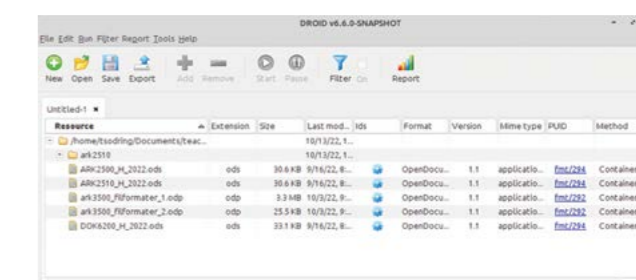
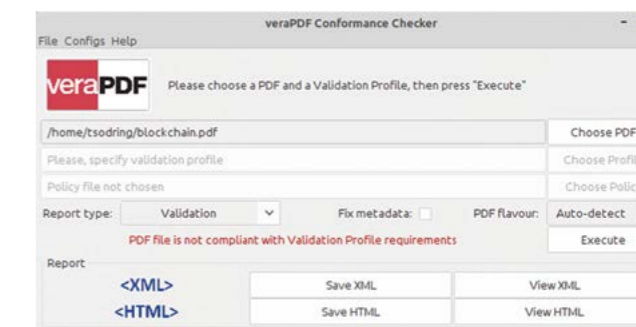
Å identifisere filtypen er bare en del av jobben. For å sikre en effektiv og robust forvaltning av filer er det også viktig å validere, altså verifisere, at en fil er en riktig implementasjon av et bestemt format. Har du jobbet med PDF/A-dokumenter, har du kanskje vært borti denne meldingen i PDF-leseren: «Denne filen hevder å være et PDF/A-dokument.» Den litt kryptiske meldingen er et godt eksempel på hvor viktig det er å validere filformater. Bare fordi en fil ser ut til å forholde seg til et bestemt format, betyr ikke det at den faktisk gjør det.

For PDF/A finnes det et verktøy som kan brukes for å verifisere om en PDF/A-fil overholder de nødvendige reglene i formatbeskrivelsen. Dette verktøyet heter veraPDF og kan også brukes til å verifisere et PDF/A-dokument i henhold til de forskjellige versjonene av PDF/A-standarden. Eksempler på lignende verktøy er jpylyzer, som kan brukes for å verifisere JPEG2000-filer, og JHOVE, som har en større bredde i filtypene som kan verifiseres.

EN VIKTIG DOKUMENTASJONSFORVALTNINGSOPPGAVE

Fordi fillageret i en organisasjon over tid vil vokse seg stort, er det en viktig dokumentasjonsforvaltningsoppgave å ha riktig forståelse av formatene som blir brukt. Uten at en legger merke til det, kan formater endre seg over tid – og fort bli et bevaringsproblem med ukjente kostnader for å sikre fremtidig tilgang.

Koblingen til programvare via pronomkoder kan derfor være viktig for å sikre fortsatt tilgang til innholdet i dokumenter, men spiller også en rolle ved valg av programvare for konvertering til arkivformat.

«JEG STILLER MER ENN GJERNE OPP FOR ALT SOM KAN BIDRA
TIL ØKT FOKUS PÅ ARKIV OG BRUKEN AV DISSE!»

KAI-SAMUEL VIGARDT

Nasjonens arkivdetektiv

På God Morgen Norges sending 20. september denne høsten ble Kai-Samuel Vigardt sammenlignet med «Nancy Drew – forhøyet». Bakgrunnen for dette er rollen som slektsforsker i NRK-programmet «Ukjent arving», som nå sendes i sesong 2.

INTERVJUET AV HEIDI MEEN

Denne gangen har Kai-Samuel fått enda mer skjermtid enn i første sesong, som kom i 2020. Ved å besøke arkiver, løse gåter og grave seg frem til spennende historier fra fortiden har han ikke bare blitt en tv-personlighet, han har også blitt en god ambassadør for arkiv. I høst har han blitt intervjuet i de fleste medier og til og med vært del av fredagens gullrekke; altså intervju på Lindmo.

Gratulerer med «forhøyelsen». Det viser at det du gjør, ikke går upåaktet hen. Hva synes du selv om å bli sammenlignet med Nancy Drew, den geskjeftige og oppfinnsomme unge detektiven i bokserien for barn og unge som ble skrevet fra 1930-tallet og fremover?

Det er veldig morsomt å bli sammenlignet med «Frøken Detektiv», for den jobben jeg gjør, er absolutt et detektivarbeid. Jeg må sette meg godt inn i den personens liv som jeg skal finne informasjon om. Det er veldig viktig å finne flest mulig kilder om en person, og noen ganger er de kildene man tror har minst betydning, ledetråden til et virkelig funn.

Det er også viktig for meg å ikke nøye meg med å ikke finne

svar ved første og beste forsøk. Noe av spenningen ligger i å måtte lete i ikke bare vanlige, men også de mer ukjente kildene. Når jeg er på arkiv, får jeg ofte opp gråpapirpakker med hyssing og det hele som ikke har vært åpnet på kanskje over hundre år. Følelsen av arkiv, lukten og forståelsen av at dette ikke har blitt brukt siden det ble pakket ned, er som å vandre inn i en tidkapsel. Det gir en helt annen følelse enn å se det digitalt.

Du var selv ganske ung da du fattet interesse for slektsforskning. Når og hvordan skjedde det?

Jeg begynte med slektsforskning da jeg var tretten år gammel og var ganske ivrig på å finne svar på alt som hadde med min slekt å gjøre. Ofte tok jeg buss og tog til biblioteker og arkiver rundt omkring i hele Norges land. Jeg gikk til og med så langt at jeg fikk tak i mitt eget mikrofisk-apparat og bestilte ulike kilder fra arkivene som jeg kunne se på hjemme.

Motivasjonen min for å starte med slektsforskning var at jeg hadde sett hvilken jobb moren min gjorde med å gjenforene mange familier, og hvilken betydning det hadde for mange å finne igjen bortkomne søsken og barn. Siden vi tilhører den

Kai-Samuel Vigardt (35) har fagbrev i kontorlag fra Forsvaret, vært sikkerhetsvakt, saksbehandler og institusjonskokk. Har holdt på med slektsforskning i 22 år, laget slektsbok for én side av slekta si og driver nå kildearbeid til en bok om romanifolkets historie på 1800-tallet sett gjennom to av sine forfedres liv. Har også gjort research for tv-serien «Hvem tror du at du er». Jobber nå som researcher og slektsforsker i NRK-programmet «Ukjent arving».

“
Det er viktig i arkivene er fagpersoner med kunnskap om hva som finnes i deres arkiver, eller har erfaring med å bruke arkivmateriale.
 “

1. KAI-SAMUEL OG TARJEI STRØM.
 Fotograf Gøril Grov Sørsdal, NRK

2. FRA LINDMO
 Fotograf Julia Marie Naglestad, NRK

TIPS TIL NYE SLEKTSFORSKERE

Snakk med familie og slekt, lag et system for å håndtere all informasjonen du samler, søk på internett, og bruk arkivinstitusjonene.

KAI-SAMUEL OG «UKJENT ARVING»

bidrar til å gjøre folk oppmerksomme på at arkivinstitusjoner finnes og ikke minst hva man kan finne der.

“DET ER EN FORESTILLING BLANT HISTORIKERE OG SLEKTSFORSKERE AT DET FINNES LITE KILDER OM ROMANIFOLKET, OG AT DE ER VANSKELIGE Å FINNE I KILDENE. DET STEMMER IKKE!”

nasjonale minoriteten romanifolket/taterne, har vi opplevd i generasjoner at myndighetene har arbeidet aktivt med sin assimileringpolitikk, der ett av virkemidlene var å ta barna fra familiene. Denne politikken pågikk til langt ut på 1980-tallet og har skapt sår som fortsatt er der i dag for veldig mange.

Hva husker du fra ditt eget første møte med arkiv?

Mitt første arkivbesøk var med mormoren min til Oslo byarkiv for å finne noen av hennes skolepapirer. Senere ble det hyppige besøk på flere av arkivene i både Norge og Sverige.

Det var en terskel å finne ut hvilke arkiv man måtte oppsøke for å finne de ulike kildene. Jeg opplevde som ung og nybegynner at de som jobbet i arkivene, var utrolig hjelpelige. De bisto meg slik at jeg fant ut ganske mye om slekta mi, men også på en slik måte at jeg fikk innsikt i både arkivstruktur og forvaltningsnivå. De hjalp meg til å «knekke koden», sånn at jeg kunne bruke arkivene selv og bli en dreven bruker.

Siden den gang har du gjort mye research om din egen slekt. Hva får deg til å fortsette å grave?

En hjertesak for meg er å finne igjen alle de fra min slekt som ble tatt og satt bort på barnehjem og til norske familier. I de siste ti-femten årene har jeg lyktes med å finne igjen ganske mange av dem, og også deres etterkommere.

For å forstå noe av mitt eget opphav har jeg et behov for å vite mer om hvor mine forfedre egentlig kom fra. Det siste året har jeg gjort kildestudier med støtte fra Kulturrådet rundt to av mine forfedre, som ble født på begynnelsen av 1800-tallet og levde gjennom hele århundret. Det var en tid der myndighetene oppdaget romanifolket/taterne som et folk, og fra 1850-tallet begynte de å iverksette strenge tiltak. Jeg er veldig opptatt av hvordan mine forfedre opplevde dette, og hvordan det har formet generasjonene helt frem til meg. Det er en forestilling blant historikere og slektsforskere at det finnes lite kilder om romanifolket, og at de er vanskelige å finne i kildene. Det stemmer ikke! Det er et enormt stort kildemateriale jeg har samlet det siste året, som gir et grunnlag for

å skrive dyptpløyene biografier om dem.

Det å oppsøke de fysiske arkivene har vært helt avgjørende for at jeg skulle lykkes med mitt researcharbeid.

«Jeg stiller mer enn gjerne opp for alt som kan bidra til økt fokus på arkiv og bruken av disse», svarte du da AKSESS ba om et intervju. Hva er det med arkiv som er så fint?

Arkiv er kjempeviktige for å opprettholde et demokratisk samfunn, der folk får innsyn og tilgang til dokumentasjonen de trenger. Det jeg synes personlig er mest interessant, er alle de enkeltmenneskene man «blir kjent med» ved å grave i arkivene, og det gir et innblikk i levd liv. Det gjelder både i «Ukjent arving» og i min egen slektsforskning.

Kan du fortelle litt om arbeidet bak de svarene som presenteres på skjermen?

Bak noen minutters innslag på TV kan det ligge både måneder og år med arbeid. I «Ukjent arving» er vi opptatt av å vise noe av arbeidet som ligger bak, og hvor viktige arkivene er for at vi skal kunne løse sakene. Uten arkiv får ikke folk den arven de har rett på. I programmet er vi veldig opptatt av å vise søk i arkivene, og hvor vanskelig det kan være. I sesong 2 har vi valgt å ha med to episoder der vi faktisk ikke klarte å løse sakene. Noen synes det er mindre morsomt, men det har vært viktig for oss å fortelle realiteten. I sakene vi ikke klarte å løse, har historiene vært viktigere enn arven.

Vi har brukt en rekke statsarkiv rundt om i landet, i tillegg til Riksarkivet, interkommunale og kommunale arkiv. Digitalarkivet og Nasjonalbibliotekets Nettbibliotek har vært viktige digitale ressurser, men det har også vært helt avgjørende for meg som bruker av arkivene å ha tilgang på lesesalene. Det er viktig at de ansatte i arkivene er fagpersoner med kunnskap om hva som finnes i deres arkiver, eller har erfaring med å bruke arkivmateriale. Mange ganger er arkivene uordnet eller uten registre, og det tar lang tid å orientere seg om hva som finnes.

REFLEKSJONER OM SIKRING AV DIGITALT SKAPTE ARKIVER JOBBER VI PÅ DEN BESTE MÅTEN?

At vi kan ende opp som en digitalt dement nasjon, har blitt pekt på som en av de største utfordringene innen offentlig sektor i Norge. Forskning viser imidlertid at sunne vaner, et lyst sinn og det å lære nye ting kan motvirke demens. Vi har tatt disse prinsippene til oss og jobber målrettet med sikring av kommunalt skapt, digitalt arkivmateriale.

TEKST: JANNY SJÅHOLM OG KNUK KJOSÅS

Da vi leste Arkivverket sin risikovurdering av arkivholdet i norske kommuner for 2019, ble vi inspirert. Arkivverket anså kommunene i Hordaland for å ha den nest største risikoen for tap av dokumentasjon skapt i elektroniske systemer. Dette ledet oss til spørsmålet om vi jobbet på den beste måten.

Hordaland pekte seg ikke særlig dårlig ut i antall bevarte datauttrekk fordelt etter fylke, kommune og folketall. Grunnlaget Arkivverket hadde for å trekke sin slutning, lå i den årlige undersøkelsen av arkivholdet i kommuner og fylkeskommuner, der kommunene selv hadde rangert seg lavt. Dette oppfattet vi som en tydelig bestilling fra kommunene i Hordaland.

DIGITALT DEPOT

Allerede fra 2004 hadde vi vært depotinstitusjon for database-dumper og uttrekk av bevaringsverdige kommunale data for våre eierkommuner. Dette hadde resultert i at vi ved inngangen til 2021 hadde mottatt rundt 120 systemer. Størstedelen var data-dumper, helt ubehandlet etter mottak – bortsett fra viruskontroll. Resten var Noark 5-uttrekk. Vi hadde samtidig en kartlegging fra noen år tidligere som viste rundt 200 eldre og avsluttede systemer som kunne inneholde bevaringsverdig dokumentasjon som ikke var deponert fra eierkommunene. Vi manglet imidlertid systematikk og en konsekvent strategi for deponeringsarbeidet.

Kommuneundersøkelsen illustrerer hvordan arbeidet med uttrekk har vært over tid. I 2014 viste den at 76 % av kommunene i Hordaland aldri hadde tatt uttrekk av fagsystem. I 2018 var det blitt litt bedre, men fortsatt hadde 54 % aldri bevart noe som helst. Fortsatt hadde altså rett over halvparten aldri tatt uttrekk. Deretter gikk det heldigvis nedover. Fra 42 % i 2019 til 32 % i 2020. I 2021 var tallet nede i 25 %.

SIKRING, BEVARING OG LANGTIDSLAGRING

Som interkommunal depotinstitusjon er vårt hovedformål å legge forholdene til rette for eierkommunene sin rasjonelle, funksjonsdyktige og effektive gjennomføring av arkivloven sine intensjoner og forskrifter. I dette inngår å sikre at elektronisk skapte arkiver ikke går tapt. Lovverket er ikke tvetydig. Arkivloven, arkivforskriften og riksarkivarens forskrift har alle bestemmelser som forteller oss når og hvordan elektronisk arkivmateriale skal håndteres.

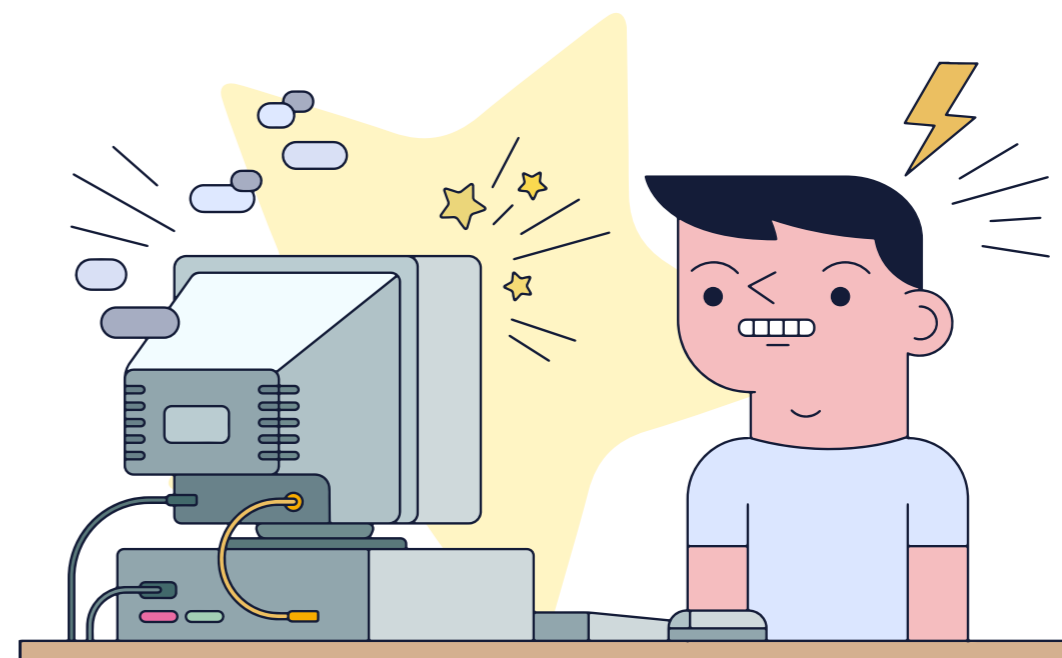
Tvilen for oss stod imidlertid om hvordan vi skulle gripe tak i etterslepet og på den beste måten sikre kommunalt skapt arkivmateriale, for så å bevare og langtidslagre det.

KUR FOR DIGITAL DEMENS?

Vi brukte ett år på å sende programvare og produktnøkler til kommunene og å overtale IKT-ansvarlige om å produsere siard-uttrekk for oss. Ambisjonen var å etterleve DIAS-standard. Noen klarte dette, men flesteparten ikke. Vi synes det hele var tidkrevende.

Vi brukte også mye tid på å hente inn systeminformasjon, dokumentasjon, sjekksommer og UUID-er. Mens vi var opptatt med dette, var andre i kommuner vi ikke hadde kommet til enda, opptatt med å migrere data fra eldre systemer inn i nye løsninger og å sanere avsluttede databaser.

Tiden holdt på å ta oss igjen, og vi så vi måtte legge om driften dersom vi ønsket å komme i mål med å innhente etterslepet vi hadde opparbeidet oss. Det ledet oss til å etablere en ny strategi for deponeringsarbeidet som innebar at vi aktivt gikk hver enkelt kommune i møte og avtalte treff der vi, arkivansvarlig og IKT sammen kartla og bevaringsvurderte eldre og avsluttede

systemer i fellesskap. Deretter bestilte vi sikkerhetskopier av alle aktuelle systemer og dokumenterte disse sammen med kommunen. Kommunen «slapp» med andre ord ansvaret de ellers har med å ta uttrekket, og vi overtok oppgaven med å produsere uttrekket. Vi la sikring til grunn for å avvike fra nasjonale standarder som bedre skal ivareta prosesser for integritetssikring.

Vi har så langt hatt suksess med denne nye strategien. 20 av totalt 37 kommuner er kvitt etterslepet av avsluttede elektroniske arkiver. Fra vi startet å prioritere arbeidet med elektronisk skapte arkiver, har vi hentet inn 108 uttrekk. Nå arbeider vi i full fart for å sørge for at etterslepet skal være borte i alle våre eierkommuner innen året er omme.

STTREKKSLOYPENS TRE STEG

Så lenge en er innstilt på jobben som skal gjøres, er løypen lett å iverksette. Det første steget er kartlegging. Spørsmålene er enkle. Hva har dere? Hvordan er det brukt? Hvor ligger det? Og er registrering avsluttet? I kartleggingsarbeidet deltar arkivansvarlig og IKT, og dokumentasjonen vi gjør, implementeres i kommunens arkivplan. Også for aktive systemer som blir lagt i fremtidig deponeringsplan. Slik sikrer vi at IKT er påkoblet, og tar eierskap i planen allerede fra starten. Vi erfarer at vi må være oppmerksomme på at alle sektorer av kommunen blir dekket – også over tid. Slik kan vi være sikre på at vi fanger opp alle systemer. Det er spesielt viktig at vi får oversikt over skyløsninger og hvilke systemer som må vurderes som tapt.

Neste steg er bevaringsvurdering. Bruken av systemet må sees opp mot gjeldene bevarings- og kassasjonsplan for å avgjøre om uttrekk er riktig, eller om det skal klassifiseres som om det ikke inneholder bevaringsverdig dokumentasjon.

Deretter kommer deponering og overføring til depot. Vi foretrekker kryptert sending via opplasting over internett, men vi erfarer imidlertid at dette ikke nødvendigvis følges opp. Overføring lar vente på seg. Unødvendig tid går med til purring, venting og nedlasting. På grunn av dette reiser vi i større grad enn tidligere ut til kommunen og henter systemene selv. Det er sjelden vi får nei fra IKT når vi står i døren. Databasedumper produseres mens vi gjør befaring i arkivlokalene.

LANGTIDSLAGRING OG TILGJENGELIGGJØRING

Til slutt er det vår oppgave å forberede systemet til langtidslagring. Det er her vi tar steget fra sikring til bevaring og langtidslagring. Dette er et komplisert og kompetansekrevede arbeid. Mange aktører jobber med dette, og tilgang til data og dokumentasjon som dokumenterer rettigheter vi har, er noe som opptar mange. Vårt poeng er at hvis vi ikke først sikrer den elektroniske arkivbestanden, har vi ingenting å bevare – eller langtidslagre. Oppbevaring av eldre og avsluttet elektronisk arkivmateriale på en server i kommunen er ikke en forsvarlig og forskriftsmessig løsning for langtidsbevaring. Derfor tar vi grep.

Arkivdepotene kan ikke være en flaskehals for deponering av arkivuttrekk, fordi kommunen ikke i tilstrekkelig grad har dokumentert antall arkivdeler, datasystem og versjon, og antall poster og/eller dokumenter. Her må vi tilbake til hovedformålet om å legge forholdene til rette for eierkommunene sin rasjonelle, funksjonsdyktige og effektive gjennomføring av arkivloven sine intensjoner og forskrifter. Data skal sikres, og det må vi gjøre nå.

- › PÅ UNESCO VERDENSARVLISTE:
Utsikt over Rjukan fabrikkområde, Såheim kraftstasjon og Rjukans øvre bydel, sett fra Krosso banen. År ukjent. Fotograf: Hans Johnsrud, Copyright: Norsk Industriarbeidermuseum.

HJØRNESTEINEN I VERDENSARVEN

Hydroarkivenes utilgjengelighet

I TILGJENGELIGHETENS TID

Hydroarkivene er viktige kilder til historien om Rjukan-Notodden Industriarv, som ble skrevet inn på Unescos verdensarvliste i 2015. Men tilgjengeliggjøringen av disse arkivene har bydd på utfordringer for Norsk Industriarbeidermuseum. Hvordan skal museet møte forventningene publikum har til å kunne benytte seg av disse kildene?

DAN ANDRÉ MYRBAKK-VELLE
permisjon fra Norsk Industriarbeidermuseum (NIA)

Rett før koronapandemien rammet Norge i mars 2020, arbeidet NIA med et prosjekt om å undersøke muligheten til å tilgjengeliggjøre arkivene til Norsk Hydro. Prosjektet fikk ekstern finansiering fra Vestfold og Telemark fylkeskommune, og denne artikkelen vil belyse det første store hinderet på veien til å åpne disse arkivene.

Avtalene med Norsk Hydro åpner ikke for at arkivene skal være tilgjengelige over internett. Besøkende må dermed skru tiden tilbake til da man satt på en sliten stol på lesesalen og frenetisk bladde seg til det man ville undersøke før lesesalen stengte, i stedet for å kunne gjøre dette i komfortable omgivelser i sitt eget hjem.

AVTALER TIL BESVÆR

En av de mest grunnleggende problemstillingene i sluttrapporten «Hjørnesteinen i verdensarven – Forvaltning, formidling og tilgjengeliggjøring av Norsk Hydros arkiver» var knyttet til det juridiske avtaleverket mellom museet og Norsk Hydro.

NIA har siden midten av 1990-tallet mottatt, forvaltet og gjort tilgjengelig arkiv fra Norsk Hydros fabrikk. Det første arkivet kom fra fabrikkplanlegget på Rjukan

og omhandlet aktiviteten der siden oppstarten av kunstgjødselproduksjonen der på begynnelsen av 1900-tallet. Senere, i 2011 og 2014, kom også arkivene til fabrikkene på henholdsvis Notodden og Herøya inn til museet.

Ved hver anledning ble det inngått nye avtaler mellom museet og Norsk Hydro, sentralt eller lokalt. Formularene i disse avtalene har fått noen mindre endringer, men i all hovedsak er de like den første avtalen i 1995. Disse avtalene avløste ikke tidligere avtaler, slik at de tre arkivene har tre separate avtaler, som altså kan avvike noe fra hverandre. Utfordringene kommer til syne når en avtale er mer liberal enn en annen, eller om én avtale er depotavtale og en annen er en avleveringsavtale.

Dette byr på utfordringer for et museum som går langt i å få arkiv gjort tilgjengelige både til forskning og formidling og til andre som skulle være interessert. Den første avtalen ble formulert i en tid da internett, slik vi kjenner det i dag, var mer eller mindre science fiction. Her det ingen åpning for tilgjengelighet en masse i form av digitalisering og publisering på plattformer som Digitalarkivet. Senere avtaler åpnet heller ikke for dette. Men det siste tiåret har det skjedd store endringer i hva som er mulig å gjøre, og ikke minst har det skjedd store endringer i forventningene til brukerne av arkiver.

Avtaler må i større grad åpne opp for å imøtekomme slike forventninger.

DIGITAL TILGJENGELIGHET? KOM TIL LESESALEN!

Tilgjengeligheten over nett blir vanskeliggjort av avtalene som er inngått. Dette skyldes at inngåtte depotavtaler mellom NIA og arkivskaperen ikke åpner opp for overføring av eierskap i fremtiden. Det vil si at arkivene i prinsippet kan være låst i all overskuelig framtid dersom ikke avtalene blir reforhandlet, og et slikt opphørstidspunkt blir formulert.

Et eksempel på en slik åpning kunne vært ved hundre år etter at dokumentet ble skapt. I slike tilfeller ville sensitiv informasjon knyttet til industri være utdatert, og det ville være uproblematisk om dette skulle falle i det fri. Da kunne viktige kilder, for eksempel de første

møtebøkene knyttet til etableringen av de første fabrikkene på Notodden, blitt gjort tilgjengelige over nett. Et annet aktuelt eksempel er byggetekniske tegninger som er av stor interesse i verdensarven Rjukan-Notodden Industriarv.

Jeg kunne nevnt flere eksempler, men hva er vitsen dersom ikke avtalene åpner opp for slik tilgjengeliggjøring? Inntil videre må brukerne komme til museet for å benytte seg av dette materialet. Dette er tidkrevende, lite effektivt og ikke minst ressurskrevende.

Til syvende og sist er problemet med slike avtaler at viktig informasjon om vår felles verdensarv ikke kommer ut til folk. Nå som Digitalarkivet har åpnet opp for at flere kan legge ut digitale kopier av sine arkiver, må avtalene åpne opp for en slik tilgjengelighet. Slik er det ikke i dag, og resultatet er at ny kunnskap om vår, ja hele klodens, verdensarv blir vanskeligere å oppdrive.

Er dette riktig? Selvfølgelig ikke!

1. KAMP FOR AKSEPT

Dette er én av ca. 200 støtteklæringer prosjektet fikk inn under Parkenfestivalen; «Tenk at det bare er i 50 år at vi har vært lovlige! Kampen for aksept er ikke over», skrev Håvard og Olaf.

2. SKEIVE HISTORIER FRA NORDLAND

Arkiv i Nordland har jobbet aktivt med å synliggjøre prosjektet Skeiv i Nordland i ulike medier og kanaler.

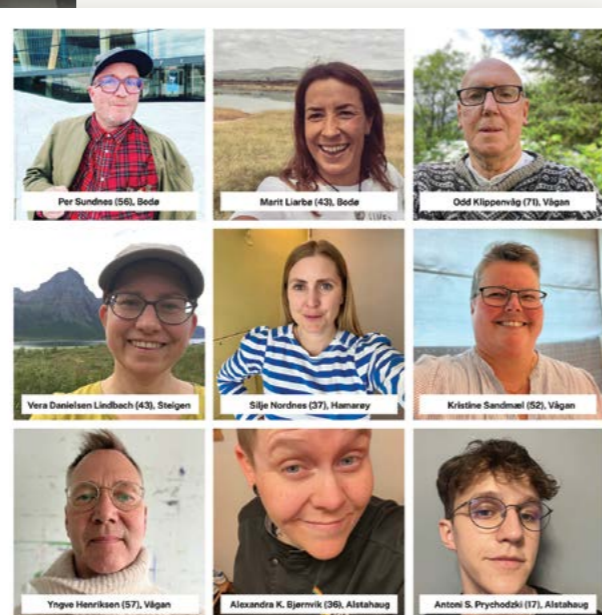

FOTO: ARKIV I NORDLAND

SKEIV I NORDLAND

Disse menneskene har en viktig historie å fortelle. Har du?

#skeivnordland

2.

**Skeivt
kulturår
2022**

I 2022 markeres **Skeivt kulturår i Norge** - blant annet ved at Arkivdagen i år vies Skeive arkiver. Knyttneven i logoen til Skeivt kulturår representerer **kamp og feiring**.

SKEIV I NORDLAND

INNSAMLING, SYNLIGHET OG IDENTITET

I sommer kunne tusenvis av besøkende på Parkenfestivalen i Bodø også ta turen innom Arkiv i Nordlands regnbuefargede stand.

TEKST: KETIL JENSEN, IDA MERETHE JENSEN OG AASTA KARLSEN

Parkenfestivalen i Bodø er lagt til den siste helga i august og er en av landets mange musikkfestivaler. I løpet av to hektiske dager kom det rundt 10 000 mennesker innom for å nyte god musikk og treffe gamle og nye kjente.

LOVE IS LOVE

Arkiv i Nordlands stand var viet til prosjektet «Skeiv i Nordland», med undertittelen «Vi har en viktig historie å fortelle – har du?». Standen var lett å se. Med det samme de kom inn på festivalområdet, kunne besøkende se et telt med pridefarget tak. På siden av teltet sto Arkiv i Nordlands logo, og langs kanten sto det skrevet «Skeiv i Nordland». Utenfor teltet var det sitteplasser omkranset av store bokstaver i rødt; «Love is Love». På storskjermer ved siden av scenen, der artister som Sondre Justad og Girl in red holdt konserter, ble det vist film av kjente og ukjente skeive fra hele Nordland som støttet opp om prosjektet.

Standen bidro til at nordlendinger i alle aldre ble kjent med prosjektet, som søker å belyse hvordan det å være skeiv i Nordland har endret seg fra avkriminaliseringen for 50 år siden og frem til i dag. Prosjektet har fått støtte fra Norsk kulturråd.

SKEIV SYNLIGHET

I prosjektet har vi valgt å intervju skeive i og fra Nordland for å få deres personlige historier, samt å intervju sentrale personer i organisasjoner og foreninger. Vi kunne ha løst oppgaven med å dokumentere denne historien i det stille, men har bevisst valgt å

gå ut i samfunnet og promotere prosjektet. Dette mener vi har vært et riktig valg.

Allerede før vi hadde samlet inn en eneste historie, hadde vår fylkesråd skrevet et leserinnlegg om hvor viktig et slikt prosjekt og kampen for likeverd er – et leserinnlegg som sto på trykk i de fleste avisene i fylket vårt. I tillegg har vi brukt sosiale media aktivt, og NRK har presentert prosjektet. Oppmerksomheten prosjektet har fått, førte til at mange skeive så hvor viktig prosjektet er, og tok kontakt for å bidra. De ønsket å dokumentere og bevare sin historie for ettertiden.

HVORFOR ER DETTE VIKTIG?

Skeive mennesker blir ofte usynliggjort i historisk sammenheng. Kommer du til Arkiv i Nordland i dag med et ønske om å få kunnskap om skeive historie, så finner du ingen spor etter denne gruppen. Det er som om skeive mennesker ikke har eksistert. Dette ønsker Arkiv i Nordland å motarbeide gjennom dette prosjektet.

Resultatet av prosjektet vil være verdifullt for fremtidens forskere og historikere, men ikke minst for unge skeive personer i Nordland. Det å kunne oppdage seg selv i den lokale historien og å se noen man kan identifisere seg med, er en unik opplevelse. Det kan gi en følelse av å være et verdsatt medlem av samfunnet og ikke bare en fotnote.

Arkivet vil dokumentere at skeive mennesker alltid har vært her, at de hører til her, og det vil belyse de utfordringene de har

SYNLIGHET PÅ STAND: Her ser vi Arkiv i Nordlands stand på Parkenfestivalen 2022.

møtt, og løsningene som er kjempet frem. For å være en del av samfunnet, fullt og helt, må man være synlig, og synligheten må anerkjennes som normal og selvfølgelig. Det er viktig å være «loud and proud», for å sitere festivaldeltaker Julie.

KAMPEN FORTSETTER

Skeiv i Nordland er et lite prosjekt med et stort potensial. Den oppmerksomheten det har fått, og tilbakemeldinger fra skeive viser at dette betyr mye for mange. Prosjektet var i utgangspunktet et dokumentasjonsprosjekt, uten planer for formidling eller videreføring.

Men både regionalt, nasjonalt og internasjonalt ser vi at det er behov for å fortsette å dokumentere og formidle de skeives historie. Kampen for skeiv synlighet er langt fra over. Dette har negative reaksjoner på pride og skytingen ved London pub og Per på hjørnet tydelig vist.

Arkiv i Nordland har en viktig samfunnsrolle. Som en del av Nordland fylkeskommune har vi en utvidet rolle der vi i tillegg til å bevare Nordlands historie skal bidra til å utvikle nordlandssamfunnet. Inkluderende arkiv, som kan understreke ulike minoriteters betydning, er viktig for å bygge forståelse og samhold. Etter prosjektet kan Arkiv i Nordland vise helt konkret for både skeive og alle andre at skeive historier er verdt å fortelle, at de er like viktige og verdifulle som alle andres. Det de skeive kan fortelle om sine liv, er en selvsagt del av Nordlands historie.

Ved å fylle ut dette skjema tillater jeg Arkiv i Nordland å arkivere og bruke min anonymiserte hilsen i markedsføring av prosjektet Skeiv i Nordland.

SITAT

«Vokste opp skeiv i Bodø, da var det ikke så mye synlighet, og jeg følte meg veldig alene om å finne ut av min legning og mitt kjønn. Blir så glad for å se dere være loud and proud. Tusen takk!!
Det kommer til å hjelpe mange av oss.

[...]

Endelig er det vår tur å synes.»

JULIE, 25 ÅR (PARKENFESTIVALEN 2022)

«Tenk at det bare er i 50 år at vi har vært lovlige!
Kampen for aksept er ikke over.»

HÅVARD OG OLAV (PARKENFESTIVALEN 2022)

«Æ savna noen å se opp til, eller noen som hadde gått veien for meg. Æ håpa at min historie kan bidra til at det blir lettere for di som kommer etter.»

MARIT, INTERVJU MED NRK 05.10.22

«Det er et angrep på annerledeshet, på dem som va der, men også et angrep på meg og mine og den innerste innerste personen vi er, og hvem det er vi elsker.»

INTERVJU CHRISTIAN, 05.10.22

«It's kind of complicated for me to be queer in my country, but I'm happy that there's an organization like this in Norway. So thank you for being there for us.»

STUDENT, RUSLAND, 25.11.22

FOTO: KJETIL LANDROG

TORONTO
Opp denne trappen i 34 Isabella Street i Toronto holder The ArQuives - Canadas LGBTQ2+ Arkhives til.

SKEIVT ARKIV I CANADA

THE ARQUIVES

Canadas svar på vårt eget Skeivt arkiv heter *The ArQuives* og er drevet av en kanadisk ideell organisasjon, grunnlagt som *Canadian Gay Liberation Movement Archives* i 1973. *ArQuives* er en privat organisasjon uten store offentlige midler.

TEKST: HEIDI MEEN

ArQuives anskaffer, bevarer og gir offentlig tilgang til materiale og informasjon av og om lesbiske, homofile, bifile, transpersoner, skeive og Native Americans – primært i Canada. Likevel samler de inn materiale fra hele verden og har også arkiver om norsk skeiv historie.

Da Kjetil Landrog, Arkivforbudets generalsekretær, i august besøkte arkivet på en ferietur, fikk han blant annet se det norske materialet. «Det var arkivert rett etter Nord-Korea», humrer han og legger til at det mest overraskende var å se at de samler og digitaliserer porno. Mesteparten er ikke laget i

Canada, og også hjemmelaget porno blir tatt vare på. Det sistnevnte ble han fortalt at, ut fra personvern hensyn, ikke blir tilgjengeliggjort.

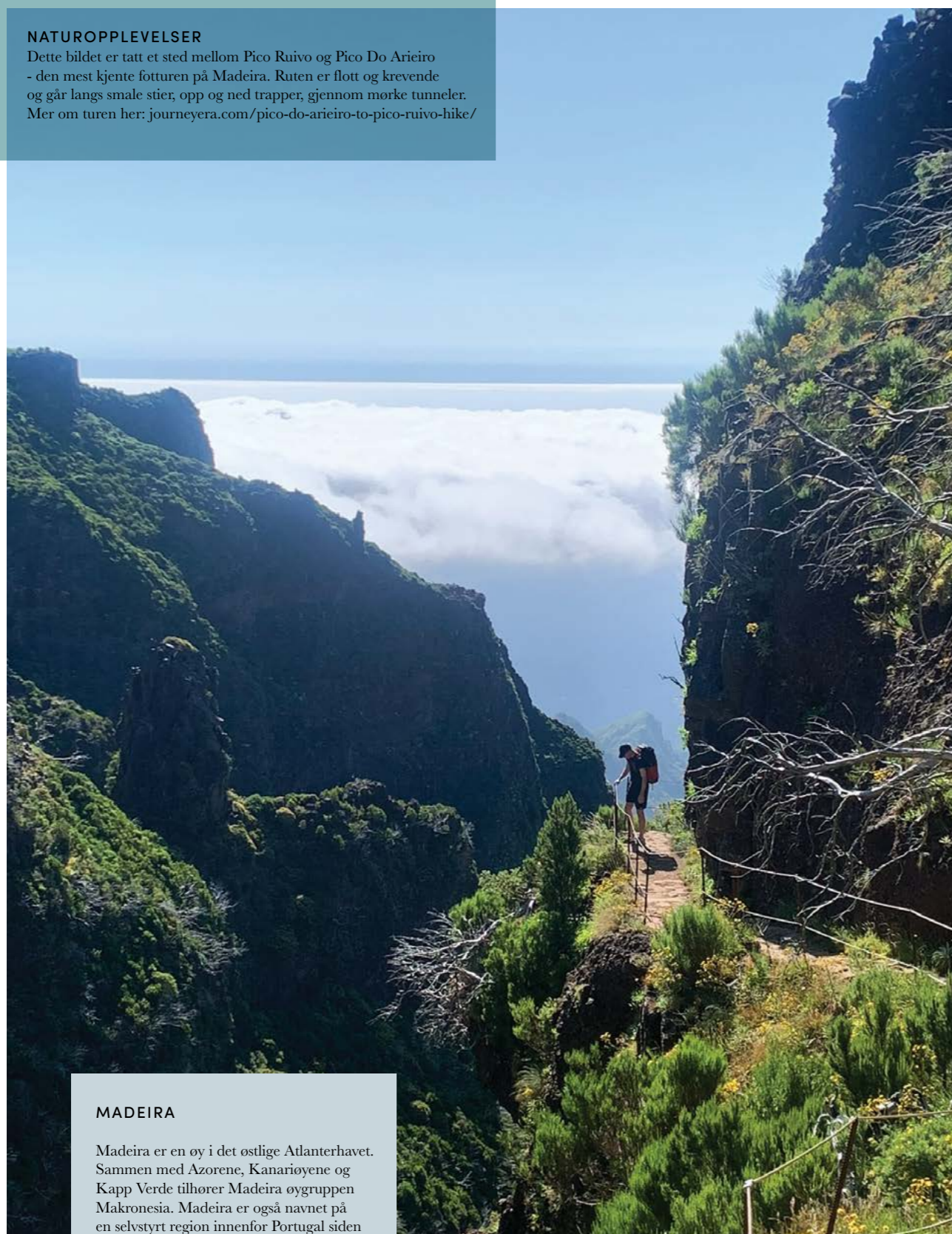
ArQuives samler også inn historier knyttet til skeive fra landets urbefolkning, som gjerne omtales som «Two Spirit» og derfor har forkortelsen 2S foran LGBTQ+ (2SLGBTQ+). Mange historier har allerede gått tapt, skriver de på nettsiden sin, men arkivet har som mål å sikre at både de som er igjen, og de som kommer, blir bevart for fremtiden.

www.arquives.ca

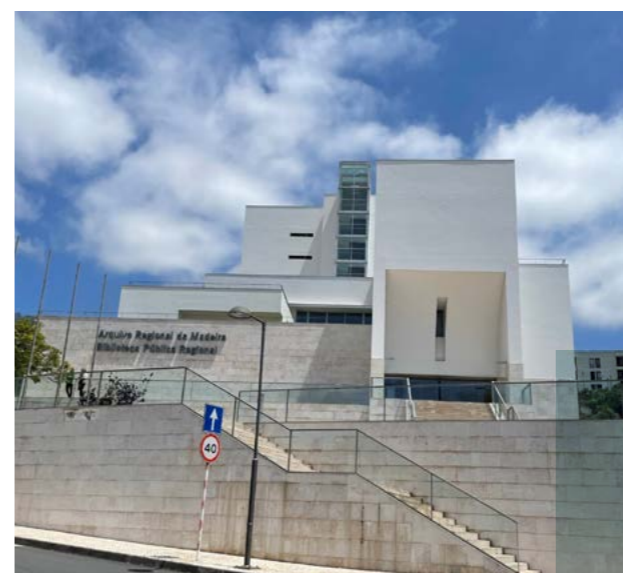
NATUROPPLEVELSER

Dette bildet er tatt et sted mellom Pico Ruivo og Pico Do Arieiro - den mest kjente fotturen på Madeira. Ruten er flott og krevende og går langs smale stier, opp og ned trapper, gjennom mørke tunneler. Mer om turen her: [journeyera.com/pico-do-arieiro-to-pico-ruivo-hike/](https://www.journeyera.com/pico-do-arieiro-to-pico-ruivo-hike/)

MADEIRA

Madeira er en øy i det østlige Atlanterhavet. Sammen med Azorene, Kanariøyene og Kapp Verde tilhører Madeira øygruppen Makronesia. Madeira er også navnet på en selvstyrt region innenfor Portugal siden 1976. Regionen inkluderer flere øyer og har rundt 250 000 innbyggere. Regionhovedstaden Funchal ligger på øyen Madeira.

Hvis du vil besøke Madeira, kan du også sjekke ut: www.visitmadeira.com

ARKIV MED UTSIKT

Arquivo e biblioteca da Madeira er lokalisert i fjellsiden av regionhovedstaden Funchal og ligger med utsikt til gamlebyen. Arkivets nettsted: abm.madeira.gov.pt

ARQUIVO E BIBLIOTECA DA MADEIRA**ARKIVET VED FJELLET**

TEKST OG FOTO: KNUT KJOSÅS

I sommer besøkte jeg Arquivo e biblioteca da Madeira. Arkivbygget fra 2004 er lokalisert i fjellsiden av regionhovedstaden Funchal og ligger med utsikt til gamlebyen. Informasjonen denne beretningen i hovedsak baserer seg på, er fra et møte med institusjonens direktør Nuno Mota.

Det regionale arkivet har ansvar for de offentlige arkivene som skapes i denne delen av Portugal, og sysselsetter til sammen 110 personer. Arquivo e biblioteca har røtter tilbake til 1931, er enerådende som arkivinstitusjon i den autonome regionen og bør forstås som et interkommunalt arkiv, ettersom de lavere forvaltningsnivåer avleverer sine arkiver dit. Denne ordningen har skjedd gradvis. Autonomien regionen har, gjelder også innenfor arkivlovverket, og institusjonen er derfor også øverste arkivmyndighet. Institusjonen er et «totalarkiv» både geografisk og kronologisk i at den har ansvar for arkivene fra de skapes til de er historiske, på tvers av alle forvaltningsnivåer. I tillegg har de privatarkiver.

Bestanden av papirarkiver strekker seg fra 1450-tallet til rundt 1974. Regionarkivet forvalter til sammen rundt 22 500 hyllemeter. I dette inngår også en for meg ukjent andel bøker, ettersom institusjonen også har dette ansvaret lokalt. Kapasiteten til papir-depotet er 33 000 hyllemeter, slik at fyllingsgraden for tiden er på rundt 70 %.

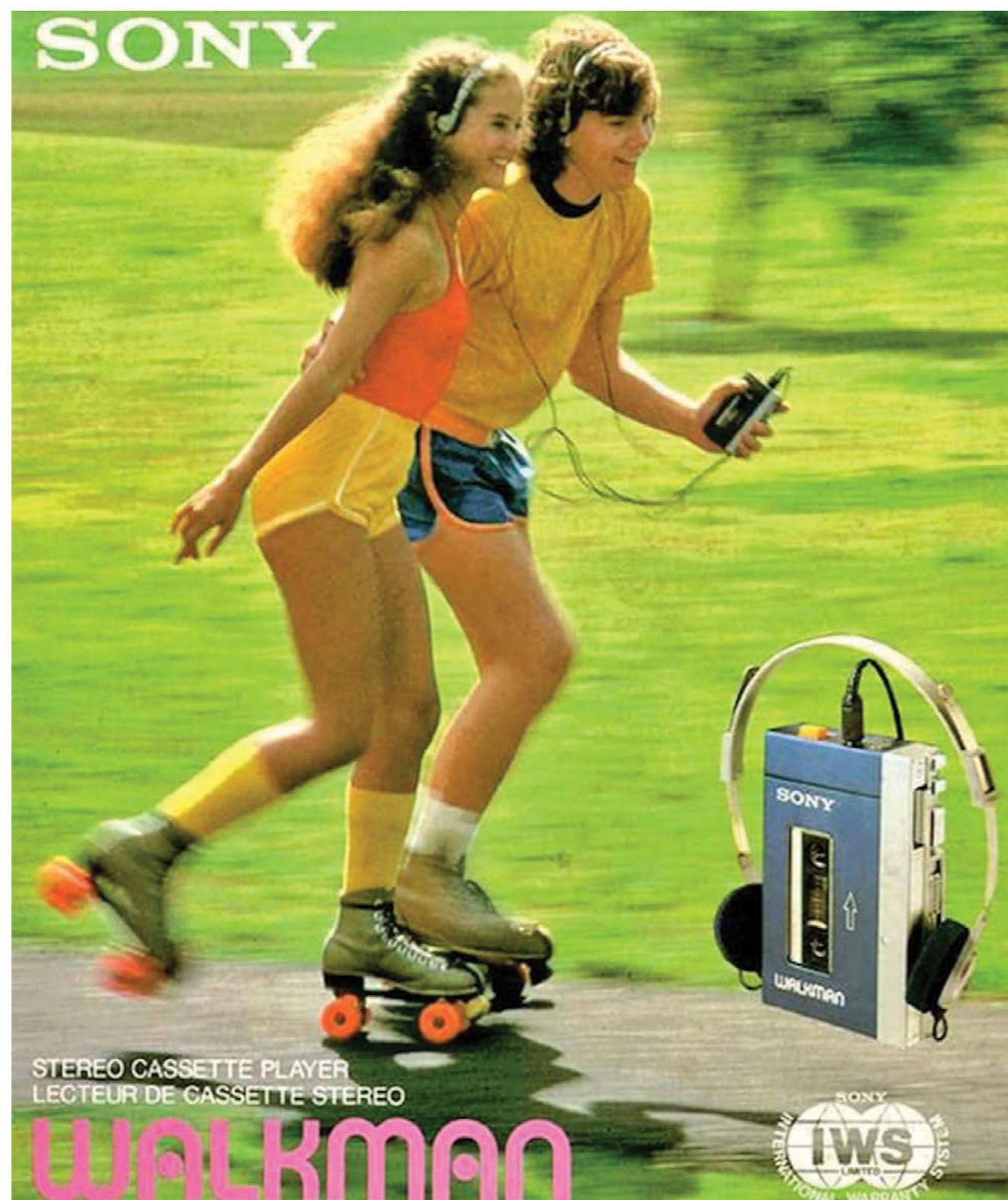
Det er imidlertid ikke hentet inn mye arkivmateriale etter 1974, og kartlegginger viser at institusjonen ikke har kapasitet til å ta inn etterslepet innenfor den ledige plassen de har i dag.

Arkivkatalogene er registrert i Archeevo, som er bygget opp rundt ISAD(G)-standarden. Programvaren har funksjonelle og visuelle likheter med ASTA og er standard arbeidsverktøy for arkivbeskrivelse i Portugal. Katalogene er tilgjengeliggjort på institusjonens sine nettsider.

Regionarkivet har også fire millioner foto i samlingen, og mange av disse er digitalisert. Digitalisering er et satsingsområde, og institusjonen har en egen seksjon som arbeider spesifikt med dette. Av det mest brukte materialet er menighetsregister som gir oversikter over henholdsvis gifte og døpte mellom 1537 og 1911 i alle regionens kirker. Skannearbeidet er ferdigstilt, og materialet er fritt tilgjengeliggjort på institusjonens nettsider. Det pågår også transkribering av materialet – delvis ved bruk av frivillige. Restriksjoner og stengte lesesaler som følge av koronapandemien gjorde at regionarkivet etablerte skanning av arkivmateriale på forespørsel som en tjeneste. Ikke ulik den Arkivverket også etablerte i Norge.

Jeg oppfordrer til å besøke Arquivo e biblioteca da Madeira om muligheten skulle by seg. Institusjonen er mulig å nå med en kort busstur fra sentrum og har rullerende utstillinger som er gratis å besøke. I tillegg finnes det en kafé i bygget med inne- og uteservering med alle rettigheter.

Knut Kjosås

ARKIVKILDER: NASJONALBIBLIOTEKETS DIGITALE AVISARKIV

«Den dagen vi alle rusler rundt med Walkman rundt hodet, ja, den dagen har Norge som nasjon opphørt å eksistere!»

Tenk deg å kunne vandre selvsikkert gjennom byens gater en fredagskveld med Bee Gees på øret. *Ah, ha, ha, ha! Stayin' alive, stayin' alive!* Selvfølgelig kan jeg gjøre det, tenker du sikkert nå.

I dag tar vi det for gitt at livets lydspor ligger i lomma. Men da nevnte låt toppet hitlistene i 1978, var musikkopplevelser stedbundne. Noe som foregikk på konsert eller ved platespilleren. Fra det øyeblikk *Walkman* dukket opp det påfølgende året, skulle dette endre seg for alltid. Musikkelskere tok til gatene med sine favorittartister i lomma. En av dem var Dagbladets mann i USA som rapporterte fra en søndagstur i Central Park: «Borte er storbyens støy og larm. Vi

går i vår egen stereoverden og har bare overbærende forakt for dem som ikke synes å verdsette vår musikalske nytelse.» *Walkman* ble også raskt et irritasjonsmoment. På T-banen i London kunne du få bøter for å spille for høy musikk på den, og reisende ble møtt av advarende plakater. «Your choice of music may not be other people's choice.» Og dersom man tar

en titt i avisarkivene, blir det tydelig at langt fra alle verdsatte denne oppfinnelsen. Her i Norge ble den bærbare kassettpilleren møtt med overdreven angst.

VG kunne melde om leger som fryktet at «tenåringer muligens må ha høreapparat før de fyller 50», og mange mente at bruk av musikk i trafikken var svært farlig. Etter at en ung maratonløper ble påkjørt av et tog mens hun jogget og hørte på musikk, ble en opprørt lege intervjuet av *Adresseavisen*. Under overskriften «Walkman dead man» ønsket han seg «et intenst informasjonsopplegg om de farer bruk av Walkman representerer».

Men Sonys oppfinnelse kunne også ta livet av våre mellommenneskelige relasjoner. Hos *Haugesunds Avis* fryktet man følgende scenario: «Tenk å sitte på restaurant med kjæresten som har meir enn nok med å høyre på Travolta eller lære kinesisk.» Noen mediestudenter på Volda fulgte opp med en kortfilm som ble

beskrevet som følger i avisa *Møre*: «handlinga er lagt til et diskotekmiljø der alle går rundt med kvar sine hovudtelefonar og dansar til kvar sin musikk, utan kontakt med kvarandre, i eit framandgjerande miljø.» Blant dem som stod på rollelista, finner vi forøvrig Ingvild Bryn, senere et kjent ansikt hos NRK.

Apropos NRK. Under en spørretime på Stortinget, hvor opphevelsen av statskanalens kringkastingsmonopol ble diskutert, ble den bærbare musikken til og med anklaget for å ta livet av det nasjonale fellesskapet. I form av en eklektisk rant fra den fargerike SV-politikeren Stein Ørnhoi: «Den dagen vi alle rusler rundt med Walkman rundt hodet mens vi spiller Pink Floyd eller Elvis, den dagen vi alle har byttet ut brunost og färikål med pizza og rødvin (...) ja, den dagen har Norge som samfunn opphørt å eksistere. Da kan vi i grunnen like godt levere tilbake fedrelandets 324 000 km2 stein og jord til svenskene eller danskene.»

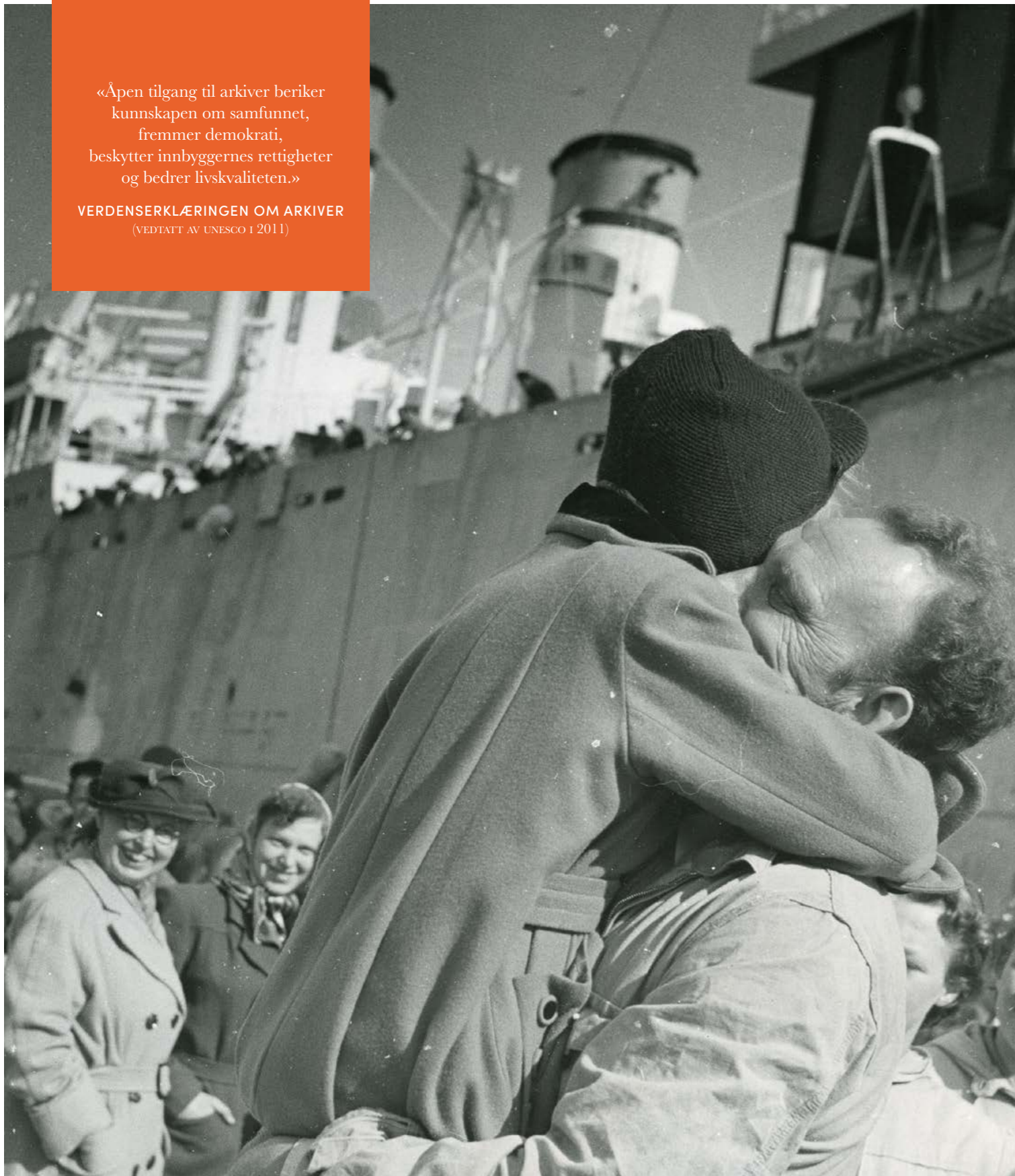

MAGNUS HELGERUD samler på rare sitater og hendelser fra fortiden, og i denne spalten tar han oss med til de kuriøse kriker og kroker i arkivene.

«Åpen tilgang til arkiver beriker kunnskapen om samfunnet, fremmer demokrati, beskytter innbyggernes rettigheter og bedrer livskvaliteten.»

VERDENSERKLÆRINGEN OM ARKIVER
(VEDTATT AV UNESCO I 2011)

FRA FOTOARKIVET:
Dette fotografiet, tatt i Sandefjord en gang på 1950-tallet, dokumenterer en ikke navngitt hvalfangers varme velkomst fra fangstfeltet.
Tittel: "Velkommen hjem far."

Hentet fra Sandefjord Blads arkiv, Vestfoldarkivet/ Vestfoldmuseene.
Fotograf ukjent. CC BY-SA.

ABONNERE?

Du får tak i AKSESS via Tekstallmenningen
www.tekstallmenningen.no/aksess

ANNONSERE?

Ta kontakt med LK Media ved Anne-Lise Fængsrud:
Anne-lise@lkmedia.no, tlf.: 996 48 546.

INNSPILL?

Er du frilanser med blick for feltet og ønsker å skrive for AKSESS?
Har du debattinnlegg du vil dele?
Har du ris, ros eller tips til tematikk, saker eller personer vi kan skrive om?

Vi er interessert i din mening!
post@aksess-tidsskrift.no

MELD DEG PÅ VÅRT NYHETSREVUE!

NESTE UTGAVE KOMMER I MARS 2023

*Skal AKSESS bli et godt arkivtidsskrift, er det viktig
at fagfolk engasjerer seg, bidrar, deler og formidler.
Slik kan feltet åpnes opp for flere også.*

*Jeg oppfordrer derfor alle i Arkiv-Norge til å gripe muligheten
til å nå ut med både tungt og lett fagstoff til både
kjente og ukjente lesere i dette nye tidsskriftet.*

Anette Trettebergstuen,
KULTUR- OG LIKESTILLINGSMINISTER

ARKIV + DOKUMENTASJONSFORVALTNING